

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

YASAMA SORUMSUZLUĞUNUN HAKARET SUÇUNA ETKİSİ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Zeynep Çiğdem HAMURCU**

Enstitü Anabilim Dalı: KAMU HUKUKU

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Can CANPOLAT

AĞUSTOS 2019

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YASAMA SORUMSUZLUĞUNUN HAKARET SUÇUNA ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Zeynep Çiğdem HAMURCU

Enstitü Anabilim Dalı: KAMU HUKUKU
Enstitü Bilim Dalı: KAMU HUKUKU

Bu tez 27/08/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (Danışman)	Dr. Öğretim Üyesi Can CANPOLAT	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç.Dr. Yusuf YAŞAR	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğretim Üyesi İsmail Dursun	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: YASAMA SORUMSUZLUĞUNUN HAKARET SUÇUNA ETKİSİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 102 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 02/08/2019 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen Turnitin intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %30 'tur.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı SOYADI	:Zeynep Çiğdem Hamurcu
Öğrenci Numarası	:137211023
Ana Bilim Dalı	:Kamu Hukuku
Programı	:Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans
Türü	: () Proje (X) Yüksek Lisans Tezi () Doktora Tezi

Taramayı Yapan Arş. Gör.

Danışman

(Adı Soyadı, İmzası, Tarih)

(Adı Soyadı, İmzası, Tarih)

ÖNSÖZ

Yasama bağışlıkları ülkemizde genellikle yasama dokunulmazlığı açısından ele alınmış, hem ceza hem de tazminat hukuku açısından önemli etkileri olan yasama sorumsuzluğu ile ilgili yapılmış yeterince çalışmanın olmadığı tarafımca gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda çalışmamda yasama sorumsuzluğu ilgili hukuk dalları bakımından ele alınmıştır.

Uygulama ve doktrinde “mutlak dokunulmazlık”, “kürsü dokunulmazlığı” gibi değişik şekilde adlandırılan yasama sorumsuzluğunun hakaret suçuna etkisi adlı çalışmamda söz konusu kurumun tarihçesi, amacı, hukuki niteliği, kapsamı, sınırları ve yasama dokunulmazlığı ile karşılaştırması ve hukuki sonuçları ele alınmıştır. Buna ilave olarak, yasama sorumsuzluğunun hakaret suçuna etkisi, hem ceza hem de hukuk davaları açısından mevcut yargı kararları ışığında değerlendirilerek bu konuda daha önce yapılmış çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Tezin hazırlanması sürecinde emeğini benden esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Can Canpolat’a ve değerli meslektaşım Hakim Dr. Nemin Soman Satır’a desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Zeynep Çiğdem HAMURCU

KISALTMALAR

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
Age	:Adı Geçen Eser
AİHM	:Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
Bkz.	:Bakınız
C	:Cilt
CD	:Ceza Dairesi
CGK	:Ceza Genel Kurulu
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
CMK	:Ceza Muhakemesi Kanunu
Çev.	:Çeviren
HD	:Hukuk Dairesi
İÜHFİM	:İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
Md	:Madde
MİT	:Milli İstihbarat Teşkilatı
RG	:Resmi Gazete
S	:Sayı
s	:Sayfa
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	:Türk Ceza Kanunu
vd.	:Ve Devamı

İÇİNDEKİLER

BEYAN BELGESİ.....	i
ÖNSÖZ	ii
KISALTMALAR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1: YASAMA SORUMSUZLUĞU KAVRAMI, KURUMUN TARİHÇESİ VE AMACI.....	5
1.1. Genel Olarak Yasama Bağışıklıkları	5
1.2. Yasama Sorumsuzluğu Kavramı	9
1.3. Kurumun Tarihçesi	10
1.3.1. Yasama Sorumsuzluğunun Kaynağı Olan Ülkeler Yönünden Tarihsel Süreç	10
1.3.1.1. İngiltere.....	11
1.3.1.2. Fransa.....	13
1.3.1.3. Almanya.....	14
1.3.2. Türk Hukuku Yönünden Tarihsel Süreç	15
1.3.2.1. 1876 Kanun-ı Esasi.....	16
1.3.2.2. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu	17
1.3.2.3. 1924 Anayasası	18
1.3.2.4. 1961 Anayasası	20
1.4. Kurumun Amacı	23
1.4.1. Parlamento Üyesinin Ferdi Hürriyeti.....	24
1.4.2. Parlamentonun Kolektif Hürriyeti	24
BÖLÜM 2: YASAMA SORUMSUZLUĞUNUN HUKUKİ ESASI VE KAPSAMI.....	26
2.1. Yasama Sorumsuzluğunun Hukuki Esası	26
2.1.1. Anayasa Hukuku Açısından Hukuki Esası	26
2.1.2. Ceza Hukuku Açısından Hukuki Esası	27
2.1.2.1. Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından Hukuki Esası	27

2.1.2.2. Maddi Ceza Hukuku Açısından Hukuki Esası	28
2.1.2.2.1.Meşruiyet Sebebi Görüşü.....	28
2.1.2.2.2. Yasama Sorumsuzluğunun Hukuka Aykırılığı Kaldırdığı Görüşü.....	29
2.1.2.2.3. Beraat Sebebi Görüşü	29
2.1.3. Hukuki Kovuşturmalar Açısından Hukuki Esası.....	30
2.2. Yasama Sorumsuzluğunun Kapsamı	31
2.2.1. Kişiler Bakımından Kapsamı.....	31
2.2.1.2. Milletvekilleri Ve Bakanların Sorumluluğu	33
2.2.1.3.Milletvekili Ve Bakan Olmayıp Yasama İşlevine Katılanların Sorumluluğu	34
2.2.1.4. Mektup Ve Dilekçe Yazarların Sorumluluğu	35
2.2.2. Yer Bakımından Kapsamı.....	35
2.2.2.1. Meclis Çalışmaları Sırasında Yapılmış Olması	36
2.2.2.2.Parti Meclis Grubundaki Faaliyetler.....	38
2.2.2.3. Oy, Düşünce Ve Sözlerin Meclis Dışında Tekrarı	39
2.2.2.4. Meclisçe Başka Bir Karar Alınmamış Olması.....	40
2.2.2.5.Meclis Görüşmeleri.....	41
2.2.2.5.1. Milletvekilinin Özel Yayınından Kaynaklanan Sorumluluğu	42
2.2.2.5.2. Gazetecilerin Sorumluluğu	43
2.2.2.5.2.1.Koşulları.....	46
2.2.2.5.2.1.1.Yayınlayanın Maksadı	46
2.2.2.5.2.1.2.Yayının Zamanı	47
2.2.2.5.2.1.3. Meclisin Karar Almamış Olması	47
2.2.2.5.3.Radyo Ve Televizyon Yayıncılarının Sorumluluğu	48
2.2.3.Fiiller Bakımından Kapsamı	49
2.2.3.1.Parlamenterlerin Parlamenterlik Görevine Bağlanan Fiiller.....	49
2.2.3.1.1.Oy.....	50
2.2.3.1.2. Söz	51
2.2.3.1.3. Düşünceyi Açıklama.....	51
2.2.3.2.Tehdit Ve Benzeri Fiiller	52
2.2.3.3. Hakaret Fiilleri	53
2.2.3.3.1. Genel Olarak Hakaret Suçları	53
2.2.3.3.2. Suçla Korunan Hukuksal Değer	54
2.2.3.3.3. Suçun Faili Ve Mağduru.....	55

2.2.3.3.4. Suçun Manevi Unsuru	56
2.2.3.3.5. Suçun Hukuka Aykırılık Unsuru	57
2.2.3.3.6. Suçun Maddi Unsuru	60
2.2.3.3.7. Hakaret Suçunun Çeşitleri	61
2.2.3.3.7.1. Huzurda Hakaret	61
2.2.3.3.7.2. Gıyapta Hakaret	62
2.2.3.3.8. Hakaret Suçlarına Etki Eden Nedenler	63
2.2.3.3.9. Hakaret Suçlarının Sorumsuzluk Kapsamında Olmasına Dair Görüşler	66
2.2.3.3.9.1. Hakareti Yasama Görevi Dışında Gören Görüş	66
2.2.3.3.9.2. Üçüncü Kişilere Karşı Hakareti Yasama Sorumsuzluğu Kapsamında Görmeyen Görüş	68
2.2.3.3.9.3. Hakaret Fiillerini Görevin Resmen Suiistimal Edilmemesine Bağlayan Görüş	68
2.2.3.3.9.4. Hakareti Yasama Sorumsuzluğu Kapsamında Gören Görüş	69
2.2.3.3.9.5. Türk Yüksek Yargı Organları Ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Görüşü	71
2.2.3.3.10. Söz Konusu Fiillere Uygulanacak Disiplin Cezaları	75
2.2.3.3.10.1. Uyarma	75
2.2.3.3.10.2. Kınama	76
2.2.3.3.10.3. Meclisten Geçici Olarak Çıkarma	77
2.2.3.4. Yasama Çalışmalarındaki Söz Ve Eylemlerin Mahkemelerde Delil Olarak Kullanılması	78
2.2.3.4.1. Milletvekilinin Sorumsuzluk Kapsamındaki Eylemleri Nedeniyle Yargılanması	79
2.2.3.4.2. Sorumsuzluk Kapsamındaki Fiillerin Siyasi Parti Kapatma Davasında Delil Olarak Kullanılması	79
BÖLÜM 3: YASAMA SORUMSUZLUĞUNUN YASAMA DOKUNULMAZLIĞI İLE KARŞILAŞTIRILMASI, SONUÇLARI VE ÖZELLİKLERİ.....	83
3.1. Genel Olarak Yasama Dokunulmazlığı	83
3.2. Yasama Sorumsuzluğu İle Dokunulmazlığı Arasındaki Benzerlikler	88
3.3. Yasama Sorumsuzluğunun Özellikleri Ve Sonuçları	88
3.3.1. Mutlaktır	89
3.3.2. Süreklidir	90
3.3.3. Kamu Düzenindendir	90
SONUÇ.....	93
KAYNAKÇA	96

ÖZGEÇMİŞ	102
----------------	-----

YAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı : Yasama Sorumsuzluğunun Hakaret Suçuna Etkisi	
Tezin Yazarı: Zeynep Çiğdem HAMURCU Danışman: Dr. Öğretim Görevlisi Can CANPOLAT	
Kabul Tarihi: 27.08.2019	Sayfa Sayısı: 102
Anabilimdalı: Kamu Hukuku	Bilimdalı: Kamu Hukuku
Tüm demokratik ülkelerde olduğu gibi, Türk Hukukunda da yasama meclisi üyelerine bir takım bağışıklıklar, diğer bir kullanımla bazı ayrıcalıklar tanınmıştır. Bu bağışıklıkların neler olduğu 1982 Anayasasının 83.maddesinde belirtilmiştir. Bunlar yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığıdır. Bunlardan birincisi, milletvekillerinin meclis çalışmaları sırasında sarf ettikleri sözlerden, açıkladıkları düşüncelerden ve kullandıkları oylardan dolayı sorumsuz olmalarıdır ki, bu bağışıklığa doktrinde “yasama sorumsuzluğu”, “mutlak muaflık” ve “söz hürriyeti” gibi isimler verilmektedir. 1982 Anayasasında yasama sorumsuzluğuna ilişkin olan hüküm şu şekildedir: “<i>Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Mecliste başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar.</i>” (Anayasa. m.83/1) Anayasanın TBMM üyelerine tanıdığı bu güvence, milletvekillerinin meclis çalışmaları sırasında, cezai veya hukuki bir yaptırıma uğramak şeklinde herhangi bir endişe taşımadan serbestçe düşüncelerini açıklayabilmelerine ve istedikleri yönde oy kullanabilmelerine olanak sağlamaktadır. Kısacası, milletvekillerinin ifade hürriyetini güvence altına almaktadır. Gerek yasama sorumsuzluğunun gerekse yasama dokunulmazlığının genel olarak amacı, yasama meclis üyelerine şahsi ayrıcalıklar tanımak ve onları dokunulmaz kişiler kılmak değildir. Aksine, kamu yararını gerçekleştirebilmek için, halkın temsilcilerinin, gerek yürütme ve idare makamlarından gelebilecek asılsız veya keyfi suçlama ve kovuşturmalara gerekse de yasama meclisi içindeki çoğunluktan gelebilecek haksız baskı ve engellemelere maruz kalmadan, üstlenmiş oldukları temsilcilik görevini serbestlik ve güvenlik içinde yapabilmelerine ortam hazırlamaktır. Kısaca, yasama bağışıklıkları, milletvekillerine anınmış şahsi birer hak değil; kamu yararını gerçekleştirmek düşüncesiyle parlamento üyelerine sağlanmış hizmete bağlı zorunlu güvencelerdir. Yasama sorumsuzluğunun hakaret suçuna etkisi konulu bu çalışmamızda öncelikle genel olarak yasama bağışıklıkları ele alınmış daha sonra yasama sorumsuzluğu kurumu ve hakaret suçu genel olarak incelendikten sonra, yasama sorumsuzluğunun hakaret suçuna etkisi öğreti ve yargı kararları doğrultusunda incelenmiştir.	
Anahtar Kelimeler: parlamenter bağışıklık, yasama sorumsuzluğu, söz hürriyeti, hakaret suçu	

Yalova University Insitute of Social Sciences Master Thesis Summary

Thesis Title: The Effect Of İnsult Crime To Legislative İrresponsibility	
Thesis Author: Zeynep Çiğdem HAMURCU Advisor: Dr. Öğretim Görevlisi Can CANPOLAT	
Date of Acceptance: 27.08.2019	Total Number of Pages: 102
Department : Public Law	Field of Study: Public Law
Like in other democratic countries, some immunities or in other words, some privileges are granted to the members of legislative assembly in Turkish Law, as well. These immunities are explained in article 83 of 1982 Constitution Act. The first of these immunities is that the members of the parliament will be irresponsible from their speeches during the parliament works and from explanation of their opinions and from their votes and this type of immunity is called as etither ‘legislative irresponsibility’, ‘absolute exemption’ or ‘freedom of expression’. The expression regarding to legislative irresponsibility in 1982 Constitution is as follows: Members of Turkish Grand National Assembly will not be regarded as responsible from repetition and diclosure of their votes and expressions during the parliament works out of the Assembly and from the ideas put forward in the Assembly unless another decision is taken in the Assembly with the proposal of the Executive Board at that session (Constitution, article 83/1). As it is seen, this assurance provided by the Constitution to the members of the Assembly ensures that the members could freely express their opinions during the parliament works and vote in any direction without feeling any concern regarding to punitive or legal enforcement, in other words, it assures the freedom of expression of the members. As a matter of fact, legislative irresponsibility is called as ‘freedom of speech’ in Anglo-Saxon terminology. The purpose of either the legislative irresponsibility or the legislative immunity is generally not to provide personal privileges to the members of the assembly and thus to make them immune. On the contrary, the purpose is to pave the way for the members to perform their representation duties freely and safely without being exposed to any unreal or arbitrary accusation and prosecution from either the executive power or from administrative authorities and also to unfair oppression and prevention from any majority in the assembly in order to accomplish the public welfare. Shortly, legislative immunities are not the personal rights granted to the members; but they are the mandatory assurances provided for the parliament members to achieve the public welfare depending on the service. In this study addressing the impact of legislative privilege on defamation cases, first the legislative immunity was discussed in general, second the concept of legislative privilege and defamation cases were analysed; lastly The impact of legislative privilege on defamation cases were dealt in line with the doctrine and the jurisprudence in other democratic systems.	
Keywords: parliamentary immunity, legislative immunity, freedom of speech, defamation	

GİRİŞ

Ülkesellik ilkesi gereğince, ceza yasaları bir devletin ülkesinde işlenen bütün suçlara uygulanır. *Ceza yasalarının eşitliği ve zorunluluğu* olarak da adlandırılan bu ilke, ülkede bulunan vatandaş veya yabancı uyruklu tüm kişilere yasaların aynı şekilde uygulanmasını gerektirir.¹

Ülkesellik ilkesinin bazı istisnaları vardır. Bu istisnaların bir kısmı kaynağını Anayasadan almakta, diğerleri ise, milletlerarası hukukun öngördüğü kurallar uyarınca söz konusu olmaktadır.²

Bu istisnalar, bazı kişilerin görevlerini daha rahat yerine getirebilmelerine hizmet eder. Bu istisnalarla, bu kişilerin kanuna uyma mecburiyetine istisna getirilmemiş olup, sadece cezalandırmada ve usul hukuku kurallarının tatbikinde bir istisna kabul edilmiştir. Bu kişiler Cumhurbaşkanı, milletvekilleri, diplomatlar, askeri işbirliği çerçevesinde görev yapan kişilerdir.³

Bu istisnalardan kanun karşısında eşitlik ilkesine en çok aykırı görülen, kamuoyunu en çok ilgilendiren, parlamentolarda ve hukukçular arasında en çok tartışma konusu olan, yasama bağımsızlıkları başka bir söyleyişle parlamenter muafiyetlerdir.⁴

Yukarıda ki açıklamalardan parlamenter muafiyetlerin birer ceza hukuku müessesesi olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Esas itibarıyla bunlar anayasa kurumu olup ceza hukukuna da anayasadan yansımışlardır.⁵

Yasama bağımsızlıkları en eski anayasal kurumlardan biri olup, tarihi kökenlerinin araştırılması eski Roma medeniyetine kadar iner ve gelişim süreci parlamentonun gelişim süreciyle paralellik arz eder. Yasama bağımsızlıkları bugün ise, temsili rejimlerin her türünün vazgeçilmez kurumlarıdır.⁶

Parlamento imtiyazları İngiltere’de uzun müddet parlamentonun kazai karakterine dayandırılmıştır. Bugün sadece yasama organı olarak gördüğümüz parlamentonun yasama fonksiyonları zamanla gelişmiştir. Parlamento, bütün İngiltere mahkemelerinin en eskisi, en şerefli olduğundan imtiyazlarda onun bu niteliğinden meydana gelmiştir.⁷ Parlamenter ayrıcalıklar arasında yer alan söz hürriyeti (freedom of speech), özellikle Avam Kamarası’nın bir kazanımı olarak ortaya çıkmıştır. İngiltere’de ilk kez 1688 Haklar Beyannamesi (Bill of Rights) ile yasal güvenceye kavuşan söz hürriyeti, 1787 Amerikan Anayasası’nda da yer almıştır. Sorumsuzluk kurumu 1789 Devrimi sonrasında Fransa’da da kabul edilmiştir. Fransa’da ilk kez 23 Haziran 1789 tarihli bir kararnameyle ilan edilen yasama sorumsuzluğu, 1791 Anayasası ile Fransız Anayasa Hukukunun bir parçası haline gelmiştir. Osmanlı-Türk hukuk sistemine ilk kez 1876 Anayasası (md. 47) ile giren yasama so-

¹ Kayıhan İÇEL, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 5. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2018, s.157.

² Kayıhan İÇEL-Süheyl DONAY, **Ceza Hukuku Genel Kısım**, 3.Bası, Beta Yayınevi, 1999, s.131.

³ Hamide ZAFER, **Ceza Hukuku Genel Hükümler TCK m. 1-75**, 6. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2016, s.115

⁴ Metin KIRATLI, **Parlamenter Muafiyetler** - Bizde ve Yabancı Memleketlerde-, Ankara, 1961, s.3.

⁵ KIRATLI, **age**, s.3.

⁶ KIRATLI, **age**, s.7.

⁷ KIRATLI, **age**, s.10

rumusuzluğu, 1924 (md. 17) ve 1961 (md. 79) anayasalarında da yer almıştır. Yasama dokunulmazlığı da tıpkı yasama sorumsuzluğu gibi ilk defa İngiltere’de ortaya çıkmıştır. 1787 Amerikan Anayasasında yasama dokunulmazlığına yer verilmiştir. Fransa’da ise ilk kez 1791 tarihli Fransız Anayasasıyla anayasal bir kurum olarak kabul görmüştür.⁸

Tarihsel süreci yukarıda genel hatlarıyla anlatılan ve kanun önünde eşitlik ilkesinin istisnalarından biri olan parlamenter bağışlıklar, parlamento üyesinin görevini serbestçe yerine getirebilmesi amacıyla, onu, hükümet tarafından veya özel kişiler tarafından başlatılabilecek olan adli takiplerden koruyan ayrıcalıklar olarak tanımlanmaktadır. Yasama muafiyetleri nedeniyle milletvekili ile aynı fiili işleyen sıradan vatandaşlar soruşturmaya ve kovuşturmaya tabi tutulup, cezalandırılırken; milletvekilleri, yasama görevini her türlü endişe ve baskıdan uzak ve tam olarak yerine getirebilmeleri için, bu muhakeme işlemlerinden muaf tutulmaktadır veya bu işlemlerin yapılması milletvekilliği süresinin sonuna ertelenmektedir. Bu şekilde kanun koyucu, milletvekillerinin görevlerini tam olarak yerine getirmelerindeki kamu yararı adına kanun önünde mutlak eşitlik ilkesinden ödün vermektedir.⁹

Yasama bağışlıkları, sorumsuzluk ve dokunulmazlık olmak üzere iki yönlüdür. Sorumsuzluk, milletvekilinin, “parlamenter fonksiyon” ile ilgili olarak, mecliste kullandığı oy, söz ve ileri sürdüğü düşünceler nedeni ile bunlar soyut olarak suç niteliğini taşıyabilir, parlamento dışındaki herhangi bir makam tarafından sorumlu tutulamazdır.¹⁰ Dokunulmazlık ise milletvekillerinin milletvekili oldukları sürece ceza kovuşturmasından muaf olmalarını sağlayan bir ayrıcalıktır. Eğer bir milletvekilinin seçimden önce veya sonra bir suç işlediği iddia edilirse hakkında ceza kovuşturması işlemleri yapılamaz ve yargılamaz. Bir milletvekilinin tutulması, sorguya çekilmesi, tutuklanması ve yargılanması ancak meclisin onun dokunulmazlığını kaldırmasıyla, mümkün olabilir.¹¹

Sorumsuzluk ve dokunulmazlık tanımlarından da anlaşılacağı üzere dokunulmazlığın, yasama sorumsuzluğunu tamamladığı görülecektir. Çünkü meclis üyesinin sorumsuzluktan yararlanabilmesi, öncelikle meclise girebilmesi, oturumlara ve meclis çalışmalarına katılabilmesiyle olanaklıdır.¹² Bir milletvekili parlamento içinde ne kadar sorumsuz olursa olsun, eğer belirli sebeplerle onun parlamentoya katılmasına engel olunabiliyorsa, milletvekilinin ve dolayısıyla o parlamentonun tam bağımsız olduğu söylenemeyecektir.¹³

Yasama meclisi üyelerini bu şekilde diğer vatandaşlardan farklı bir statüye tutmanın amacı, şüphesiz onları imtiyazlı ve hukukun üstünde bir grup haline getirmek değildir. Bu bağışlıklarla sadece kamu yararının daha iyi gerçekleşmesi ve milletvekillerini politik iktidar sahiplerinin türlü baskılarından ya da en azından, oyalamalarından koru-

⁸ Levent GÖNEÇ-Ozan ERGÜL, **1982 Anayasası’na Göre Yasama Sorumsuzluğu ve Yasama Dokunulmazlığı**, http://www.yasayanayanayasa.ankara.edu.tr/belgeler/analizler/yasa_sor_yasa_dok.pdf, Erişim Tarihi, 22.01.2019.

⁹ Kadir AKTAŞ, **Yasama Dokunulmazlığı**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2009, s.1.

¹⁰ Erdoğan TEZİÇ, **Anayasa Hukuku**, 20. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2016, s.448

¹¹ Mustafa ERDOĞAN, **Anayasa Hukuku**, 7.Baskı, Orion Yayınevi, Ankara, 2012, s.267.

¹² Murat SEVİNÇ, **Türkiye’de Milletvekillerinin Dokunulmazlıkları**, Kırılgaç Yayınevi, Ankara, 2004, s.111.

¹³ KIRATLI, **age**, s.78.

mak amaçlanmıştır.¹⁴ Diğer bir deyimle, milletvekilinin, kendisine sağlanan bu ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar sayesinde yasama görevini daha iyi yapabilmesindeki kamu yararı, milletvekillerine tanınan ayrıcalıkların eşitlik ilkesini ihlal etmesindeki kamu zararından daha büyüktür.¹⁵

Yasama bağımsızlıklarının genel amacının kamu yararı olduğu dikkate alındığında milletvekillerine tanınan söz hürriyetinin yani yasama sorumsuzluğunun ayrı bir önemi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir mecliste, milletvekilleri düşündüklerini serbestçe ve çekinme duygusu taşımaksızın söyleyemezse, o meclisin devlet hayatında bir kudret ifade etmesine imkân yoktur. Meclisin bir kudret olamadığı bir ülkede ise, temsili hükümetten bahsedilemez.¹⁶ Temsili hükümet, halk iradesi veya bir başka deyimle, demokrasi ilkesinin uygulanma alanına intikalidir. Şu halde, demokrasinin veya onun uygulama alanında bir tezahürü olan temsili hükümet ilkesinin gerçekleşmesi için, devlet hayatında parlamento hâkimiyetinin kurulması gereklidir. Parlamento hâkimiyetinin tam olarak kurulması için ise parlamentonun bağımsız olmasını gerektirir. Bu bağımsızlık da, parlamento içinde tam bir söz hürriyeti bulunmadıkça temin edilemez.¹⁷

Anayasanın sağladığı bu korumanın arkasında, demokratik kültürün gelişmesi, kişinin kendisini gerçekleştirebilmesi ve toplum açısından en sağlıklı kararın alınması gibi hem kişisel hem de toplumsal fayda vardır.¹⁸

Mecliste milletvekilinin söz hürriyetine sahip olması, kendisi için sadece bir hak değil, aynı zamanda bir vazifedir. Çünkü mecliste milleti temsil etmektedir. Millet temsil vekâletini vermekle ona bir takım ödevler yüklemiş olmaktadır. Bu ödevlerin başında millet hâkimiyetinin sağlanması ve devam ettirilmesi gelmektedir. Milletvekili, sahip olduğu bu bağımsızlıkla milletin haklarını savunacak, gördüğü yolsuzlukları ve aksaklıkları ortaya koyacak, gerekli gördüğü zaman hükümetten bilgi ve açıklama isteyecektir. Bunları yaparken milletvekili icra organının veya üçüncü şahısların cezai ve hukuki kovuşturma tehditleri veya ihtimalleri altında bulunursa, milletin menfaatlerini korumada gerekli titizliği gösteremeyecektir.¹⁹

Egemenliği millet adına kullanan Parlamentonun asli görevleri, yasa yapmanın yanında, bu yasaları uygulamakla görevli olan yürütmeyi de denetlemektir. İşte yasama sorumsuzluğu, parlamento üyelerinin yürütmeyi denetleme görevlerini de yerine getirirken, yürütme organının kendisi için tehlikeli gördüğü parlamento üyelerinin etkisiz bırakılmalarını sağlamaya yönelik çabalarını önlemek amacını da güder.²⁰

Yasama sorumsuzluğu milletvekillerine tanınan söz hürriyeti olduğuna göre; niteliği itibarıyla düşünce özgürlüğü kapsamına girmeyen ve bir anlam ifade etmeyen hakaret

¹⁴ Mümtaz SOYSAL, **Anayasaya Giriş**, 2. Baskı, Ankara, 1969, s.264, benzer yönde bkz. Orhan ALDI-KAÇTI, **Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1970,

¹⁵ Ergun ÖZBUDUN, **Türk Anayasa Hukuku**, 16.Baskı, İstanbul,2016, s.299.

¹⁶ KIRATLI, **age**, s.26.

¹⁷ KIRATLI, **age**, s.26.

¹⁸ İrfan NEZİROĞLU, **Türk Parlamento Hukukunun Temel Kavramları**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2008, s.447.

¹⁹ KIRATLI, **age**, s.27.

²⁰ Yüksel YALOVA, **Türkiye Örneğinde Yasama Dokunulmazlığı Kavramı**, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul, 1995, s.27.

ve sövme gibi fiillerin yasama sorumsuzluğu kapsamında olup olmadığı ise tartışmalı bir konudur. İşte “Yasama Sorumsuzluğunun Hakaret Suçuna Etkisi” isimli bu çalışmada tartışmalı olan bu konu, öğreti ve yargı kararları ışığı altında incelenmeye çalışılmıştır.

Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde, genel olarak yasama bağıışıklıkları açıklanmış, yasama sorumsuzluğu kavramı ve günümüze kadar geçirdiği tarihsel süreci kurumun kaynağı olan ülkeler ve Türk Hukuku bakımından ayrı ayrı incelendikten sonra kurumun amacı anlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise; kurumun hukuki esası açıklandıktan sonra, kapsamı kişiler, yer ve fiiller bakımından ayrı ayrı incelenmiş, kişiler ve fiiller bakımından önemlilik arz eden gazetecilerin sorumluluğu ile hakaret fiilleri yönünden hakaret suçu genel olarak anlatıldıktan sonra, hakaret suçunun yasama sorumsuzluğuna etkisi öğreti ve yargı kararları ışığı altında ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise; yasama sorumsuzluğu ile benzer tarihsel süreç ve amaca sahip olan ancak geçerli olduğu süre ve sağladığı koruma bakımından farklılıklar bulunan ve sorumsuzluğu tamamlayan yasama dokunulmazlığı kurumu ile karşılaştırılması yapıldıktan sonra yasama sorumsuzluğunun doğurduğu hukuki sonuçlar açıklanarak çalışma sonlandırılmıştır.

BÖLÜM:1

YASAMA SORUMSUZLUĞU KAVRAMI, KURUMUN TARİHÇESİ VE AMACI

1.1. Genel Olarak Yasama Bağışıklıkları

Çok uzun ve devamlı mücadelelerin meyvesi olan eşitlik kavramı, Fransız Devriminden beri siyaset ve hukuk bilimlerinin temel ilkelerinden biri olmuştur. Toplumsal fikirlerin, genel olarak, bir müddet moda olduktan sonra zamanla değerinden düşmek gibi bir kaderi olmasına rağmen, eşitlik ilkesi bunun tam tersine gittikçe kökleşmiş ve gelişmiştir. Siyasi ve iktisadi rejim farklılıklarına rağmen, insanların hukuk eşitliği her tarafta universal bir kabule kavuşmuştur. Bütün dünyada “kanun önünde eşitlik” kuralının maddi etkilerinin ve müeyyidesinin en çok duyulduğu alan kuşkusuz ki ceza kanunudur. Aynı suçu işleyenlerin aynı cezaya çarptırılması ceza kanunu önünde eşitlik kuralının en tabi ve kaçınılmaz sonucudur. Mutlak adalette bunu gerektirmektedir. Ancak hukukun gayesi mutlak adalet değildir. Hukuk bazen sosyal faydayı gerçekleştirmek amacıyla mutlak adalet istisnalar getirmek zorunda kalmıştır. Aynı suçu işleyen bazı kimselerin sahip olduğu bazı nitelikler, onların cezasını arttırmakta, azaltmakta, ertelemekte veya büsbütün ortadan kaldırmaktadır. Kanun önünde eşitlik ilkesine tanınmış olan bu istisnalar cezalandırmak veya cezalandırmanın ertelenmesi yönünde olduğu takdirde ceza hukukunda “muafiyet” adını almaktadır.²¹

Söz konusu muafiyetler, kazai²², ailevi²³, milletlerarası örf ve adet gereğince²⁴ tanınmış olabileceği gibi milletvekillerinde olduğu gibi kişilerin yaptıkları görevin niteliği göz önüne alınarak da tanınmış olabilir. Bütün bu muafiyetlerin, her devletin hukuk düzeninde veya devletler hukukunda ayrı ayrı izahları vardır. Fakat hepsinin ortak karakteri, bu muafiyetler kişilerin yararı için değil, fakat bir fonksiyonun veya toplumsal bir müessesenin iyi işlemesini ve korumasını sağlamak için konulmuş olmalarıdır.²⁵

Bu muafiyetlerden kanun karşısında eşitlik ilkesine en çok aykırı görülen, en çok tartışılan hiç şüphesiz ki parlamenterlere tanınan muafiyetlerdir. Parlamenter muafiyetler, parlamento üyesini, fonksiyonunu serbestçe görebilmesi için, açılan adli takiplerden koruyan imtiyazlardır. Yasama meclisi üyelerini bu şekilde diğer vatandaşlardan farklı bir statüye tabi tutmanın amacı, şüphesiz, onları imtiyazlı ve hukukun üstünde bir grup haline

²¹ KIRATLI, **age**, s.1.

²² Fransa’da içtihatlarla tanınmış olan bu muafiyete göre yargıçlar ve tanıklar görevini yerine getirirken ika ettikleri suçlardan dolayı cezalandırılmaz. Ayrıntılı bilgi için bkz. KIRATLI, **age**, s.2

²³ Bazı hallerde kanun, ailenin manevi ve mali bütünlüğünü korumak için, bazı suçları cezadan muaf tutmaktadır. Örneğin Türk Ceza Kanunun 10. Bölümünde yer alan “Malvarlığına Karşı Suçlar” kısmında düzenlenen Yağma ve Nitelikli Yağma Suçları dışında kalan suçlar bakımından kanun 167.maddesinde belirli akrabalık ilişkisi bulunanlar yönünden cezaya hükmolunamayacağını hüküm altına almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Osman YAŞAR- Hasan Tahsin GÖKCAN- Mustafa ARTUÇ, **Türk Ceza Kanunu**, 2.Baskı, Adalet Yayınevi, 3.Cilt, Ankara, 2004, s.5356-5366.

²⁴ Diplomatik Muafiyetler, ayrıntılı bilgi için bkz. Nur CENTEL-Hamide ZAFER- Özlem ÇAKMUT, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, 10.Bası, İstanbul, 2017, s.146-153

²⁵ KIRATLI, **age**, s.3.

getirmek değildir.²⁶ Tanınan bu bağımsızlıklar, üyelerin parlamenter fonksiyonunu serbestçe yerine getirebilmeleri amacıyla, kişisel değil, fakat kamu yararı için öngörülmüştür.²⁷

Yasama meclisi üyelerinin durumunu tespit eden bütün bu kurallar aynı düşünceden ilham alırlar ve aynı amaca yararlar. Bu düşünce ve amaç ise parlamentonun bağımsızlığını teminat altına almaktır.²⁸

Parlamento üyelerine tanınan bu muafiyetler ilk bakışta bütün dünyada bir anayasa hukuku ilkesi olarak kabul edilmiş bulunan “kanun önünde eşitlik” ilkesine aykırı olarak görülebilir. Aynı suçu işleyenlere aynı cezanın uygulanması ceza kanunu önünde eşitlik kuralının kaçınılmaz sonucudur. Ancak hukukun gayesi mutlak adalet değildir.²⁹ Beşeri adaletin³⁰ sağlanabilmesi için yasa karşısında eşitlik ilkesinden ödün verilmektedir.³¹ Yani, meclis üyelerinin görevlerini gereği gibi yerine getirebilmeleri için, genel yararda denilebilecek kamu yararı adına, yasa karşısında eşitlik ilkesinden ödün verilmektedir.³²

Bağımsızlıkların, dünyada ve özellikle son elli yıldır Türkiye’de cazip bir siyaset ve tüze tartışması olmasının kökeninde, bu kurumun eşitlik ilkesinden verilen bir ödün anlamına gelmesi yatmaktadır.³³

Yapılan açıklamalardan parlamenter bağımsızlıkların birer ceza hukuku müessesesi olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Esas itibarıyla bunlar anayasa müessesesi olup ceza hukukuna da anayasadan yansımışlardır.³⁴

Parlamenter muafiyetler, bugünkü anlamıyla bir anayasa müessesesi olarak parlamento ile birlikte İngiltere’de doğmuştur.³⁵

İngiltere’deki Normon kralları kendi egemenliklerini tanıyan soyluları, zaman zaman toplar, çeşitli konularda onların görüşlerini alırlardı. Daha çok baron unvanıyla anılan soylular, XIII. yüzyıl boyunca, kendilerine daha sık danışılması için uğraşırlar. Gidererek danışılan kimselerin sayısı çoğalır. İngiltere’de parlamentonun başlangıcı, işte bu konuşma toplantılarıdır ve artık kral bu parlamentoya danışmakla yükümlüdür.³⁶

XIV. yüzyıldan başlayarak parlamentoda bir bölünmenin ortaya çıktığından söz edilebilir. Buna göre, kendilerini krala daha yakın bilen soylular ve din adamları Lordlar

²⁶ ÖZBUDUN, age, s.277.

²⁷ TEZİÇ, age, s.449

²⁸ Sadık TÜZEL, **Anayasa Hukuku**, 3.Baskı, Ege Üniversitesi Matbaası İzmir,1969, s.364.

²⁹ KIRATLI, s.2.

³⁰ Mutlak adaletin sosyal fayda zorunluluklarıyla yumuşatılmış hali.

³¹ Hukuk düzenimize hâkim olan ilke, ceza kanunlarının mecburiliği ilkesidir. Buna göre ceza kanunları, ülkede bulunan herkese uygulanır. Ancak gerek iç kamu hukuku, gerek uluslararası hukuk bu kurala bazı istisnalar getirmiştir. Bu istisnalar, Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğu, Yasama Sorumsuzluğu ve Dokunulmazlığı, Diplomasi Dokunulmazlığıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nevzat TOROSLU, **Ceza Hukuku Genel Kısım**, Savaş Yayınevi, Ankara, 2018, s.84-90

³² SEVİNÇ, age, s.4.

³³ SEVİNÇ, age, s.3.

³⁴ KIRATLI, age, s.3

³⁵ KIRATLI, age, s.7.

³⁶ Akman AKYÜREK, **Parlamenterlerin Yasama Faaliyetlerinden Dolayı Hukuki ve Cezai Sorumlulukları**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul, 1989, s. 2.

meclisinde toplanırken, küçük şövalyelerde kentlerin ve kasabaların eşrafı yani burjuvalarda Avam meclisini meydana getirmişlerdir.

Bu meclislerin çeşitli fonksiyonları vardı. Fakat bu fonksiyonlar açıkça tarif edilmiş ve birbirinden ayrılmış değildi. Teşekkül ve toplantıları gayri muntazamdı. Curia Regis veya Aula Regia da denilen bu meclisin icrai, kazai ve teşrii bir mahiyeti vardı. Bu Curia Regis'ten daha sonra Kral Meclisi (King's Council) ve Parlamento (parliament) doğdu. Parlamento krallığın en yüksek mahkemesi idi. Parlamento hem kanun yapıyor, hem de mahkeme olarak hüküm veriyordu.³⁷

Parlamento bütün İngiltere mahkemelerinin en eskisi, en sahihi, en yükseği ve en şerefli idi. İmtiyazlarda onun bu niteliğinden ileri geliyordu.³⁸

Parlamento en yüksek mahkeme olunca, tabii olarak onun üyelerinin de, daha aşağı durumda olan diğer mahkemelerin emirlerinden, davetlerinden, celplerinden ve jüri hizmetlerinden masum olması gerekmişti.³⁹

En yüksek mahkeme olarak parlamento, Lexet Consuetudo Parliamenti (parlamento hukuk ve örfü) denen özel bir hukuka göre hareket ediyor ve idare ediliyordu. Parlamento bağımsızlıkları da bu özel hukukun içindeydi. Bu bağımsızlıklar, İngiltere de ayrı hukuk müesseseleri, ayrı kodlar ayrı yargı sahalarının hâkim olduğu bir devirde gelişti. Zihinler ayrı bir kilise hukukuna, ayrı amirallik mahkemelerine, ayrı bir ticaret hukuku müesseselerine alışık olduğu için parlamentoya has bir hukukun mevcudiyeti kolaylıkla kabul edilmişti.⁴⁰

Parlamento üyelerinin yargısal fonksiyonlarından dolayı elde ettikleri bağımsızlıklar diğer kraliyet mahkemelerinin bağımsızlıkları gibi, kralın lütfuna dayanmaktaydı. Zamanla krallığın lütfuna dayanan bu bağımsızlıklar örf ve adet haline gelip kanunlar tarafından da tanındı.⁴¹

Yukarıdaki izah kapsamında tarihsel süreci ortaya konulmaya çalışıldığı üzere yasama bağımsızlıkları, aynı düşünceden ilham alarak aynı amaca yararlar. Bu düşünce ve amaç ise; parlamentonun bağımsızlığını teminat altına almaktır.⁴²

Milletvekilleri, görevlerini yaparken kendilerine güven duyulmasını istemektedirler. Söz konusu güvenin gerek iktidara mensup meclis üyeleri tarafından gerekse muhalefet meclis üyeleri tarafından önemli bir yeri bulunmaktadır. Milletvekillerine anayasal ve yasal bir takım ayrıcalıkların verilmesindeki gaye söz konusu bireylerin yasama görevini özgür ve layıkıyla yerine getirebilmeleridir.⁴³

Mukayeseli hukuk yönünden incelendiği takdirde, parlamenter bağımsızlıkların iki ortak özelliği vardır. Bunlar siyasi rejim ve seçim tarzı ne olursa olsun, siyasi teşkilatında bir temsilci meclis bulunan her memlekette parlamenter bağımsızlıkların bulunması ve

³⁷ KIRATLI, **age**, s.8.

³⁸ KIRATLI, **age**, s.10.

³⁹ KIRATLI, **age**, s.10.

⁴⁰ AKYÜREK, **age**, s.4.

⁴¹ AKYÜREK, **age**, s.5.

⁴² TÜZEL, **age**, s.364.

⁴³ SEVİNÇ, **age**, s.1.

anayasa imtiyazları olmalarıdır. İstisna olarak; İsviçre, Finlandiya ve İspanya’da bu müessese anayasalarda değil organik kanunlarda yer almıştır.⁴⁴

Bu ortak özelliklerine karşılık, parlamenter bağımsızlıkların meydana getirilmesi temel iki sisteme dayanmaktadır. Bu sistemlerden bir tanesi İngiliz kaynaklı Anglo-Sakson sistemidir. Anglo-Sakson sistemi yalnızca yasal kovuşturmalara karşısında korumaya yarayan bir sistemdir. Diğer sistem ise Fransız kaynaklı Kıta Avrupası sistemidir. Dünya genelinde genel bir uygulama alanı bulan Kıta Avrupası sistemi ceza davalarında koruyucu bir etkiye sahiptir.⁴⁵

Türkiye’de Anayasal düzenlemelerde de Kıta Avrupası sistemi baz alınmaktadır. Kıta Avrupası geleneğinde⁴⁶ Parlamenter bağımsızlık ya da eski söyleyişle “teşrii muafiyet”, biri sorumsuzluk öteki de dokunulmazlık olmak üzere iki yönlüdür.⁴⁷

Yasama sorumsuzluğu, milletvekillerinin parlamento çalışmaları sırasında söyledikleri söz, ileri sürdükleri düşünce ve kullandıkları oy nedeniyle meclis dışındaki herhangi bir makama karşı sorumlu tutulamazdır. Şu halde oy, söz ve düşünce soyut olarak suç niteliği taşısa bile milletvekilinin yargısal sorumluluğu bulunmamaktadır.⁴⁸

Parlamenterlerin yasama etkinliklerini her türlü baskıdan uzak biçimde yerine getirmelerini amaçlayan yasama sorumsuzluğu, özellikle parlamenter demokrasilerin tam olarak yerleştiği toplumlarda aynı zamanda siyasal sistemin sağlıklı işlemesine de katkıda bulunmaktadır.⁴⁹

Milletvekillerinin görevini hakkıyla yapabilmesi için, yalnız meclis kürsüsündeki söz hürriyeti, yani mutlak dokunulmazlık koruması yeterli değildir. Milletvekilini meclis kürsüsüne çıkmaktan, meclis görüşmesine katılmaktan, mecliste oy ve düşüncesini açıklamaktan alıkoynabilecek olan ihtimal ve engelleri de kaldırmak, onu haksız kovuşturmalara karşı korumak gerekir.⁵⁰

Bu gereksinimi gidermeye yönelik oluşturulan ve 1982 Anayasasının 83.maddesinin ikinci fıkrasında yer alan yasama dokunulmazlığı, milletvekillerinin yasama çalışmalarıyla ilgisi olmayan fiilleri nedeniyle meclisin kararı olmadıkça tutulamayacağını, sorguya çekilemeyeceğini, tutuklanamayacağını, yargılanmayacağını ve verilen cezaların ertelenmesini ifade etmektedir.⁵¹ Dokunulmazlık, seçimle göreve getirilen milletvekillerinin vazifelerini yaparken haksız suçlanmaların karşısında onları güvence altına alan bir fonksiyondur. Milletvekili cezai soruşturmalara karşı korunmaktadır.⁵²

⁴⁴ KIRATLI, **age**, s.5.

⁴⁵ AKTAŞ, **age**,s.3.

⁴⁶ AKTAŞ, **age**, s.3.

⁴⁷ TEZİÇ, **age**, s.448.

⁴⁸ Şeref İBA, **Parlamento Hukuku**, İstanbul, Kültür Yayınları, 4.baskı, 2010, s.17.

⁴⁹ İBA, **age**, s.15.

⁵⁰ AKTAŞ, **age**, s.2.

⁵¹ AKTAŞ, **age**,s.3.

⁵² İBA, **age**, s.17.

1.2. Yasama Sorumsuzluğu Kavramı

Bağıışıklıklar konusu incelenirken ilk tartışma, genelde isimlendirme üzerinde yapılmaktadır. Bunun nedeni, kurumun aslında kişisel bir ayrıcalık yaratma anlamına gelmediği düşüncesini kabul ettirebilmektir.⁵³

Türk Anayasalarında, 1876 Kanun-i Esasiden bu yana yasama sorumsuzluğu doğrudan veya dolaylı olarak düzenlenmesine rağmen günümüze kadar bu kavramın tanımı kati bir biçimde yapılmamıştır.⁵⁴

Adlandırma sorunu, 1967 yılında, İngiltere’de yayınlanan Bağışıklıklar Komisyonu (Select Committee on Privilege) raporunda da ele alınmıştır. Komisyon, ‘parliamentary privilege’teki ‘privilege’, yani ayrıcalık sözcüğünün, milletvekillerinin ‘imtiyazlı bir sınıf’ olarak algılanmasına neden olduğunu, bunun yerine ‘rights and immunities’ yani ‘haklar ve bağışıklıklar’ın kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Komisyon, ‘breach of privilege’ (ayrıcalığın ihlali) yerine de ‘contempt’i (riayetsizlik) önermiştir.⁵⁵

Venedik Komisyonu⁵⁶ ise; sorumsuzluğu “milletvekilliği görevinin icrası ile ilişkili olarak kullanılan oylar, bildirilen görüşler ve söylenen sözlere karşı her türlü adli işlem karşısındaki dokunulmazlık, diğer bir deyişle, sıradan vatandaşların sahip olduğundan daha geniş bir ifade özgürlüğü anlamına gelir” şeklinde tanımlamıştır.⁵⁷

“Yasama sorumsuzluğu” kavramı konusunda öğretilde belirgin bir tartışma olmakla birlikte, kullanılan “yasama sorumsuzluğu” terimi konusunda tam bir birliktelik olduğu söylenemez. Kavram konusunda tartışma genelde yasama sorumsuzluğunun düzenlendiği anayasanın 83.maddesinin madde başlığından kaynaklanmaktadır. Bunun sebebi, gerek 1961 Anayasası gerekse 1982 Anayasalarının “yasama sorumsuzluğu” kavramını “yasama dokunulmazlığı” başlığı altında ele almasıdır.⁵⁸

Aslında yasama dokunulmazlığı (teşrii masuniyet-freedom of speech) kavramından farklı bir anlam ifade eden yasama sorumsuzluğu, Türk Anayasalarındaki düzenlenişinin de etkisiyle sadece yasama dokunulmazlığını karşılayacak şekilde açıklanmıştır. Hâlbuki yasama dokunulmazlığı milletvekillerini ve milletvekili olmayan bakanlar asılsız ceza soruşturmalarına ve kovuşturmalarına karşı koruyarak onların görevlerini yapmalarının engellenmesinin önüne geçmek amacıyla ihdas edilen bir müessesedir. Yasama sorumsuzluğu ise milletvekillerinin ve milletvekili olmayan bakanların Meclis çalışmaları ile alakalı faaliyetlerini özgürce yerine getirebilmeleri için güvence sağlayan bir kurumdur. Yani yasama dokunulmazlığı dıştan gelebilecek müdahalelere karşı milletvekillerini ve milletvekili olmayan bakanları korurken, yasama sorumsuzluğu Meclis çalışmalarıyla

⁵³ SEVİNÇ, *age*, s.12.

⁵⁴ Hüseyin ÖZCAN, *Yasama Bağışıklıkları*, Birinci Baskı, Sevinç Yayınevi, Ankara, 2006, s.29.

⁵⁵ SEVİNÇ, *age*, s.13, dipnot.2.

⁵⁶ Venedik Komisyonu, resmi adıyla Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu, Anayasa Hukuku alanında bağımsız uzmanların oluşturduğu, Avrupa Konseyi’nin bir danışma organı.

⁵⁷ Venedik Komisyonu’nun Parlamenter Bağışıklıkların Kapsamı ve Kaldırılmasına Dair 14 Mayıs 2014 Tarihli Raporu, CDL-AD (2014)011, §13. <https://www.venice.coe.int/webforms/events/>, Erişim Tarihi, 20.05.2019.

⁵⁸ ÖZCAN, *age*, s.30.

alâkalı düşüncelerin açıklanmasından önce hukuki ve cezai sorumluluğa karşı koruyucu yönü olan bir kurumdur.⁵⁹

Türk öğretisinde bazı yazarlar birincisine mutlak yasama dokunulmazlığı, ikincisine ise muvakkat dokunulmazlık ismini vermektedir.⁶⁰

Sorumsuzluk incelenen ülkelerin çoğunda, Türkiye’deki gibi, sorumsuzluk sözcüğünün o dildeki çevirisi şeklinde yer almaktadır. Fransa’da “irresponsabilite” ,Portekiz’de “irresponsabilidade” , İtalya’da “insindacabilita” olarak adlandırılmaktadır.⁶¹

Sonuç olarak yasama sorumsuzluğu yasama dokunulmazlığından farklı, Anayasa Hukukunun özgün bir kurumudur ve milletvekili ve bakanlar kurulu üyelerinin meclis çalışmaları ile ilgili olarak mecliste kullandıkları oy, söyledikleri söz ve ileri sürdükleri düşüncelerden meclis dışında bir makam tarafından sorumlu tutulamamalarını ifade eder.⁶²

1.3. Kurumun Tarihçesi

1.3.1. Yasama Sorumsuzluğunun Kaynağı Olan Ülkeler Yönünden Tarihsel Süreç

Yasama sorumsuzlu tarihsel süreçte ilk olarak İngiltere’de ortaya çıkmıştır. “Söz hürriyeti imtiyazı” İngilizce “Freedom of speech” ilk olarak 16. yüzyılda ortaya çıkmakla beraber, Avam Kamarası’nın savaşımlı on dördüncü yüzyılda başlamıştır. Diğer demokratik ülkelerde sorumsuzluk genellikle anayasa ile güvenceye alınmış, İngiltere’de ise her iki meclisin yargılama pratiğinden, adım adım doğmuştur.⁶³

İngiltere’de doğan yasama sorumsuzluğu on sekizinci asır sonlarında Fransa’ya geçmiştir. 23 Haziran 1789’da çıkarılan bir kararname ile Kurucu Meclis sorumsuzluk müessesini öngörmüştür.. Bir Anayasa kuralı olarak sorumsuzluk müessesesi ilk defa 1791 Anayasasının 17. maddesinde ifadesini bulmuştur.⁶⁴

Fransız ve İngiliz devlet kurumları 18.ve 19. yüzyılda Alman devlet felsefesinin gelişim sürecini de etkilemiştir. Yasama sorumsuzluğu kurumu bununla birlikte Alman Anayasa Hukukuna girmiştir. Ancak Almanya’da Belçika’da olduğu gibi Fransız ve İngiliz tecrübelerinin üstlenilmesi söz konusu değildir.⁶⁵

⁵⁹ Ömer KESKİNSOY, **Yasama Sorumsuzluğu**, Basılmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara, 2007, s.5.

⁶⁰ ALDIKAÇTI, **age**, s.240;Çetin Özek, **Türk Basın Hukuku**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1978, s.180.

⁶¹ SEVİNÇ, **age**, s.13.

⁶² Don WALLECE - Tuğrul ANSAY, **Introduction to Turkish Law**, Turhan Kitapevi, Ankara, 2005, s.35;ÖZCAN, **age**, s.23.

⁶³ SEVİNÇ, **age**, s.14

⁶⁴ Mehmet Emin ARTUK-Ahmet GÖKCEN, Emin ALAŞAHİN **Ceza Hukuku Genel Hükümler**,13.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2019, s.232.

⁶⁵ ÖZCAN, **age**,s.41.

1.3.1.1. İngiltere

Sorumsuzluk müessesisi ilk olarak İngiltere’de bir parlamenter bağışıklık olarak söz hürriyeti “freedom of speech” adıyla doğmuştur. Bütün parlamento bağışıklıkları gibi, sorumsuzlukta parlamento tarafından zamanaşımıyla kazanılmış bir hak ve parlamento-nun kazai niteliğine dayandırılmış imtiyazdır.⁶⁶

Parlamentoda söz hürriyeti imtiyazı ilk defa 1541 yılında Avam Kamarası Başkanının dilekçesiyle Kraldan istenmeye başlanmışsa da; Avam Kamarasının bu imtiyaz için iddia ve mücadeleleri çok daha eski tarihlere gider.⁶⁷

Tarihsel süreci ve günümüzde halen geçerli olan yasa hükümlerini anlamak ve değerlendirmek için İngiltere’de verilmiş içtihat niteliğindeki yargı kararlarının incelenmesi gerekir:

Konu açısından ilk önemli olay 1337’de gerçekleşmiştir. Bu tarihte meclis üyesi Thomas Haxey tarafından, kral II.Richard’ın masraflarını kısmayı, savurganlığı önlemeyi amaçlayan bir yasa önerisi sunulmuş, bunu haber alan Kral bir hain olarak Haxey’i ölüme mahkum ettirmiştir. Bu hükmün infazının ertelenmesine müteakip 1399 yılında kral olan IV.Henry ‘den Haxey, hakkında verilen kararın, parlamento hukuk ve usulüne aykırı olduğu iddiasıyla kaldırılmasını talep etmesi üzerine hakkında verilen ölüm cezası kaldırılmıştır.⁶⁸

Avam kamarası bu kararla da yetinmeyerek 1339 yılında krala bir dilekçe vererek bu hükmün iptalini ve hatalı olduğunun kabulünü ve bu husustaki bütün işlemin parlamentonun mutad nizamına aykırı olduğunun ve Avam Kamarasının en eski örf ve adetlerini çiğnendiğinin ilanını istemiştir. Ayrıca, hem hakkın yerine getirilmesi, hem de Avam Kamarasının hürriyetlerinin korunması için Haxey’e; ceza olarak elinden alınmış olan emvalin iadesini de talep etmiştir.⁶⁹

Bu taleplerin kral tarafından kabul edilmesi Avam Kamarası açısından tam bir zafer olmuş ve meclisin sorumsuzluğunun ve sonraki dönemde daha da somutlaştırılarak yasal şekle bürünecek olan bağışıklıklarında habercisi olmuştur.⁷⁰

Sorumsuzluk kurumuna yol gösteren olaylardan bir diğeri de Strode olayıdır. IV.Henry VIII (1512) döneminde parlamento üyesi olan Strode, Cornwalldeki tenekeci ve kalaycılarının kesin hesaplarının düzenlenmesindeki suistimallerden dolayı vermiş olduğu kanun tasarısından ötürü Stannary mahkemesinde suçlanmış ve hapis cezasına mahkum edilmiştir.⁷¹

Strode’nin “Parlamentonun yüksek mahkemesinde Stannary Mahkemesinin kararı ayıplanmalı ve hükümsüz kılınmalı. Gelecek kanunlaştırmalardan Strode ve parlamento-nun şimdiki ve sonraki üyeleri için bir hesap, konuşma, parlamentonun herhangi, bir me-

⁶⁶ KIRATLI, *age*, s.17.

⁶⁷ KIRATLI, *age*, s.17.

⁶⁸ Josh CHAFETZ, *Democracy’s Privileged Few*, 2007, s.70.

⁶⁹ KIRATLI, *age*, s.17.

⁷⁰ SEVİNÇ, *age*, s.15.

⁷¹ AKYÜREK, *age*, s.11.

selenin ortaya konulmasıyla ilgili olarak söyledikleri sözler denetim dışı olup, hiç kimse bunlara tesir edilememelidir.” şeklindeki dilekçesi üzerine, Avam Kamarası, kabul ettiği bir kanunla onun hakkında yapılmış olan takibatı ve hükümleri iptal ederek, parlamento-nun konuşma özgürlüğü açıkça ortaya koymuş oldu.⁷²

Yine 1451’de parlamentoda York Dükü’nün tahtın varisi olduğunu ileri sürdükten sonra mahkûm edilmesine karşın daha sonra cezası infaz edilmeyerek ve üstelik bundan doğan zararlarının tazmin edildiği Thomas Young olayıda milletvekillerinin yasama faaliyetine dair söz ve oylarından sorumlu tutulmamaları gerektiğine dair tarihi örneklerden birini oluşturur.⁷³

Parlamentonun söz hürriyeti imtiyazı kral tarafında tanınmış olmakla beraber, bu hürriyetin sınır ve mahiyeti üzerinde kralla Avam Kamarası arasında anlaşmazlıklar oluyordu. Bu nedenle parlamento üyelerinin sorumsuzlukları sık sık ihlal ediliyordu. Kral, Avam Kamarasının ve Lordlar Kamarasının, kendi yetki çerçevelerine girmeyen işlere karıştığını ve bu suretle krali imtiyazlara tecavüz ettiğini iddia ediyordu.⁷⁴

1621 yılında Kral James söz hürriyeti özgürlüğü ile ilgili olarak parlamentoda yaptığı konuşmasında “biz sizin konuşma özgürlüğünüzü eski, şüphesiz ve miras olarak kalan bir hak olarak iddia etmenize izin vermeyiz. Ancak siz bu imtiyazı bizim ve bizim atalarımızın izin ve lütfu ile size verilen bir imtiyaz olarak ifade edebilirsiniz” demiştir.⁷⁵

Kraliçe I.Elizabeth ise 1953 yılında başkanın parlamento başlangıcında yaptığı geleneksel konuşmaya verdiği cevapta “siz söz özgürlüğü garantisine sahipsiniz, fakat siz bilmelisiniz ki; bu imtiyaz dilediği veya aklına gelen her şeyi söylemek değildir. Sizin imtiyazınız ‘evet’ veya ‘hayır’ dır.” diyerek söz hürriyetinin sınırlarını çizmiştir.⁷⁶

Kralla Avam Kamarası arasındaki bu mücadele 17.yüzyıla kadar sürmüştür. İngiltere’de parlamento üyelerinin yararlandıkları ve meclisin bir bütün olarak sahip olduğu bağışıklıkların yasallaşması, günümüzde de varlığını sürdüren ve İngiliz tüze geleneğinin dönüm noktalarından biri olan Magna Carta (1215) ve Petition of Rights (1628) ile birlikte üçüncü sacayağı denilebilecek İngiliz Haklar Beyannamesinin ilanı ile gerçekleşmiştir.⁷⁷

İmtiyazların böyle keyfi bir şekilde ihlal edilmesi olaylarını unutmayan Avam Kamarası, parlamentodaki söz hürriyetini, 1688 ihtilalinden sonra kabul edilen Haklar Beyannamesinin (Bill of Rights) temel hürriyetlerinden biri yapmış ve Haklar Beyannamesinin 9.maddesinde “Parlamento azasının parlamentodaki söz ve müzakere hürriyeti asla tecavüze uğrayamaz, parlamentodan başka hiçbir yerde, bir mahkemede bahis mevzuu edilemez.” şeklinde hüküm altına almıştır.⁷⁸

⁷² AKYÜREK, age, s.11.

⁷³ CHAFETZ, age, s.70

⁷⁴ KIRATLI, age, s.18.

⁷⁵ AKYÜREK, age, s.7.

⁷⁶ AKYÜREK, age, s.7.

⁷⁷ SEVİNÇ, age, s.15.

⁷⁸ KIRATLI, age, s.19.

Beyannamenin ilgili maddesindeki hükümle birlikte 17 ile 18 yüzyılların politik gelişmeleri, yargısal kararları, yasal değişiklikleriyle beraber meclisin bir hukuki alt yapısı oluşturulmuş ve gelişmiştir. Meclisin özellikle Avam Kamarası'nın ve mahkemelerin hak mücadelesi 19. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde oluşturulan yasal düzenlemeler sayesinde son bulmuştur.⁷⁹ Beyannamenin 9.maddesi İngiliz hukuk sisteminde yaklaşık üç yüzyıl geçkin bir süredir yürürlüğünü korumaktadır. Genel olarak, bir çok kez uygulamaların yargısal kararlara konu olmuş ve tartışılmıştır. Her tartışma, maddenin daha anlaşılır kılınması çabasına katkıda bulunmuş, ancak yine de bu amaca tam anlamıyla ulaşamamıştır.⁸⁰

Günümüzde İngiltere'de sorumsuzluk Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası üyeleri ile resmi görev yapan kişiler (kamu görevlileri) için geçerlidir.⁸¹ Komisyon önünde şahitlik yapan ya da görüşlerine başvurulmuş kişiler de sorumsuzluktan yararlanır. Ancak meclis üyeleri mahkemelerde şahitlik yapamaz.⁸²

Meclis görüşmelerinin basında yayınlanması konusunda, Stocdale V.Hansard kararının ardından kabul edilen Parliamantary Papers Act'a⁸³ göre, sadece mecliste dile getirilen sözler değil, meclisin emriyle basılan tüm belgeler ve onların doğru kopyaları da bağışıklıktan yararlanmaktadır.⁸⁴

1.3.1.2. Fransa

İngiltere'de doğup gelişmiş olan sorumsuzluk müessesesi, Fransa'da ilk kez büyük ihtilal zamanında 23 Haziran 1789 tarihinde Kurucu Meclis tarafından bir kararname ile ilan edilmiştir. Bu kararnamede aynen şöyle denilmiştir: "Milletvekillerinin her biri şahsi tecavüzden masundur ve bir milletvekilini, Etats Generaux'daki herhangi bir teklifinden, reyinden, mütalaasından veya demecinden dolayı, bu içtima esnasında veya ondan sonra kovuşturmaya, araştırmaya, tevkife veya tevkif ettirmeye, tutmaya veya tutturmaya cüret eden bütün özel kişi, cemiyet, Hakimler heyeti mahkeme veya komisyonlar millet hainidir ve çok ağır bir suç işlemiş olurlar."⁸⁵

Bir anayasa kuralı olarak bu ilke ilk defa 1791 Anayasasında ifade edilmiştir.1793 Anayasası da bu ilkeye aynen tekrarlamıştır. Convention idaresi parlamenter muafiyetleri kaldırmış, fakat nasıl bir zarurete cevap verdikleri o zaman daha iyi anlaşıldığından, 1795, 1799 ve 1848 Anayasalarında muafiyetlere tekrar yer verilmiştir.⁸⁶

4 Haziran 1814 ve 7 Ağustos 1830 Anayasa Chate' larında ve 1852 Anayasasında sorumsuzluk ilkesi bulunmamaktaydı. Fakat 1819 tarihli Basın Kanunu ve 2 Şubat 1852 tarihli organik kararname ile bu müessese yine kanuni teminat altına alınmıştı.⁸⁷

⁷⁹ SEVİNÇ, age, s.16.

⁸⁰ SEVİNÇ, age, s.14

⁸¹ CÜNEYT YÜKSEL, İÜHF C. LXXI, S.1, 2013, s.1306.

⁸² SEVİNÇ, age, s.27.

⁸³ 1840 yılında İngiltere'de çıkarılan bir kanundur. Yasanın temelinde, mecliste konuşulan konuların dışarıda da özgürce tartışılması gerektiği inancı yatmaktadır.

⁸⁴ SEVİNÇ, age, s.36.

⁸⁵ KIRATLI, age, s.21.

⁸⁶ KIRATLI, age, s.21.

⁸⁷ KIRATLI, age, s.21.

III. Cumhuriyet'te sorumsuzluk ilkesi tekrar anayasaya geçirildi ve o zamandan beri bir anayasa müessesesi olarak kaldı. Halen yürürlükte olan 1958 tarihli Fransız Anayasası'nın 26.maddesinin 1.fıkrası “parlamentonun hiçbir üyesi, görevlerini ifa ederken ileri sürdüğü fikirlerden veya kullandığı oylardan dolayı kovuşturulamaz, aranamaz, tutuklanamaz ve yargılanamaz” şeklindedir.⁸⁸

Anayasanın ilgili maddesi incelendiğinde Fransa'da yasama sorumsuzluğunun milletvekilleri için söz konusu olduğu ve cezai ve hukuki soruşturma ve kovuşturma uygulanamayacağı görülmektedir. Fransa'da yasama sorumsuzluğu ülkemizde olduğu gibi görev süresi bitiminden sonra da devam eder.⁸⁹ İngiltere'de olduğu gibi Fransa'da da *tanık*, dilekçe veren, uzman, danışman gibi parlamentoda konuşanlar, işlemler ya da çalışmalara katılanlar da yasama sorumsuzluğundan yararlanabilmektedir.⁹⁰

1.3.1.3. Almanya

Fransız ve İngiliz devlet kurumları 18.ve 19. yüzyılda Alman devlet felsefesinin gelişim sürecini de etkilemiştir. Yasama sorumsuzluğu kurumu bununla birlikte Alman Anayasa Hukukuna girmiştir. Ancak Almanya'da Belçika'da olduğu gibi Fransız ve İngiliz tecrübelerinin üstlenilmesi söz konusu değildir.⁹¹

Yasama sorumsuzluğunun Almanya'daki gelişimi, Alman tarihinde egemenlik mücadelesi ile paralellik göstermektedir. Alman Birliğinin sağlandığı döneme kadar Alman Prensliklerinde yasama sorumsuzluğu ile ilgili düzenlemeler vardır. Fransız ihtilali sonrası Alman prensliklerinde yapılan anayasalarda yasama sorumsuzluğu kurumunun başlangıç belirtileri vardır. Mesela 26.05.1818 tarihli Bavyera Anayasasının VII. Başlık 27.paragrafında yasama sorumsuzluğu düzenlenmektedir. Buna göre, “Katman meclislerinin üyelerinden hiçbiri, mecliste verdiği oy sebebiyle meclisin içtüzük düzenlemesinin öngörmesi halinde dahi meclis tarafından sorguya çekilemez.” Bavyera Anayasası metninden anlaşıldığı kadarıyla, anayasa üyeyi bu düzenleme ile meclis karşısında korumuştur, dış güçler karşısında değil.⁹²

Bunu takiben 29.09.1848 tarihli Milli Meclis oluşturulmuş, bütün eyalet prenslikleri toplanarak birlik ve temsil konusunda anlaşmaya varmışlardır. İmparatorluk yasasının 4.maddesi ve 28 Mart 1849 tarihli İmparatorluk Anayasasının 120. maddesinde yasama sorumsuzluğu düzenlenmiştir. Buna göre “hiçbir milletvekili herhangi bir zamanda mecliste kullandığı oylardan veya mesleğinin icrası sebebiyle yaptığı açıklamalardan yargısal ya da disiplin yönünden kovuşturulamaz veya meclis dışında sorumlu tutulamaz.” Bu anayasa uygulama alanı bulamamıştır, ancak daha sonraki prenslik anayasalarını etkilemiştir.⁹³

⁸⁸ **Fransız Anayasası**, çev. Aslıhan ÖZTEZEL-Ceren Zeynep PİRİM, Ankara, 2011, s.17.

⁸⁹ YÜKSEL, **age**, s.1308.

⁹⁰ Bülent TANÖR- Necmi YÜZBAŞIOĞLU, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, 16. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2016, s.248.

⁹¹ ÖZCAN, **age**, s.41.

⁹² ÖZCAN, **age**, s.42.

⁹³ ÖZCAN, **age**, s.42.

30.03.1867 tarihinde Kuzey Alman Birliği İmparatorluk Meclisi, Frankfurt Anayasasının düzenlemesini herhangi bir sınırlama öngörmeden tartışmasız bir şekilde anayasalarına almıştır. 1871 tarihli İmparatorluk Anayasası da Kuzey Almanya Birliğinin bu düzenlemesini aynen üstlenmiştir. İmparatorluk Anayasasının 30.maddesi şöyle hükmetmektedir: “Hiçbir imparatorluk meclisi üyesi herhangi bir zamanda mecliste kullandığı oylardan veya mesleğinin icrası sebebiyle yaptığı açıklamalardan yargısal ya da disiplin cezası ile kovuşturulamaz veya meclis haricinden de sorumlu tutulamaz.”⁹⁴

11.08.1919 tarihli Wayner Anayasası 36.maddesinde imparatorluk meclisi ve eyalet meclisi milletvekillerinin söz hürriyetini düzenlemekteydi. 36.madde “hiçbir imparatorluk veya eyalet meclisi üyesi herhangi bir zamanda oyundan veya mesleğinin icrası sebebiyle yaptığı açıklamalardan yargısal ya da disiplin cezası ile kovuşturulamaz veya meclis haricinden de sorumlu tutulamaz ” demektedir.⁹⁵

30.03.1933 tarihinde Hitlerin iktidarı ele geçirmesi, Wayner Anayasasını kaldırmadı, ama göstermelik olarak kaldı. Aynı zamanda nasyonal sosyalistler yavaş yavaş anayasanın temel prensiplerini değiştirdiler ya da yürürlükten kaldırdılar. 30.1.1934 tarihinde imparatorluk senatosunun kaldırılması kanunu yürürlüğe girdikten sonra aynı zamanda mecliste çalışamaz hale getirildi ve söz hürriyeti bu itibarla konusuz kaldı.⁹⁶

1949 Tarihli Federal Almanya Anayasası’nın yasama sorumsuzluğunu düzenleyen 46. maddesinin birinci fıkrası “Bir milletvekili aleyhine hiçbir zaman rey veya Federal Millet Meclisi veya onun bir komisyonunda açıkladığı fikri dolayısıyla adli veya idari yönden kovuşturma yapılamaz ve kendisi Federal Millet Meclis dışında hesap vermeye çağrılmaz. Bu hüküm hakaret ve sövmeler için geçerli değildir.” şeklindedir.⁹⁷

Madde metninden anlaşılabacağı üzere yasama sorumsuzluğunun kapsamı gerek yer bakımından gerekse kovuşturma bakımından açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Almanya’da yasama sorumsuzluğu sadece Federal Parlamento üyeleri (Federal Konsey üyeleri değil) için geçerlidir. İlgili kişilere bu şartlarla cezai ve hukuki soruşturma ve kovuşturma uygulanamaz. Sorumsuzluk sınırsızdır ancak kaldırılabilir. Anayasa’ya aykırı hakaret ve meclise karşı saygısızlık hallerinde Savcı veya Dokunulmazlıklar ve Meclis İç Tüzüğü Komitesi Meclisi bu konuda oy kullanmaya davet edebilir.⁹⁸

1.3.2. Türk Hukuku Yönünden Tarihsel Süreç

Yasama sorumsuzluğu İngiltere’de doğup, Avrupa kıtasına Fransa’dan girmiştir. Türkiye’de bu ilkeyi hukuk sistemine alırken, 1876 tarihli Kanun-u Esasi’nin esinlendiği anayasalardan biri olan Fransız Anayasası ve Fransız sistemini esas almıştır.⁹⁹

⁹⁴ ÖZCAN, age, s.43.

⁹⁵ ÖZCAN, age, s.43.

⁹⁶ ÖZCAN, age, s.43.

⁹⁷ Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, çev. Şeref ÜNAL, T.B.M.M Matbaası, 1972, s.41.

⁹⁸ YÜCEL, age, s.1308.

⁹⁹ ÖZCAN, age, s.44.

1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kavrama değinmemiş, TBMM üyelerinin sorumsuzluk ve dokunulmazlığı Kanun-i Esasi gereği varsayılmıştır.1924 Anayasası'nın 17.maddesi bu durumu korumaya devam etmiştir. Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in kuruluş yılları hukuk literatür yasama dokunulmazlığı ve sorumsuzluğu kavramlarına ilgi göstermiştir.¹⁰⁰

1.3.2.1. 1876 Kanun-i Esasi

23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilerek yürürlüğe girmiş olan Kanun-u Esasi, Osmanlı Devleti'nin ilk anayasasıdır.¹⁰¹ 1876 Anayasası, tasarıda 140 madde olarak hazırlanmış fakat Bakanlar Kurulunda bu tasarı 119 maddeye indirilmiştir.119 madde ve 19 bölümden oluşan Kanun-i Esasi'nin ana hükümleri şunlardır: Egemenlik, Osmanlı hanedanına aittir. Bu ailenin en yaşlı erkek üyesi padişah olur. Padişah, kutsal ve sorumsuzdur. Devletin dini İslam'dır.¹⁰²

1876 sayılı Kanuni Esasi “Meclis-i Umumi” isminde iki meclisten oluşan bir yasama organı kurmuştur. Meclislerden biri Heyet-i Mebusan diğeri Heyeti Ayan'dır. Heyet-i Mebusan seçim yolu ile kurulan bir meclistir. Her 50.000 Osmanlı tebaasına bir milletvekili seçilir. Heyeti Ayan üyeleri padişah tarafından tayin edilir ve üye sayısı Heyet-i Mebusan üye sayısının üçte biri kadardır.¹⁰³

Sorumsuzluk kanunun 47. maddesinde düzenlenmiştir. Madde, Meclis-i Umumi çatısı altında birleşen Ayan ve Mebusan Heyetleri (Meclisleri) nezdinde çalışan üyelerin, görevlerinin gerektirdiği parlamenter faaliyetleri rahatlıkla yapabilmeleri için düzenlenmiştir. Madde metninden de anlaşıldığı üzere, bu düzenleme ile amaçlanan; gerek Ayan gerek Mebusan Heyetleri üyelerinin, yasama fonksiyonunu yerine getirirken kullandıkları oylar ve de görüşmeler esnasında ileri sürdükleri görüşler nedeniyle suçlanmalarının önüne geçilmesidir. Daha açık bir ifadeyle söz konusu maddede, yasama sorumsuzluğu kurumu düzenlenmiştir.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Rıdvan AKIN, **TBMM Devleti (1920- 1923)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.78.

¹⁰¹ Mehmet Burak DURDU, **Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri**, s.291-292, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1271/14637.pdf>, Erişim Tarihi, 2.01.2019.

¹⁰² Ahmet MUMCU, **Kanun-i Esasinin 100. Yılı Sempozyumu**, - Osmanlı Devleti'nde 1876 Anayasasına Değın Temel Hak ve Özgürlükler ile 1876 Anayasasının Temel Yapısı-, Ankara, 1976,s.37.

¹⁰³ Suna KİLİ- Şeref GÖZÜBÜYÜK, **Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifaktan Günümüze)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, s.47-49.

¹⁰⁴ SEDA DUNBAY, **Türk Parlamento Tarihinde Yasama Sorumsuzluğu ve Dokunulmazlığı 1908-1995**, Basılmış Doktora Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2013, s.51.

Yasama bağıışıklıklarına ilişkin diğher bir önemli düzenleme de Kanun-u Esasinin 79. maddesidir. Bahsi geçen 79. madde “Heyet-i Mebusanın müddet-i ictimaiyesinde (toplantı süresinde) azadan hiç biri heyet tarafından ithama sebep-i kâfi (yeterli neden) bulunduğuna ekseriyetle (çoğunlukla) karar verilmedikçe veyahut bir cünha (küçük suç) veya cinayet icra eder iken veya icrayı müteakip tutulmadıkça tevkif (tutuklama) ve muhakeme olunamaz.”¹⁰⁵

Bu madde de günümüz Anayasalarının çoğunda bulunan yasama dokunulmazlığı kurumuna yer verilmiştir. Görüldüğü üzere 1876 tarihli Kanun-i Esasi’ de yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığı ayrı maddelerde düzenlenmiştir.¹⁰⁶

Yasama sorumsuzluğu Anayasanın Meclis-i Umumi kısmını düzenleyen 46.maddesinde düzenlenmesine rağmen, yasama dokunulmazlığı, Heyet-i Mebusan kısmını düzenleyen 79. maddesinde düzenlenmiştir. Kanun-i Esasi’de yasama sorumsuzluğunun her iki meclisi de kapsar şekilde tanınmış olması, yasama dokunulmazlığına oranla daha geniş bir biçimde ele alındığının göstergesidir.¹⁰⁷

1.3.2.2. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu

1921 Tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Osmanlı Türk Anayasacılığında en keskin dönüm noktasıdır.¹⁰⁸ Çünkü 20 Ocak 1921 tarih ve 85 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, demokrasi fikrini hukukileştiren, ona ilmi bir temel vermek isteyen milli hâkimiyet teorisi, 1921 Anayasası ile anayasa hukukumuzda girmiş ve Osmanlı İmparatorluğunun enkazı üzerine yeni Türk Devleti bu anayasanın mihrakını teşkil ettiğı bir hukuk düzenini temel olarak kurulmuştur.¹⁰⁹

23 Nisan 1920’de Ankara’da, sadece seçim yoluyla halktan gelen kişilerden oluşan meclis aldığı ilk kararlarla İstanbul hükümetini tanımadığını ve yeni bir devletin kurulduğunu ortaya koymuş ve egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu ilkesini, kabul etmiştir.¹¹⁰

TBMM, 1921 Anayasasının kabulünden önceki dönemde (23 Nisan 1920- 20 Ocak 1921) kendisini Kanun-i Esasi ile bağılı saymış, ama “selahiyet-i fevkaledeyi haiz bir meclis” olarak anayasada değışiklik yapma yetkisini de kendisinde görmüştür.¹¹¹

¹⁰⁵ KİLİ- GÖZÜBÜYÜK, *age*, s.47.

¹⁰⁶ DUNBAY, *age*, s.35.

¹⁰⁷ KİLİ -GÖZÜBÜYÜK, *age*, s.47-51.

¹⁰⁸ Bülent TANÖR, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, 21. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2011, s.225.

¹⁰⁹ ALDIKAÇTI, *age*, s.70.

¹¹⁰ Coşkun ÜÇÖK-Ahmet MUMCU-Gülnihal BOZKURT, *Türk Hukuk Tarihi*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2002, s.307.

¹¹¹ TANÖR, *age*, s.246.

Diğer yandan Mustafa Kemal'in Sadrazam Tevfik Paşa'ya gönderdiği ve 1876 Anayasasının yeni anayasa ile çatışmayan hükümlerinin yürürlükte olduğunu bildiren telgrafı da dikkate alındığında, 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunun 1876 tarihli Kanuni Esasiyi resmen ilga etmediği, Kanun-i Esasinin 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanununa aykırı olmayan hükümlerinin geçerliliğini devam ettirdiği ortaya çıkmaktadır.¹¹²

İlk Büyük Millet Meclisi tarafından 1921'de çarçabuk yapılmış olan Teşkilat-ı Esasiye Kanununda yasama bağımsızlıklarına ilişkin bir hüküm yoktur.¹¹³

Bunun sebebi meclisin kuruluşundaki felsefeden kaynaklanmaktadır. Meclisin raiyet tanımayan tek meşru organ olması, gayesinin hilafet ve saltanatı kaldırıp, vatan ve milleti milli hakimiyet prensibinin getirdiği esaslar dahilinde kurtarmak olması göz önüne alındığında,¹¹⁴ bu gayeye sahip olan bir meclisin parlamenter bağımsızlıklar konusunda anayasada bir hüküm düzenlememesi normaldir.¹¹⁵

1.3.2.3. 1924 Anayasası

1921 Anayasası olağanüstü koşulların ürünü olan eksik ve yetersiz bir metindi. Geçiş döneminden başarıyla çıkılmasından sonra, devletin temel kuruluşunu, toplumun ve bireylerin konumunu ve haklarını belirleyecek yeni bir yapılanmaya ihtiyaç vardı. İki Anayasalı (1876-1921) duruma da artık bir son verilmeliydi.¹¹⁶

Atatürk'ün düşündüğü yeni Türk Devleti kurulduktan sonra bu ikili duruma son vermek için bir komisyon kuruldu ve bu komisyonun çalışmaları sonunda meydana gelen tasarı Büyük Millet Meclisinde müzakere ve bazı maddeleri değiştirildikten sonra 20 Nisan 1924 tarihinde kabul edilmiştir.¹¹⁷

1924 Anayasasının 17.maddesinde, parlamenter muafiyetler, ulusal egemenlik ilkesinin ruhları heyecanla doldurduğu bir zamanda, her memlekettekinden daha geniş bir şekilde kabul edilmiştir.¹¹⁸

1924 Anayasasının "Vazife-i Teşriiye" başlıklı ikinci faslının 17. maddesi teşrii masuniyet kurumuna ilişkindir. 17. maddede yasama sorumsuzluğu şu şekilde kaleme alınmıştır: "Hiçbir mebus Meclis dâhilindeki rey ve mütalaasından ve beyanatından ve Meclisteki rey ve mütalaasının ve beyanatının Meclis haricinde irad (söylemek) ve izharından (açığa vurmaktan) dolayı mesul değildir. Gerek intihabından evvel gerek sonra aleyhine cürüm isnad olunan bir mebusun maznunen (sanık olarak) isticvabı (sorgulanması) veya tevkifi (tutulması) veyahut muhakemesinin icrası (yargılanması) heyet-i umumiyenin kararına menuttur (bağlıdır). Cinai cürmü meşhut bundan müstesnadır (ayrıdır). Ancak bu takdirde makamı aidi Meclisi derhal haberdar etmekle mükelleftir. Bir mebusun intihabından evvel veya sonra aleyhine sadır olmuş (çıkan) cezai bir hükmün

¹¹² YALOVA, age, s.18.

¹¹³ Ali Fuat BAŞGİL, **Teşrii Masuniyet Meselesi** İ.Ü.H.F.M, C. VII, sayı: 1 1941, s.5.

¹¹⁴ YALOVA, age, s.18.

¹¹⁵ AKYÜREK, age, s.16.

¹¹⁶ TANÖR, age, s.290.

¹¹⁷ ALDIKAÇTI, age, s.80.

¹¹⁸ KIRATLI, age, s.23.

infazı mebusluk müddetinin hitamına (sonuna) talik olur (bırakılır). Mebusluk müddeti esnasında müruru zaman (zamanaşımı) cereyan etmez.”¹¹⁹

Madde metnine göre 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanununda yasama başlıklıkları (teşrii masuniyet) kurumu, Kanun-u Esasi hazırlanırken kabul edilmiş olan sistematikten farklı bir şekilde kaleme alınmıştır. Kanun-u Esaside yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığı kurumları ayrı maddelerde kurala bağlanmıştır. Oysa incelemekte olunan anayasada, yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığının varlık bulacağı haller tek bir madde içerisinde düzenlenmiştir. Bu bakımdan, yürürlükte bulunan 1982 Anayasasına benzer bir yapının ilk olarak 1924 Anayasasında benimsendiği söylenebilir.¹²⁰

1924 Anayasası yasama sorumsuzluğunu sadece meclis içine inhisar ettirmemiş, meclis içindeki rey, mütalaa ve beyanatın meclis dışında da irad (söylemek) ve izharına da (açığa vurmaktan) yaymıştır.¹²¹

Fakat bu maddenin Kanun-i Esasi Encümenince teklif edilen ilk şekli çok daha genişti. Gerçekten tasarı “Hiçbir mebus, meclis dahilinde ve haricindeki rey ve mütalaa-sından dolayı mesul olamaz” demek suretiyle sorumsuzluğu, kayıtsız şartsız meclis dışına da intikal ettiriyordu. Tasarı madde, mecliste şiddetli tenkitlere uğradı. Tasarıdaki “meclis haricindeki” tabirinin çıkarılmasını ve olduğu gibi bırakılmasını isteyenler aynı derecede ağır bastıklarından Giresun Mebusu Hakkı Tarık (Us) Bey’ in uzlaştırıcı teklifiyle maddenin son şekli kabul edildi.¹²²

1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu döneminde yasama sorumsuzluğuna ilişkin örnek olarak Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı’nın meclis tarafından yasama dokunulmazlığının kaldırılması olayı gösterilebilir.

Adı geçen milletvekilinin dokunulmazlığı kaldırıldığı için, sorumsuzluk konusuy-la ilgisizmiş gibi görünse de; kaldırılma gerekçeleri incelendiğinde, milletvekilinin dokunulmazlığı, sorumsuzluk kapsamına girdiği varsayılan sözler gerekçe gösterilerek kaldırılmıştır.¹²³

Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı’nın Cumhuriyetçi Millet Partisinin 31.3.1956 tarihinde Mersin’de düzenlediği açık hava toplantısında konuştuğu sırada Kırşehir’in kaza yapılması hakkındaki kanundan bahsederken (...müzakere cereyan ediyor, baktım ki, Demokrat mebusları sabırsızlanıyor, şu işi çabuk bitirelim diyor, demokrasinin kanlı bıçağı ellerinde, bir an evvel Kırşehir’in boğazına çalmak istiyorlar...) demek suretiyle Büyük Millet Meclisini tahkir etmekten ilgili milletvekili hakkında Türk Ceza Kanununun 159. maddesi uyarınca takibat yapılması amacıyla Mersin Cumhuriyet Başsavcılığının 28.4.1956 tarih ve 12305 sayılı yazısı ile dokunulmazlığının kaldırılması talep edilmesi üzerine, Karma Komisyon adı geçen Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı’nın bu sözleri meclis kürsüsünde de söylemesi nedeniyle,

¹¹⁹ KİLİ - GÖZÜBÜYÜK, *age*, s.123.

¹²⁰ DUNBAY, *age*, s.77.

¹²¹ KIRATLI, *age*, s.23.

¹²² KIRATLI, *age*, s.23.

¹²³ SEVİNÇ, *age*, s.46.

meclis kürsüsündeki beyanatını dışarda açıklamak mahiyetinde görmüş ve bu itibarla yapılmak istenen takibat ve muhakemenin dönem sonuna ertelenmesine karar vermiştir.¹²⁴

1.3.2.4. 1961 Anayasası

1921 Anayasası Osmanlı-Türk anayasacılığının sıçrama noktasıdır. 1924 Anayasası döneminde ulusal devletin kuruluşu tamamlanmış, ama çok partili rejim 1960'ta ke-sintiye uğramıştır. Bu kopukluk 1924 Anayasası'nın sonu, yeni bir anayasal düzeninde başlangıcı olacaktır.¹²⁵

27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından yeni bir anayasa yapmak üzere bir Ku-rucu Meclis oluşturulmuştur. Bu meclisin hazırladığı anayasa, 9 Temmuz 1961 tarihinde yapılan referandumla halk tarafından da kabul edilmiştir.¹²⁶

1961 Anayasasında yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nindir. Bu yetki devredilemez (md.5). Yasama organı kendi içinde iki kanatlıdır: Millet Meclisi ve Cum-huriyet Senatosu. Böylece, 1876-1921 arasındaki gibi iki meclisli bir sistem vardır.¹²⁷

Millet Meclisi 450 milletvekilinden kuruludur, 4 sene için seçilir. 30 yaşını doldu-ran her Türk, milletvekili seçilebilir. Cumhuriyet Senatosunun bünyesi Millet Meclisine nazaran daha karışıktır. Cumhuriyet Senatosunda 150 üye seçimle tespit edilir. 15 üye Cumhurbaşkanıca tayin edilir. Milli Birlik Komitesi Cumhuriyet Senatosunun tabii üye-leridir.¹²⁸

Yasama bağımsızlıkları, 1961 Anayasasının 79. maddesinde düzenlenmiştir. Madde metni şöyledir: "Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden ve bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar. Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir Meclis üyesi, kendi Meclisinin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çeki-lemey, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali bu hükmün dışındadır; ancak, bu halde, yetkili makam, durumu hemen ve doğrudan doğruya üyenin Meclisine bildirmek zorundadır. Bir Meclis üyesi hakkında seçiminden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır. Üyelik süresince zamanaşımı işlemez. Tekrar seçilen Meclis üyesi hakkındaki takibat, kendi Meclisinin yeniden dokunulmazlığını kaldırmasına bağlıdır. Meclislerdeki siyasi parti gruplarınca, yasama dokunulmazlığı ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz."¹²⁹

Maddenin lafzından da anlaşıldığı üzere, birinci fıkrada yasama sorumsuzluğu dü-zenlenmiştir. Sorumsuzluk bakımından tekrar 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu dönemin-

¹²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 13, 84. İnikat, 2 Temmuz 1956, 3/348 Esas Numaralı Kırşehir Mebusu Osman Bölükbaşı'nın Teşrii Masuniyetinin Kaldırılması Hakkında Başvekâlet Tezkeresi ve Teşkilat-ı Esasiye ve Adliye Encümenlerinden Mürrekkep Muhtelit Encümen Mazbatası, ss. 1-2, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c013/tbmm10013084.pdf>, Erişim Tarihi, 2.01.2019.

¹²⁵ TANÖR, *age*, s.364.

¹²⁶ Yavuz ATAR, *Türk Anayasa Hukuku*, Mimoza Yayınevi, İstanbul, 2000, s.26.

¹²⁷ TANÖR, *age*, s.394.

¹²⁸ YILMAZ, *age*, s.174.

¹²⁹ KİLİ - GÖZÜBÜYÜK, *age*, s.196.

deki yapı benimsenmiştir. Zira meclis çalışmaları süresince gündeme gelen oy, söz ve düşüncelerin meclis dışında yinelenmesi de sorumsuzluk kapsamında gösterilmiştir.¹³⁰

Görüleceği üzere 1924 Anayasasındaki kural aynen kabul edilmiş ve korunmuştur. Parlamento üyeleri, parlamento çalışmalarıyla ilgili oy ve sözlerinden sorumsuz oldukları gibi, parlamentoda söylenen sözlerin ve ileri sürülen düşüncelerin dışarıda tekrarlanması da sorumsuzluk kapsamına alınmıştır. 1924 Anayasası ile tek fark “meclis dahilindeki” yerine “meclis çalışmalarındaki” ibaresinin bu anayasa metninde yer almasıdır. Anayasa yapıcı dünya hukukundaki gelişmelere paralel olarak, hem ülkenin çok partili demokratik parlamenter sisteme geçmiş olmasını hem de 1960 öncesi uygulamalarla Adem-i Mes’uliyet ilkesinin alabildiğine ihlal edilmiş olduğunu göz önünde bulundurarak “meclis dahili” yerine “meclis çalışmaları” kavramına özellikle yer vermiştir.¹³¹

1961 Anayasasına göre, Cumhuriyet Senatosu üyeleri de, milletvekilleri gibi bağı-
şıklıktan yararlanmaktaydı.¹³²

1961 Anayasası Fransız Anayasası gibi, sorumsuzluğu parlamento üyesinden başkasına teşmil etmemiştir. Ancak 1961 Anayasasının 102. Maddesinin de Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olmayan kimselerin de bakan olabileceği kabul edilmiş ve 105.madde de bunlara da üyelere ait aynı parlamenter muafiyetler tanınmıştır. Bu durumda yeni anayasaya göre, milletvekili ve senato üyesi olmayan bakanlarda sorumsuzluktan faydalanacak demektir.¹³³

1961 Anayasası döneminde, Türkiye İşçi Partisi İstanbul Milletvekili Çetin Altan’ın dokunulmazlığının kaldırılmıştır. Burada da her ne kadar milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması söz konusu ise de; kaldırılma nedenleri incelendiğinde yasama sorumsuzluğuna konu eylemler nedeniyle ilgili milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırıldığı görülecektir.

Çetin Altan Akşam Gazetesi’nin 28 Eylül 1966 tarihli sayısında yayınlanan “Bor-nova Savcısı Lütfen Dinleyin” başlıklı makalesi nedeniyle, TCK madde 142, 482, 273 ve 191 gereğince “Komünizm propagandası ve Ülke Bütünlüğüne Tehdit” ile suçlanarak İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığınca dokunulmazlığının kaldırılması talep edilmiştir.¹³⁴

Çetin Altan’ın dokunulmazlığının kaldırılması gündeme geldiğinde Siyasal Bilgi-ler ve Hukuk Fakültelerinde görevli 60’ın üzerinde kişi “Milletvekili Çetin Altan’ın do-kunulmazlığını kaldırma girişimi karşısında yasama görevinin aksatılmadan yürütülmesi amacını güden ve milletvekillerinin görevlerini yaparken cezai kovuşturma yolu ile en-gellenmemelerini öngören, yasama dokunulmazlığı müessesine temelinden aykırı, bir tutum içinde bulunduğu kanısındayız. Bu işlemin siyasi düşünceleri beğenilmeyen bir üyeyi cezalandırmak amacını güttüğünü ve böylece dokunulmazlık müessesisiyle asıl ko-

¹³⁰ DUNBAY, *age*, s.132.

¹³¹ İsmail ERGÜNEŞ, *Yasama Sorumsuzluğu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim* *Dalı, İstanbul, 2006, s.19.

¹³² SEVİNÇ, *age*, s.25.

¹³³ KIRATLI, *age*, s.36.

¹³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, 144. Birleşim, 20.07.1967, 3/483, S. Sayısı:332, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d02/c021/mm__02021144gnd.pdf, Erişim Tarihi, 3.1.2019.

runmak istenen parlamento özgürlüğünün baltalanmakta olduğunu belirtmeyi bir borç biliriz.” şeklinde bir bildiri yayınlamışlardır.¹³⁵

Karma Komisyon, Çetin Altan’ın yasama dokunulmazlığının Anayasanın 79. maddesinin ikinci fıkrası ile İçtüzüğü’nün 178, 179 ve 180. maddeleri gereğince kaldırılması gerektiğine çoğunlukla karar vermiştir. CHP İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca, bu karara muhalefet şerhi koymuştur.¹³⁶

Çetin Altan, dokunulmazlığının meclis tarafından kaldırılması üzerine, bu karara karşı Anayasa Mahkemesine iptal başvurusunda bulunmuştur. Ayrıca mecliste bu konuyla ilgili bir konuşma yapmıştır.¹³⁷

Çetin Altan Anayasa Mahkemesine açtığı iptal davasında “...Sorumlu tutulmak için sorumlu olmayı gerektiren bir işin görülmesi, bir suçun işlenmesi gerekir. Demek ki Cumhuriyet Senatosu üyeleri ve milletvekilleri meclis çalışmalarındaki oy ve sözleriyle, mecliste ileri sürdükleri düşüncelerle ve bunları meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmakla suç işleyebileceklerdir; fakat bu yüzden haklarında herhangi bir adli kovuşturma yapılamayacaktır. Bu gibilere olsa olsa disiplin işlemi uygulanacaktır. Sorumsuzluk kapsamına girebilmesi için mecliste ileri sürülen düşüncelerin dışarıda kelime kelime tekrarlanması şart değildir. Burada düşüncenin öz bakımından tekrarlanması, üyenin meclis dışındaki savunduğu görüşün meclisteki konuşmalarıyla aynı doğrultuda bulunması yeterlidir...”¹³⁸ şeklinde savunmada bulunarak, suça konu benzer sözleri meclis içinde de söylediğini vurgulayarak dokunulmazlığının kaldırılması yönündeki kararın iptalini istemiştir.

Anayasa Mahkemesi ise 2.8.1967 tarihli kararında “...dokunulmazlığının kaldırılması istenen kimse Türkiye İşçi Partisine mensup sosyalist bir milletvekilidir. Meclis kürsüsünden dava konusu yazının özünde ve doğrultusunda daha önceleri konuşmalar yapmıştır. (Söz gelimi, 15/2/1966 günlü 46.birleşim- Tutanak Dergisi cilt:3, sayfa 97). Bu kimse meclis kürsüsünde savunduğu düşünceleri, sosyalist bir milletvekili ve yazar olarak, şüphesiz kitap ve makale halinde de savunacaktır. Yurt gezilerinde mitinglerde, kahve sohbetlerinde aynı görüşleri açıklayacaktır. Hükümeti amansızca eleştirecek ve denetleyecektir. Anayasanın 79. maddesinin birinci fıkrası bunun için konulmuştur. Bu hüküm hiçe sayılarak ikinci fıkra yolu ile dokunulmazlığın kaldırılması anayasaya aykırıdır...” gerekçesiyle yasama sorumsuzluğu kapsamına giren fiiller nedeniyle milletvekilinin yasama dokunulmazlığının kaldırılmasını anayasaya aykırı olarak dokunulmazlığın kaldırılması yönündeki meclis kararını iptal etmiştir.¹³⁹

¹³⁵ TBMM Tutanak Dergisi, s.378.

¹³⁶ TBMM Tutanak Dergisi, ss. 2-3.

¹³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Çetin ALTAN, **Ben Milletvekili İken**, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2005, s.413-414.

¹³⁸ Karar metni için bkz. Anayasa Mahkemesinin 2.8.1967, 23/23 karar sayılı ilamı, R.G.25.10.1967-12734.

¹³⁹ Anayasa Mahkemesinin 2.8.1967 tarihli 1967/23 esas- 1967/23 karar sayılı ilamı.

1.4. Kurumun Amacı

Yasama sorumsuzluğu, milletvekillerinin görevlerini yerine getirmeleri sırasında açıkladıkları düşüncelerden ve verdikleri oylardan dolayı herhangi bir soruşturmaya uğramamalarını ifade eder.¹⁴⁰

Yasama sorumsuzluğunun tanınmasındaki amaç, milletvekillerinin meclis çalışmasındaki söz ve düşünce hürriyetini tam olarak korumaktır. Bu sorumsuzluk sayesinde, milletvekilleri hiçbir şeyden çekinmeyerek düşüncelerini serbestçe açıklayacaklar, serbestçe oy kullanacaklardır.¹⁴¹ Temsilcilerin parlamenter fonksiyonu yerine getirirken kendini hiçbir baskı altında hissetmemesi, yüklendiği temsilcilik görevinin bir sonucudur. Çünkü temsilci, parlamentoda bütün bir milletin çıkarlarının savunucusudur. Öte yandan hükümetin faaliyetlerini denetlerken, gördüğü aksaklıkları çekinmeden ortaya koyabilmektedir.¹⁴²

Bir mecliste, milletvekilleri düşündüklerini serbestçe ve çekinme duygusu taşımaksızın söyleyemezse, o meclisin devlet hayatında bir kudret ifade etmesine imkân yoktur. Meclisin bir kudret olamadığı bir ülkede ise, temsili hükümetten bahsedilemez.¹⁴³ Temsili hükümet, halk iradesi veya bir başka deyimle, demokrasi ilkesinin uygulanma alanına intikalidir. Şu halde, demokrasinin veya onun uygulama alanında bir tezahürü olan temsili hükümet ilkesinin gerçekleşmesi için, devlet hayatında parlamento hâkimiyetinin kurulması gereklidir. Parlamento hâkimiyetinin tam olarak kurulması için ise parlamentonun bağımsız olmasını gerektirir. Bu bağımsızlık da, parlamento içinde tam bir söz hürriyeti bulunmadıkça temin edilemez.¹⁴⁴

Anayasanın sağladığı bu korumanın arkasında, demokratik kültürün gelişmesi, kişinin kendisini gerçekleştirebilmesi ve toplum açısından en sağlıklı kararın alınması gibi hem kişisel hem de toplumsal fayda vardır.¹⁴⁵

Mecliste milletvekilinin söz hürriyetine sahip olması, kendisi için sadece bir hak değil, aynı zamanda bir vazifedir. Çünkü mecliste milleti temsil etmektedir. Millet temsil vekâletini vermekle ona bir takım ödevler yüklemiş olmaktadır. Bu ödevlerin başında millet hâkimiyetinin sağlanması ve devam ettirilmesi gelmektedir. Milletvekili, sahip olduğu bu bağımsızlıkla milletin haklarını savunacak, gördüğü yolsuzlukları ve aksaklıkları ortaya koyacak, gerekli gördüğü zaman hükümetten bilgi ve açıklama isteyecektir. Bunları yaparken milletvekili icra organının veya üçüncü şahısların cezai ve hukuki kovuşturma tehditleri veya ihtimalleri altında bulunursa, milletin menfaatlerini korumada gerekli titizliği gösteremeyecektir.¹⁴⁶

Egemenliği millet adına kullanan Parlamentonun asli görevleri, yasa yapmanın yanında, bu yasaları uygulamakla görevli olan yürütmeyi de denetlemektir. İşte yasama

¹⁴⁰ Kemal GÖZLER, *Türk Anayasa Hukukuna Giriş*, 15.Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2019, s.149.

¹⁴¹ GÖZLER, *age*, s.149.

¹⁴² TEZİÇ, *age*, s.448.

¹⁴³ KIRATLI, *age*, s.26.

¹⁴⁴ KIRATLI, *age*, s.26.

¹⁴⁵ NEZİROĞLU, *age*, s.447.

¹⁴⁶ KIRATLI, *age*, s.27.

sorumsuzluğu, parlamento üyelerinin yürütmeyi denetleme görevlerini de yerine getirirken, yürütme organının kendisi için tehlikeli gördüğü Parlamento üyelerinin etkisiz bırakılmalarını sağlamaya yönelik çabalarını önlemek amacını da güder.¹⁴⁷

Sorumsuzluk kendisinin siyasi görüşlerinden hoşlanılmayan milletvekillerinin adli kovuşturmalara görevlerinin aksatılmaması amacını da güder.¹⁴⁸

Yasama meclisi üyelerini bu şekilde diğer vatandaşlardan farklı bir statüye tutmanın amacı, şüphesiz onları imtiyazlı ve hukukun üstünde bir grup haline getirmek değildir. Bu bağışıklarla sadece kamu yararının daha iyi gerçekleşmesi ve milletvekillerini politik iktidar sahiplerinin türlü baskılarından ya da en azından, oyalamalarından korumak amaçlanmıştır.¹⁴⁹ Diğer bir deyimle, milletvekilinin, kendisine sağlanan bu ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar sayesinde yasama görevini daha iyi yapabilmesindeki kamu yararı, milletvekillerine tanınan ayrıcalıkların eşitlik ilkesini ihlal etmesindeki kamu zararından daha büyüktür.¹⁵⁰

Yukarıda ayrıntılı şekilde açıklandığı üzere yasama sorumsuzluğu milletvekillerine tam bir söz hürriyeti sağlamaktadır. Bu söz hürriyetinin ise iki yönü vardır:¹⁵¹

1.4.1. Parlamento Üyesinin Ferdi Hürriyeti

Bu hürriyet milletvekiline parlamentoda tam bir söz hürriyeti sağlar. Milletvekili parlamentoda yasama görevini yerine getirirken, aklına gelen her şeyi ve lüzumlu gördüğü her noktayı söyleyebilir ve bundan dolayı adli veya idari mercilere hesap vermeye mecbur tutulamaz.¹⁵²

1.4.2. Parlamentonun Kolektif Hürriyeti

Parlamento herhangi bir makamın tavsiye ve sınırlamaları ile bağlı olmaksızın istediği konuyu görüşebilir.¹⁵³ Parlamentonun sahip olduğu bu özgürlük ona aynı zamanda gerek kendi kolektif şahsiyetini, gerekse üyelerin şeref ve haysiyetini korumak ve müzakerelerin düzenle cereyanını sağlamak için, kendi iç tüzüğünü ve düzenini sağlama hakkı verir.¹⁵⁴ İç tüzük ile üyeleri üzerinde bir takım disiplin yetkileri kabul edebilir. Bu disiplin yetkileri, söz hürriyeti yetkisine aykırı değildir. Bilakis söz hürriyetinin işlenmesini sağlamak için bu çeşit nizamlayma ve yetkilere zaruret vardır. Çünkü üyelerin seviyesi ne kadar yüksek olursa olsun, kalabalık bir mecliste söz hürriyeti tanzim edilmezse, orada sadece anarşi hüküm sürer.¹⁵⁵

İngiltere’de Bradlaugh (1880-85) isimli parlamenter, seçildikten sonra meclis kürsüsünden yemin etmemiş ve yemin yerine geçecek birkaç söz söylemiş, parlamento verdiği bir kararla ceza olarak bu parlamenterin yemini yapmadan yerine geçemeyeceğine ve

¹⁴⁷ YALOVA, *age*, s.27.

¹⁴⁸ ALTAN, *age*, s.272.

¹⁴⁹ SOYSAL, *age*, s.264, benzer yönde bkz. ALDIKAÇTI s.240.

¹⁵⁰ ÖZBUDUN, *age*, s.299.

¹⁵¹ KIRATLI, *age*, s.24.

¹⁵² KIRATLI, *age*, s.24.

¹⁵³ KIRATLI, *age*, s.25.

¹⁵⁴ AKYÜREK, *age*, s.22.

¹⁵⁵ KIRATLI, *age*, s.25.

kendisinin yetkisiz olduğuna karar vermiştir. Yeniden yemin yapmak için kürsüye çıkmak istediğinde ise; kendisi bir çavuş tarafından engellenmiş, huzuru bozucu ve fesat çıkarıcı hareketlerden vazgeçtiği takdirde kendisine izin verileceği parlamento tarafından bildirilmiştir. Bunun üzerine adı geçen milletvekili çavuşa karşı bir kampanya başlatmış ve parlamentonun, parlamentonun düzeni üzerinde yargılama yetkisi ve iktidarının olmadığı ve Bradlaugh'un kuvvet kullanarak girmesinin engellenemeyeceği iddia edilmiştir.¹⁵⁶

Bu konu ile ilgili olarak Hâkim Stephen parlamentonun içinde olan işlemlerde parlamentonun ve mahkemelerin yargılama yetkisini ayırarak parlamentonun üyesini yasaklamak için bir karara ve işleme ihtiyacı olduğunu, ayrıca bu yasaklamayı uygulamak için gerekirse kuvvet kullanılabileceğini belirterek, parlamentonun özel personelinin parlamentonun kararına dayanarak yaptığı engellemelerin mahkemelerce sınırlanamayacağını ve hükümsüz sayılamayacağını, parlamentonun kendisine ait işlemlerle ilgili kararların üzerinde mahkemelerin denetim yetkisi olmadığını belirtmiştir.¹⁵⁷

Yukarıda açıklanan parlamenterin ferdi hürriyeti ve parlamentonun kolektif hürriyeti birbirini tamamlayan ve birbirinden ayrılmaz olan hürriyetlerdir. Bir milletvekilinin parlamentoda özgürce hiçbir tesir ve baskı altında kalmadan konuşabilmesi, oy verebilmesi, yasama faaliyetini gösterebilmesi için kendi sorumsuzluğunun yanında, yasama faaliyetini göstereceği parlamentodaki düzenlemenin siyasi iktidar, yargı vb. parlamento dışındaki bir güç tarafından değil, parlamentonun kendi kendisine yetkili olup, bu hakkı kullanarak parlamentonun işlemlerini ve çalışmasını kendisinin düzenlemesi gerekir. Yoksa bir parlamente ne kadar konuştuğu söz, verdiği oy ve gösterdiği yasama faaliyetinden dolayı sorumsuzluk verirsek verelim faaliyet gösterdiği parlamentonun düzenlenmesini siyasi iktidar, yargı vb. meclis dışındaki güçler düzenliyorsa, o parlamenter özgürce çalışma yapamaz.¹⁵⁸

¹⁵⁶ AKYÜREK, **age**, s.23.

¹⁵⁷ AKYÜREK, **age**, s.24.

¹⁵⁸ AKYÜREK, **age**, s.27.

BÖLÜM: 2

YASAMA SORUMSUZLUĞUNUN HUKUKİ ESASI VE KAPSAMI

2.1. Yasama Sorumsuzluğunun Hukuki Esası

Parlamente­terlerin görevlerini gereği gibi yapabilmelerinin ve temsili demokrasilerin zorunlu bir aracı olarak ortaya çıkan yasama sorumsuzluğunun hukuki niteliğine verilecek anlam büyük önem taşır.¹⁵⁹

Parlamente­terler faaliyetleri bakımından özel bir statüden yararlanırlar. Yasama sorumsuzluğu da anayasa hukukunun yarattığı ve ceza hukukuna da yansımaları olan bu statünün bir sonucu olarak karşımıza çıkar.¹⁶⁰

Bu nedenle yasama sorumsuzluğunun hukuki esası anayasa hukuku ve ceza hukuku yönünden olmak üzere iki yönden incelenebilir.¹⁶¹

2.1.1. Anayasa Hukuku Açısından Hukuki Esası

Yasama sorumsuzluğunun anayasa hukuku açısından hukuki esası, milletin temsilcisi olan milletvekillerinin temsilcilik görevlerini yerine getirmelerinin bir sonucu olarak onları her türlü baskıya karşı korumaktır.¹⁶²

Yasama sorumsuzluğu, temsili vekâletin himayesi metotlarından biridir. Şöyle ki parlamento­nun görevini yerine getirmesi için zaruri olan haktır. Bu hak olmazsa parlamento esas fonksiyonlarını icra edemez. Burada milletvekillerinin hürriyeti garanti altına alarak fonksiyonun bağımsızlığını korumak bahis konusudur.¹⁶³

Buna göre anayasa açısından sorumsuzluk, bir imtiyaz değil, milletvekillerine görevlerini yerine getirebilmeleri için tanınmış bir hak olarak değerlendirilmektedir. Özek, sorumsuzluğun bir hak değil, objektif bir statünün ifadesi olduğunu savunurken¹⁶⁴, Başgil bu bağımsızlığın bir hak olduğunu belirtmiştir: “...Masuniyet Mebus için bir hak yahut salahiyettir. Yani milletvekilliği vazife ve faaliyetlerinin ifası için lazım bir müsaade ve imkândır.”¹⁶⁵ Sorumsuzluk kişilere görevlerini baskı altında kalmadan yerine getirebilmelerini sağlamak için tanındığından, yani kamu yararını amaçladığından, Türkiye’de bu bağımsızlıktan yararlananların bağımsızlıktan vazgeçme hakları yoktur.¹⁶⁶

Meclis üyelerinin, sorumsuzluklarından vazgeçememelerinin temelinde yatan nedenlerden bir diğeri, üyelere tanınan sorumsuzluğun aynı zamanda, bir kurum olarak meclisin de sorumsuzluğunu güvence altına almasıdır. Sorumsuzluk, meclise kendi işlem ve yöntemlerini belirleme, üyelerini davranışlarından dolayı cezalandırabilme yetkilerini vermektedir.¹⁶⁷

Yasama sorumsuzluğu temsili rejimin olmazsa olmaz bir kurumu olarak kabul edilirken, diğer yandan, demokrasinin vazgeçilmez bir prensibi olan “kanun önünde eşit-

¹⁵⁹ Tü­rkan YALÇIN, **Yasama Sorumsuzluğu**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, sayı:2,1992, s.217.

¹⁶⁰ YALÇIN, **age**, s.215.

¹⁶¹ KIRATLI, **age**, s.28.

¹⁶² KESKİNSOY, **age**, s.72.

¹⁶³ KIRATLI, **age**, s.28.

¹⁶⁴ Çetin ÖZEK, **Mutlak Yasama Dokunulmazlığı Sınırlanabilir mi?** İHFM, C. XXXI, S. 1-4, 1966, s.65.

¹⁶⁵ Ali Fuat BAŞGİL, **Teşrii Masuniyet Meselesi**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası Cilt VII, 1941,s.7.

¹⁶⁶ SEVİNÇ, **age**, s.18.

¹⁶⁷ SEVİNÇ, **age**, s.18.

lik” ile çelişir görünmektedir. Aynı fiilin faili herhangi bir şahıs ise hakkında kovuşturma yapılabilirmekte, parlamento üyesi ise kovuşturma yapılamamaktadır. İlk bakışta bir ayrıcalık gibi görünmesine karşın sorumsuzluk, parlamento üyelerine kişisel yararlar sağlayan onların şahıslarına tanınmış bir ayrıcalık değildir.¹⁶⁸

Parlamenteerlerin yasama etkinliklerini her türlü baskıdan uzak biçimde yerine getirmelerini amaçlayan yasama sorumsuzluğu kurumu, özellikle parlamenteer temsili demokrasilerin tam olarak yerleşmediği toplumlarda aynı zamanda siyasal sistemin sağlıklı olarak işlemlerine de katkıda bulunmaktadır.¹⁶⁹

Kamu yararı amacıyla konulmuş bir ilkenin kişisel bir ayrıcalık haline gelerek ‘kanun önünde eşitlik’ ilkesine zarar vermesini önlemek için, yasama sorumsuzluğunun sınırlarını iyi çizmek gerekmektedir.¹⁷⁰

2.1.2. Ceza Hukuku Açısından Hukuki Esası

Yasama sorumsuzluğunun ceza hukuku bakımından mahiyeti konusunda ilk tespit edilmesi gereken, kurumun ceza usul hukukunu mu yoksa maddi ceza hukukunu mu ilgilendirdiği noktasındadır.

2.1.2.1. Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından Hukuki Esası

Yasama sorumsuzluğunun suçların cezalandırılabilme unsuruna tesir eden ve onu kaldıran sebeplerden olmasından dolayı muhakeme şartı olmadığı ve dolayısıyla suçun teşekkülüne engel olan bir sebep olarak maddi ceza hukuku kurumu olduğu doktrinde genel kabul gören görüştür.¹⁷¹

Bu nedenle yasama sorumsuzluğu kapsamındaki suç sayılan bir fiille ilgili savcılığa suç duyurusunda bulunulması halinde savcı, şahsi cezasızlık sebeplerinin¹⁷² varlığı gereğesiyle CMK’nın 171. maddesi¹⁷³ uyarınca milletvekili hakkında hiç dava açmayaarak kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verebileceği gibi, takdir yetkisini dava açma yönünde kullanarak dava açması halinde, mahkeme şahsi cezasızlık sebebi varlığının bulunması nedeniyle CMK’nın 223/4-b maddesi¹⁷⁴ uyarınca ceza verilmesine yer olmadığına dair karar vererek yargılamayı sonuçlandıracaktır.¹⁷⁵

¹⁶⁸ Merih ÖDEN, *Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi*, Ankara, 2003, s.133.

¹⁶⁹ İBA, *age*, s.118.

¹⁷⁰ SEVİNÇ, s.12.

¹⁷¹ Nurullah KUNTER, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, Kazancı Matbaası, 8.Bası, İstanbul,1986,s.62, Metin FEYZİOĞLU, *Yasama Dokunulmazlığı*, s.24, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/300/2809.pdf>, Erişim Tarihi, 3.1.2019 ; YALÇIN, *age*, s.217.

¹⁷² Kanunda suç olarak tanımlanan bir fiilin işlemlerine rağmen, failin şahsından kaynaklanan bazı şartların varlığı halinde kendisine ceza verilmemektedir. Bu hallerde işlenen fiil suç ve dolayısıyla haksızlık oluşurma özelliğini muhafaza etmektedir. Ancak, kişinin ceza hukuku açısından sorumluluğu cihetine gidilmemektedir. Bu hallerden bir kısmı şahsi cezasızlık sebepleri olarak nitelendirilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İzzet ÖZGENÇ, *Türk Ceza Hukuk Genel Hükümler*, 15. Bası, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2019, s.671-686

¹⁷³ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunun 171. maddesine göre; “Cezanın ortadan kaldırılmasını gerektiren şahsi sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren konuların ya da şahsi cezasızlık sebebinin varlığı halinde Cumhuriyet savcısı kamu davasını açmayabilir.”

¹⁷⁴ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunun 223/4-b maddesine göre; işlenen fiilin suç olma özelliğini devam ettirmesine rağmen şahsi cezasızlık sebebinin varlığı halinde ceza verilmesine yer olmadığına dair hükmün verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

¹⁷⁵ KESKİNSOY, *age*, s.141.

2.1.2.2. Maddi Ceza Hukuku Açısından Hukuki Esası

Hukuk düzenimizde hâkim olan ilke, ceza kanunlarının mecburiliği ilkesidir. Buna göre ceza kanunları ülkede bulunan herkese uygulanır. Bu husus, TCK'nın 8. maddesinde de anlaşılmaktadır. Buna göre Türkiye'de suç işleyen kişiye, milliyeti ve sosyal durumu ne olursa olsun, daima Türk Ceza Kanunları uygulanacaktır.¹⁷⁶

Ancak gerek iç kamu hukuku, gerek uluslararası hukuk bu kurala bazı istisnalar getirmiştir. Bu istisnaların en önemli kısmını ise, “parlamenteler” oluşturur.

Yasama sorumsuzluğunun ceza hukuku bakımından mahiyeti ise tartışmalıdır. Kimi bunun bir cezalandırılabilme şartı olduğunu ileri sürerken, kimi bir hukuka uygunluk nedeni olduğunu ileri sürmektedir. Fiilin hukuka aykırı olmadığını ileri sürenlere gelince bunlar arasında da bir fikir birliği yoktur.¹⁷⁷

Bu tartışmalar, uygulamayı da yakından ilgilendirmektedir. Örneğin sorumsuzluk fiili suç olmaktan çıkarıp tüm hukuk düzenine uygun bir hale mi getirir, yoksa milletvekili hakkında cezai takibat yapılmasa dahi hukuki sorumluluğuna hükmedilebilir mi? İşte bu soruların cevabı, sorumsuzluğun hukuki niteliği konusunda benimsenecek görüşe göre farklılık gösterecektir.¹⁷⁸

Yasama sorumsuzluğunun ceza hukuku bakımından mahiyeti hakkında başlıca üç görüş vardır. Bunlar meşruiyet sebebi görüşü, yasama sorumsuzluğunun hukuka aykırılığı kaldırdığı görüşü ve beraat sebebi görüşüdür.¹⁷⁹

2.1.2.2.1. Meşruiyet Sebebi Görüşü

Bu görüşe göre parlamento üyeliği vasfı, yasama görevinin yerine getirilmesiyle ilgili suçlardan, onun kanunsuz ve haksız karakterini ortadan kaldırarak, suç teşkil eden o fiili meşrulaştırır.¹⁸⁰

Faile bir suç isnat edebilmek için gerekli olan faile ait şartlar mevcut değildir. Bu isnadı önleyen sebepte manevi ve şahsi bir durumdan doğmaktadır. Yasama sorumsuzluğu kanundan doğan bir isnat edilememe durumudur ve suçu ortadan kaldırmaktadır.¹⁸¹

Bu görüş, yasama sorumsuzluğunu, ceza kanunun mecburiliğinin bir sınırı olarak almanın ve parlamenterleri kanunun muhatabı olarak görmemenin hatalı olması, milletvekillerinin kanunun muhatabı olmama durumunda olmadıklarını, aksine konumları gereği herkesten çok kurallara uymakla yükümlü oldukları, parlamenterleri akıl hastaları ve küçükler gibi görerek, cezanın muhatabı olmadıklarını söylemenin hukuki—formalist düşüncenin tipik bir görünümü olduğunu, tamamen farklı bir biçimde ele alınması gereken problemin, formalizmle malul kaldığını, isnat yeteneğinin yokluğu parlamenterleri

¹⁷⁶ ZAFER, *age*, s.99; TOROSLU, *Ceza Genel*, s.84..

¹⁷⁷ Zeki HAFİZOĞULLARI ve Muharrem ÖZEN, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 11.Baskı, Ankara, 2018, s.50

¹⁷⁸ YALÇIN, *age*, s.218.

¹⁷⁹ KIRATLI, *age*, s.29.

¹⁸⁰ KIRATLI, *age*, s.29.

¹⁸¹ AKYÜREK, *age*, s.172.

deliler ve çocuklarla bir tutmaktan kaçınsa bile, süjenin hukuki kişiliğinde bir eksiklik meydana getirmesinden dolayı eleştirilmiştir.”¹⁸²

2.1.2.2.2. Yasama Sorumsuzluğunun Hukuka Aykırılığı Kaldırdığı Görüşü

Bu görüşe göre; milletvekilinin işlediği fiil hukuka aykırı olmadığı için suç teşkil etmez. Buna göre; suç teşkil eden fiil, parlamento üyesi tarafından görevi gereği, kendisine tanınan bir hakkın kullanılması sırasında meydana gelmiştir. Bu hakkın kullanılması, yasama görevini yerine getirirken hukuka aykırı fiilleri meşru hale getirir. Bu nedenle sorumsuzluk suçtaki “hukuka aykırılık” unsurunu ortadan kaldırarak işlediği fiili suç olmaktan çıkarır.¹⁸³

Bu görüş, parlamento faaliyeti sırasında milletvekilinin oy ve sözleriyle suç işlemesi, örneğin hakaret etmesinin, anayasanın verdiği bir hak olarak nitelendirmenin mümkün olmaması ve bu nedenle yasama sorumsuzluğunun bir hukuka uygunluk nedeni olmayacağı nedeniyle eleştirilmiştir.¹⁸⁴

2.1.2.2.3. Beraat Sebebi Görüşü

Yazarların büyük çoğunluğu yasama sorumsuzluğunun, cezalandırılabilmeyi kaldırdığını savunurlar. Bu görüşü savunanlara göre parlamento üyesinin fonksiyonu ile ilgili suç teşkil eden fiili, esas itibarıyla hukuka aykırıdır ve suçtur. Faildeki isnat kabiliyeti de tamdır. Fakat yasama sorumsuzluğu failin cezalandırılabilme yeteneğini kaldırmaktadır. Bu görüşe göre sorumsuzluk suçun hukuka aykırılık unsurunu kaldırmayıp, sadece cezalandırılabilme unsurunu ortadan kaldırır fiilin kanunsuzluğu devam etmektedir.¹⁸⁵

Bu görüşü en iyi izah eden Bettiol, kanaatini şöyle savunmaktadır; “... Ceza normunda iki unsur vardır. Bunlardan birisi kural, diğeri ise yaptırımdır. Şu halde ceza normu iki emri kapsar. Birisi, zarar verici belirli bir hareketten kaçınması için bireye; diğeri ise yaptırımı uygulaması için hâkime yöneliktir. Bununla, yasama sorumsuzluğu, normun kural unsurunun etkinlik ve yürürlüğünü kaldırmaz. Bu unsur, anlamak ve istemek yeteneğine sahip olup, hukuk düzeni içinde yasayan herkesi istisnasız kapsar. Yasama sorumsuzluğu, sadece cezai normun yaptırım unsuruna ilişkindir, yani uygulanmayan şey bu yaptırımdır. Sorumsuzluk, parlamenterin cezalandırılmamasını gerektiren kişisel bir nedendir. Dolayısıyla yasama sorumsuzluğu görülen fonksiyon nedeniyle kabul edilmiş tam bir cezasızlık halidir...”¹⁸⁶

Ülkemizde doktrinde geçerli olan görüş de budur. Hâkim olan görüşe göre yasama sorumsuzluğu suçun hukuka aykırılık unsurunu kaldırmayıp, sadece cezalandırılabilme unsurunu ortadan kaldırmaktadır.¹⁸⁷

¹⁸² YALÇIN, *age*, s.219.

¹⁸³ KIRATLI, *age*, s.30.

¹⁸⁴ YALÇIN, *age*, s.221.

¹⁸⁵ AKYÜREK, *age*, s.173.

¹⁸⁶ KIRATLI, *age*, s.30-31.

¹⁸⁷ Hakan HAKERİ, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 21.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2017, s.133; CENTEL-ZAFER-ÇAKMUT, *age*, s.130; Kayhan İÇEL-Süheyl DONAY, *Karşılaştırılmalı ve Uy-*

Uygulamada, Yargıtay içtihatları da yasama sorumsuzluğunun suçun hukuka aykırılık unsurunu kaldırmadığını, sadece cezalandırılabilmeyi ortadan kaldırdığını söyleyerek doktrine uymuştur.

Yargıtay 4. Ceza Dairesi 22.06.1950 tarih, 2818/7902 sayılı kararında;

“...Haddi zatında suç mahiyetinde bulunduğu hükümde kabul edilen sözlerin meclis kürsüsünde söylenilmesi sebebiyle Anayasanın 17. maddesince ceza sorumluluğundan müstesna olmasının bunların hakaret mahiyetini kaldırmayacağını” belirtmiştir.¹⁸⁸

2.1.3. Hukuki Kovuşturmalar Açısından Hukuki Esası

Yasama Sorumsuzluğunun Ceza Hukuku açısından hukuki mahiyeti incelenirken yasama sorumsuzluğunun fiilin hukuka aykırılığını ortadan kaldırmadığını, sadece milletvekilini koruyan şahsi bir cezasızlık sebebi olduğunu ve doktrin ve içtihatlarında bu doğrultuda olduğunu yukarıda gördük.

Peki fiil suç teşkil ettiğine göre yasama sorumsuzluğu milletvekilini hukuk davalarına karşı korur mu? Gerek 1982 Anayasasının 83. Maddesinde gerekse 1961 Anayasasının 79.maddesinin gerekçesinde konuya ışık tutacak herhangi bir ibare yoktur. Bu konuda doktrinde farklı görüşler mevcuttur.¹⁸⁹

Yazarların çoğunluğu yasama sorumsuzluğunun şahsi cezasızlık sebebi olması nedeniyle işlenen fiilin hukuka aykırılık vasfı devam edeceğinden tazminat sorumluluğunun olduğu görüşündedir.¹⁹⁰

Azınlıkta kalan bir kısım yazarlara göre ise; yasama sorumsuzluğunun milletvekillerini her türlü baskıya ve tehlikeye karşı yasama görevini güven içinde yerine getirebilmesi için milletvekillerine tanınan bir ayrıcalık olduğundan ve Anayasada ceza ve hukuk davaları bakımından bir ayırım olmadığından yasama sorumsuzluğunun hukuk davaları içinde geçerli olmalıdır.¹⁹¹

Uygulamada Yargıtay’da doktrindeki çoğunluk gibi milletvekillerinin yasama sorumsuzluğu kapsamına giren eylemleri nedeniyle tazminata hükmedilmesi gerektiğine dair kararlar vermiştir:

“...Davacı, 17.12.1999 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 36. birleşiminde Tahkim Yasa Tasarısı hakkında görüşlerini meclis kürsüsünden dile

gulamalı Ceza Hukuku, 3.Bası, Beta Yayınevi, 1999, s.138-139;TEZİÇ, **age**, s.448;ZAFER, **age**, s.103;ÖZGENÇ, **Ceza Genel**,s.674

¹⁸⁸ Karar için bkz. KIRATLI, s.32.

¹⁸⁹ Volkan HAS, **Türk Parlamento Hukukunun Kaynakları ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin Çalışma Düzeni**, 1.baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009, s.76.

¹⁹⁰ AKYÜREK, s.185, “Burada dikkat edilmesi gereken nokta ceza davasının amacı ile hukuk davasının amacının farklı olmasıdır. Ceza davasında amaç sosyal tepkiyi tatmin etmektir ve meclisin disiplin cezası ile bu tatmin sağlanmaktadır. Ancak hukuk davasında amaç bu değildir. Kişinin haksız fiil nedeniyle uğradığı elemin tatmini sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle kişilik haklarına bir saldırı olduğu durumda ilgili milletvekili hakkında tazminat davası açılabilir. , benzer yönde bkz. ÖZGENÇ, **Ceza Genel**, s.674; TOROSLU, **Ceza Genel**, s.87.

¹⁹¹ Veli Özer ÖZBEK, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 4.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2013, s.80; Doğan SOYASLAN, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 8.Baskı, Yetkin Basımevi, Ankara, 2018, s.198;GÖZLER, **age**, s.150.

getirirken davalı milletvekili meclis sırasındaki yerinden davacıya hitaben “sen yalan söylüyorsun riya yapıyorsun “sözleri ile sataşmada bulunmuştur. Anayasanın 83. maddesine göre TBMM üyeleri meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden ve bunları meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamaz iseler de, bu sorumsuzluk mutlak bir şekilde sınırsız değildir. Anayasanın bu ilkesinin kötüye kullanılıp kullanılmadığı değerlendirilirken özellikle kamu yararı–kişisel yarar dengesinin iyi kurulması gerekmektedir. Bir milletvekili sırf kişisel tatmin için bir kimseye başkasının kişilik değerlerine saldırı teşkil edecek, bu bağlamda hakaret etmişse bu kişinin milletvekili dokunulmazlığından yararlandırılması dokunulmazlık kurumunun varoluş amacı ve nedeni ile bağdaşmaz. Anayasanın 83. maddesinde yer alan düzenlemenin amacı, milletvekilini, yasamaya ilişkin olan yetkisini daha özgürce kullanmasını ve bu doğrultudaki çalışmalarını güvence altına almaktır. Madde ile güvence altına alınan ve dokunulmazlığı sağlanan, salt yasama faaliyeti ile sınırlı olan eylemlerdir. Bu faaliyetin sınırı dışına çıkılması durumunda, dokunulmazlığın korunmasına yönelik amaç ortadan kalkar. Bunun sonucu olarak da dokunulmazlığın varlığına ilişkin savunmaya itibar edilemez. Somut olayda, davacı milletvekilliği görevi nedeniyle yasa tasarısı hakkındaki düşüncesini ve eleştirilerini belirtmiştir. Davalının bu eleştirilere karşı verdiği yanıt, yasama faaliyeti ile uyumluluk teşkil etmeyip doğrudan davacının kişiliğini hedef alan, onur ve saygınlığına saldırı oluşturan hakaret niteliğindedir. Davacının eleştirileri karşısında, ona duyulan kişisel öfke ve kızgınlıkla söylenmiştir. Bu nedenle yasama dokunulmazlığı sınırları içinde değerlendirilemez. Mahkemece, davalı eylemin hukuka uygun olmadığı gözetilmeksizin davanın tümünden reddedilmiş olması doğru değildir. Bu nedenle mahkemece yapılacak iş belirlenecek tazminata hükmedilmek üzere kararın bozulması gerekmiştir.”¹⁹²

2.2. Yasama Sorumsuzluğunun Kapsamı

Hukukta her hürriyetin bir sınırı vardır veya olmalıdır. Cezasızlık gibi önemli bir fiili sonucu olan sorumsuzluk müessesesinin, kapsamını tayin etmek oldukça önemlidir.

Bu müessesesinin amacını anlatırken, bunun parlamento içinde milli iradenin tam bir serbestlikle temsil edilmesini ve bunun için de milletvekillerine tam bir bağımsızlık sağlamak olduğuna göre sorumsuzluğun kapsamını da bu gaye ile sınırlamak gerekir.¹⁹³

Sorumsuzluğun kapsamını kişiler, yer ve fiiller bakımından olmak üzere üç başlık altında inceleyebiliriz.

2.2.1. Kişiler Bakımından Kapsamı

Yasama sorumsuzluğundan yararlanabilecek olanlar, parlamenter fonksiyonun yerine getirilmesine katılanlardır.¹⁹⁴ İngiltere’de parlamento üyesi olmayan, ancak komisyonlarda tanıklık edenler, Avam Kamarasına dilekçe verenler, danışmanlar, parlamento içindeki işlemlere katılanlarda sorumsuzluktan yararlanmaktadırlar.¹⁹⁵

¹⁹² Yargıtay 4.HD.1.10.2001, 4476/8768.

¹⁹³ AKYÜREK, **age**, s.29.

¹⁹⁴ TEZİÇ, **age**, s.449.

¹⁹⁵ KIRATLI, **age**, s.38.

Türkiye’de 1924 (md.17), 1961 (md.79/1) ve 1982 (md.83/1) Anayasaları, solumsuzluğu, parlamento üyeleri ile sınırlandırmıştır. Buna karşılık, komisyonlardaki görüşmelerde yer alan görevlilerin, uzmanların ve tanıkların solumsuzluktan yararlanıp yararlanmayacakları tartışmalıdır.¹⁹⁶

2.2.1.1. Cumhurbaşkanının Sorumluluğu

Ülkesellik ilkesi gereğince, ceza yasalarının bir devletin ülkesinde işlenen bütün suçlara uygulanacağını ancak bunun Anayasa Hukukundan ya da Uluslararası hukuktan kaynaklanan bazı istisnalarının olduğunu ve bu istisnaların en başında da milletvekilleri olduğunu belirtmiştik.

Milletvekilleri dışında Devlet Başkanlarının da ülke yönetimindeki özel konumlarının gereği olarak solumsuzluğu tüm ülkelerde kabul edilmiştir. Bu kural, 1924 Anayasasından itibaren Türkiye’de anayasal düzenin bir parçası olmuştur.¹⁹⁷

1924 Anayasası Cumhurbaşkanının kişisel suçlarından dolayı sorumluluğunda milletvekili dokunulmazlığı ile ilgili hükümlerin uygulanacağı öngörmüştür. (md.41/2). 1982 Anayasasında 6771 sayılı kanun yürürlüğe girmeden önce Anayasaya göre Cumhurbaşkanı sadece “vatana ihanet” suçundan yargılanabileceği hüküm altına alınmışken, Cumhurbaşkanının kişisel suçları ile ilgili nasıl bir işlem yapılacağı hakkında bir düzenleme yer vermemiştir..¹⁹⁸

6771 sayılı değişiklik kanununda ise; suçlar arasında bir ayırım yapılmayarak Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu bütün suçları kapsamıştır. Buna göre, 301 vekilin imzasını taşıyan bir önerge ile herhangi bir suç işlediği iddiasıyla cumhurbaşkanı hakkında soruşturma açılması istenebilir. Soruşturma açılmasına 360 vekilin oyu ile karar verilebilir. Cumhurbaşkanı, komisyon aşamasının tamamlanmasının ardından, 400 oyla Yüce Divan’a sevk edilebilir. Yüce Divan’da seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanının görevi sona erer. Görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen suçlar için Cumhurbaşkanı, görevi bittikten sonra da aynı şartlarda yargılanabilir.¹⁹⁹

Cumhurbaşkanının yasama solumsuzluğundan faydalanıp faydalanmayacağı hususunda ise; milletvekilinin Cumhurbaşkanı seçildikten sonra TBMM üyeliği sona ermiş olsa da²⁰⁰, Cumhurbaşkanın, milletvekili olduğu dönemde yasama solumsuzluğu kapsamında söylemiş olduğu söz, ileri sürdüğü düşünce ve kullanmış olduğu oylar dolayısıyla sorumluluğu, yasama solumsuzluğu milletvekilliği sona erdikten sonrada koruma sağlamaya devam edeceğinden olmayacaktır.

¹⁹⁶ TEZİÇ, age, s.450.

¹⁹⁷ İÇEL, age, s.203.

¹⁹⁸ Ali Rıza ÇOBAN- Ali İhsan ERDAĞ, **Göreviyle İlgili Suçlardan Dolayı Cumhurbaşkanının Sorumluluğu ve Yargılanması**, , Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 75, 2008, s.180, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2008-75-406>, Erişim Tarihi,24.05.2019

¹⁹⁹ Vahap COŞKUN, **16 Nisan 2017 Tarihinde Kabul Edilen Anayasa Değişikliklerinin Değerlendirilmesi**, s.20, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/322749>, Erişim Tarihi, 24.05.2019

²⁰⁰ Anayasanın 101/4 maddesi şu şekildedir: “ Cumhurbaşkanı seçilen milletvekilinin Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer.”

2.2.1.2. Milletvekilleri ve Bakanların Sorumluluğu

Sorumsuzluk ilkesinin temel amacı, ulusal iradenin, meclis çalışmalarına eksiksiz yansıtılmasını ve meclisin yürütme organı karşısında tam bağımsızlığını sağlayabilmektir.²⁰¹

Anayasal düzenin ayrılmaz bir parçası olan yasama sorumsuzluğu, her şeyden evvel, milli iradenin oluşumunda mecliste oy kullanan, söz ve düşünce açıklayan meclis üyelerini korumak amacıyla tanınmış bir ayrıcalıktır. TBMM üyelerinden ise doğal olarak yasama organının seçilmiş üyeleri olan milletvekilleri anlaşılmalıdır.²⁰²

1924 ve 1961 Anayasaları gibi, 1982 Anayasası da 83.maddesinde, “TBMM üyeleri” demek suretiyle, yasama sorumsuzluğundan yararlanacak kişileri milletvekilleri ile sınırlamıştır.²⁰³

Anayasa’nın 6771 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılan 112. maddesinin dördüncü fıkrası, parlamento dışından görevlendirilen bakanlarında milletvekillerinin tabi olduğu yasama dokunulmazlığına sahip olmalarını öngörmekteydi. Anayasanın 83. maddesinde “yasama dokunulmazlığı” parlamenter muafiyetlerin genel başlığı olarak düzenlendiğine göre parlamenter hükümet modelinin geçerli olduğu döneme ilişkin olarak, parlamenton dışından görevlendirilen ve “milletvekillerinin faydalandığı dokunulmazlıktan faydalanacakları” bildirilen bakanların her iki sorumsuzluk türünden de faydalandığı sonucuna ulaşmak yanlış olmayacaktır. Bahsi geçen dönem için Bakanlar Kurulu üyelerinin zaten yürütmenin parçası olmaları ve iktidar gücünü kullanmaları nedeniyle sorumsuzluk kapsamında değerlendirilmelerinin gerekmediği düşünülebilir ise de, yasama sorumsuzluğunun mutlak oluşuna karşın bakanlık görevinin geçici olması dikkate alındığında güvence kapsamında bulunması gerektiği de savunulabilirdi. Ancak 6771 sayılı Kanun ile yapılan Anayasa değişikliğinin yürürlüğe girmesinden sonra görev yapan Bakanların artık sorumsuzluktan yararlanması söz konusu değildir. Zira yeni hükümet modelinin mantığı gereği olarak Anayasa’nın 106. maddesi, bakanlık ile milletvekilliğinin bağdaşmayacağını; bakan veya Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak atananların milletvekilliğinin sona ereceğini düzenlemiştir.²⁰⁴

Bu durumda, 6771 sayılı Kanunla yapılan Anayasa değişikliğinin yürürlüğe girmesinden sonra, yasama sorumsuzluğundan ancak milli iradenin oluşumuna doğrudan katılan milletvekilleri yararlanacaktır²⁰⁵.

²⁰¹ SEVİNÇ, *age*, s.25.

²⁰² ÖZCAN, *age*, s.45.

²⁰³ TANÖR-YÜZBAŞIOĞLU, *age*, s.248.

²⁰⁴ Osman Can, Duygu Şimşek Aktaş, *Yasama Sorumsuzluğunun İşlevsizleştirilmesi*, s.74. https://www.academia.edu/37548133/yasama_sorumsuzluginun_islevsizlestirilmesi, Erişim Tarihi, 25.05.2019

²⁰⁵ CAN- ŞİMŞEK, *age*, 75.

2.2.1.3.Milletvekili ve Bakan Olmayıp Yasama işlevine Katılanların Sorumluluğu

Yasama sorumsuzluğu parlamenter fonksiyonun gereği gibi yerine getirilebilmesi, milli iradenin her türlü endişe ve korkudan uzak olarak gerçekleşmesi için kabul edildiğinden bu korumadan öncelikle parlamenter fonksiyona doğrudan katılan milletvekillerinin yararlanabileceğini yukarıda belirttik.

Ancak parlamenter fonksiyona doğrudan değil de komisyonlardaki görüşmeler vasıtasıyla dolaylı olarak katılan görevliler, uzmanlar ve tanıkların yasama sorumsuzluğundan yararlanıp yararlanmayacağına dair anayasamızda açık hüküm yoktur.²⁰⁶ İngiltere, Fransa, ABD gibi ülkelerde tanık, dilekçe veren, uzman, danışman gibi parlamentoda konuşanlar, işlemlere ya da çalışmalara katılanlar da yasama sorumsuzluğundan yararlanabilmektedir.²⁰⁷

Her ne kadar bu konuda anayasamızda açık bir düzenleme bulunmasa da; anayasal düzenlemeler göz önünde bulundurulduğunda, bu sorunun yanıtı açıktır. Çünkü Anayasamızın 83.maddesinin öznesi bellidir. Buna göre sorumsuzluktan yararlananlar meclis üyeleridir.²⁰⁸

Öğretide ise bu konuda farklı görüşler mevcuttur; kovuşturma tehdidi altında olan bir kimsenin doğruları söylemesi mümkün olmadığından ve anayasada da yasama çalışmalarından bahsedildiği için yasama çalışmalarına katılan tanıkların da belirli ölçüde yasama sorumsuzluğundan yararlanmaları gerektiğini savunan yazarlar olduğu gibi²⁰⁹ günümüz demokratik rejimlerinde eşitlik ilkesi ve hukuk devletinin istisnası olan yasama sorumsuzluğu kurumunun daha da genişletilmesinin parlamento lehine yarar sağlamaya çağını savunarak mecliste tanık olarak dinlenen kişilerin yasama sorumsuzluğundan faydalanmasına karşı çıkanlarda mevcuttur.²¹⁰

Yine öğretide, yasama sorumsuzluğunun ceza sorumluluğunu kaldıran tek hal olmadığı, yasama sorumsuzluğu gibi, görevin yerine getirilmesi, yetkili merciin emrini icra, zaruret hali gibi başka nedenler ile meşru savunma hakkının kullanılması, savunma dokunulmazlığı gibi hukuka uygunluk sebeplerinin varlığının da bir kimsenin cezalandırılmasını önleyeceği, bu nedenle mecliste tanık olarak dinlenenlerin savunma dokunulmazlığı şeklindeki hukuka uygunluk sebebi dolayısıyla tanıklık kapsamındaki fiillerinden sorumlu tutulamayacaklarını savunan yazarlar da vardır.²¹¹

Ülkemizde tanıkların yasama sorumsuzluğundan yararlanıp yararlanmayacakları konusunda ne Anayasamızda ne de İçtüzükte açık bir hüküm olmadığından konu, savcılıkların ve mahkemelerin yorumuna bırakılmıştır. Bugüne dek yaşanan az sayıda örnekte

²⁰⁶ YALÇIN, *age*, s.230.

²⁰⁷ TEZİÇ, *age*, s.449.

²⁰⁸ SEVİNÇ, *age*, s.26; TANÖR- YÜZBAŞIOĞLU, s.248.

²⁰⁹ KIRATLI, *age*, s.36; AKYÜREK, *age*, s.31; SEVİNÇ, *age*, s.28.

²¹⁰ ÖZCAN, *age*, s.59.

²¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. KESKİNSOY, *age*, s.76-77.

savcılık ve mahkemelerin, sorumsuzluk ilkesini bu kişileri de kapsar şekilde yorumladıkları daha doğrusu bu ilkeyi göz önünde bulundurmadıkları görülmektedir.²¹²

Örneğin, Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Dairesi Eski Başkan Yardımcısı Hanefi Avcı, Susurluk komisyonu adıyla bilinen, TBMM Araştırma Komisyonunda ifade vermiş (5.2.1997) ve bu ifadeler nedeniyle hakkında, temelsiz ve gerçek dışı iddialarda bulunulduğunu iddia eden M. Eymür tarafından mahkemeye verilmiştir. Davacı 500 milyon tazminat talep etmiş ve Ankara 5. Asliye Hukuk Mahkemesi bu talebi “kişilik haklarına saldırı olmadığı” gerekçesiyle reddetmiştir. Mahkeme davada, davalının bu ifadeyi Komisyon önünde vermiş olmasını göz önünde bulundurmamıştır.²¹³

Ancak öğreti de hâkim olan görüş, parlamento işlemlerine katılanların ve tanıkların yasama sorumsuzluğundan faydalanması doğrultusundadır.²¹⁴

2.2.1.4. Mektup ve Dilekçe Yazanların Sorumluluğu

1982 Anayasası’nın 74. maddesinde, vatandaşların kendileriyle veya kamu ile ilgili olarak dilekçe ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamları ve TBMM’ye dilekçe ile başvurma hakkına sahip oldukları belirtilmiştir.²¹⁵

Milletvekillerine mektup yazan ve dilekçe haklarını kullananların sorumsuzluktan yararlanıp yararlanamayacakları tartışmalı bir konudur.

Kimilerine göre, sorumsuzluk kişiye yerine getirdiği görev nedeniyle tanınmıştır. Asıl olanın yasama çalışmasıdır. Dilekçe veren veya mektup yazanların sorumsuzluktan faydalanması halinde sorumsuzluğun uygulama alanı kurumun işlevinin ötesine geçecek ve kötüye kullanılmasına neden olacak şekilde genişletilmiş olacaktır. Yine milletvekilleri, bir görevi yerine getirme yoluyla yasama çalışmalarına katılırlar, oysa mektup yazan ya da dilekçe veren kişilerin bu eyleminin bir görev olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Bu nedenlerle bu kişiler sorumsuzluktan faydalanamaz.²¹⁶

Karşı görüşte olanlara göre ise; yasama sorumsuzluğu milli iradenin tam olarak teşkili ve milli iradeyi temsil eden parlamenterin milli iradeyi özgürce açıklaması için getirilmiştir. Milletın temsilcisi olan parlamentere yasama sorumsuzluğunu tanımak, milletın kendisine tanımamak yasama sorumsuzluğunun amacı ile çelişkiye düşmek demektir. Vatandaş TBMM’ ne vermiş olduğu dilekçelerde hakaret ve sövme türünden sözler olmamak kaydıyla aynı bir parlamenter gibi yasama sorumsuzluğundan faydalanmalıdır. Ancak böylece Anayasada düzenlenmiş bulunan dilekçe hakkı fayda gösterebilir.²¹⁷

2.2.2. Yer Bakımından Kapsamı

Konuyla ilgili tartışma konularından bir diğeri, meclis üyelerinin sorumsuzluklarının geçerli olduğu yerdir.

Bazı anayasalar yasama sorumsuzluğu için bir yer tayin etmemişleridir. Mesela İtalyan, Luxemburg, Belçika Anayasaları, sorumsuzluğun yer bakımından kapsamını çizerken, mekânı değil, yasama görevi ile ilgili fiilleri göz önüne almışlardır. Amerika Bir-

²¹² ÖZCAN, *age*, s.60.

²¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. SEVİNÇ, *age*, s.55, dipnot.68.

²¹⁴ KIRATLI, *age*, s.36; AKYÜREK, *age*, s.31; SEVİNÇ, *age*, s.28.

²¹⁵ TANÖR -YÜZBAŞIOĞLU, *age*, s.189.

²¹⁶ SEVİNÇ, *age*, s.29.

²¹⁷ AKYÜREK, *age*, s.34;KIRATLI, *age*, s.36.

leşik Devletleri Anayasası, Federal Almanya Anayasası, Hindistan ve Japon Anayasalarında ise sorumsuzluk için bir yer tayin edilmiştir.²¹⁸

Ülkemiz de ise 1924 Anayasasının 17. maddesi “meclis dahilinde” diyerek sorumsuzluğu bir mekân şartına bağlı tutmuştur. Bu durum çeşitli tartışmalara neden olduğundan 1961 Anayasasının 79.maddesi sorumsuzluk için “meclis çalışmalarını” esas almıştır.²¹⁹

Türkiye’de 1982 Anayasasının 83.maddesi “ Türkiye Büyük Millet Meclis üyeleri, meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine meclisçe başka bir karar alınmadıkça bunları meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar” şeklindedir.(Anayasa, md. 83/1)

Böylece 1982 Anayasası, 1961 Anayasasında olduğu gibi “meclis çalışmalarındaki” ifadesini kullanarak sorumsuzluğun yer bakımından kapsamını belirli bir mekânla sınırlamamış, işlevsel olarak yasama fonksiyonunun yerine getirildiği her yer olarak öngörmüştür.²²⁰

1982 Anayasasına göre yasama sorumsuzluğuna giren hareketlerin, Meclis çalışmaları sırasında yapılmış olması, meclisçe başka bir karar alınmamış olması gerekir. Bu iki koşulu taşımayan hareket yasama sorumsuzluğu kurumundan istifade edemez.²²¹

2.2.2.1. Meclis Çalışmaları Strasında Yapılmış Olması

Meclis çalışmaları, yasama işlevinin yerine getirilmesiyle ilgili yapılan çalışmalardır.²²² Doktrinde meclis çalışmaları kapsamının geniş yorumlanması gerektiği yönünde görüş birliği vardır;

Tanör-Yüzbaşıoğlu’na göre; Meclis çalışmalarını geniş anlamda yorumlamak gerekir. Bu deyim, meclisin genel kurul toplantılarının yanında, komisyon ve siyasi parti gruplarını da kapsar. Bu doğrultuda, meclis soruşturması ve meclis araştırması komisyonlarının meclis dışında, Ankara hatta yurtdışındaki toplantı ve çalışmaları da yasama fonksiyonunun bir parçası olarak meclis çalışmaları içine girer. Keza, TBMM’yi temsilen, ulusalüstü kuruluşlarda veya başka ülkelerde bulunan milletvekillerinin buralardaki çalışma ve faaliyetleri de yasama sorumsuzluğu kapsamındadır.²²³

Tanör-Yüzbaşıoğlu ile benzer yönde düşünen bir başka yazar da Özbudun’dur. Özbudun’a göre de; Meclis çalışmaları deyimini geniş yorumlayarak sadece meclisin genel kurul toplantılarını değil, komisyon toplantılarını ve siyasi partilerin grup toplantılarını da kapsar şekilde hatta İçtüzük hükümleri gereğince Ankara dışında çalışmalar yapan

²¹⁸ KIRATLI, **age**, s.43.

²¹⁹ Faruk EREM, **Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku**, 11.Baskı, Ankara, 1976, s.176.

²²⁰ TANÖR-YÜZBAŞIOĞLU, **age**, s.249.

²²¹ AKYÜREK, **age**, s.54.

²²² SEVİNÇ, **age**, s.48.

²²³ TANÖR-YÜZBAŞIOĞLU, **age**, s.249.

meclis soruşturması ve meclis araştırması komisyonlarını da kapsar şekilde değerlendirmek gerekir.²²⁴

Teziç ise; yasama sorumsuzluğunu yer olarak kesin bir kurala bağlamak yerine, bunun kapsamının belirlenmesindeki ölçüt olan “parlamentar fonksiyona” göre sorumsuzluğu saptamanın hukuki açıdan daha doğru olduğu ve bu nedenle geniş yorumlanarak milletvekilinin bir basın açıklamasındaki sözlerini de bu kapsamda mütalaa etmenin mümkün olduğu görüşündedir.²²⁵

Akyürek ise “meclis çalışmaları” deyiminin geniş yorumlanması gerektiği yönündeki görüşünü yasama sorumsuzluğunun milli iradenin mecliste tam bir şekilde gerçekleşmesi amacına dayandırmaktadır:

“...sorumsuzluk parlamenterlere görevlerini tam olarak baskı altında kalmadan yerine getirip “milli iradenin” temsili görevini verdiğine göre: parlamenterin milli iradeyi öğrenebilmesi, toplumdaki sorunları öğrenip ona göre çözüm yolları teklif edebilmesi için , meclis dışında, halkın içinde de faaliyet göstermesi, gerekirse toplantılar düzenlemesi gerekir. Yasama sorumsuzluğunun gayesi dolayısıyla bu çalışmalarında meclis dışında yapılmasına rağmen sorumsuzluk içinde kalması gerekir.”²²⁶

Bu konu Türkiye İşçi Partisi Milletvekili Çetin Altan’ın yasama sorumsuzluğunun kaldırılması sırasında tartışılmıştır ve Mehmet Ali Aybar meclisteki tartışmalarda meclis çalışmalarının geniş olarak düşünülmesi gerektiğini savunmuştur:

“...Milletvekili görevi yalnız meclis içinde ifa edilen birer görev değildir. Millet Meclisi içinde parlamenter görevini yerine getiren milletvekilleri aynı görevi millet meclisi binaları dışında da yerine getirirler. Evvela yine Anayasanın bir müessesesini harekete geçirmek suretiyle bu görevleri yaparlar. Nedir o müessese? Meclis araştırması gerektiren bir hal olduğu ve bu istikamette bir karar verildiği zaman milletvekilleri meclis dışında da parlamenter görevlerini yerine getirmek için konuşmalar yaparlar, soru sorarlar. Fikir ve görüşlerini açıklarlar. Binaenaleyh, Millet Meclisi kürsüsündeki sorumsuzluktan böyle bir fonksiyon yaparken milletvekilinin faydalanamayacağını ifade etmek hukuk mantığı ile bağdaşmaz. Kaldı ki, anayasamız, milletvekillerinin memleket içinde dolaşmalarını, seçmenlerle görüşmelerini vatandaşların nabızlarını yoklamaları için meclisin yılda en çok beş ay tatil yapmasını öngörmüştür. Niçin? Milletvekillerinin Hükümeti denetlemek olan esas görevlerini bu vesile ile de halk arasında da yapmalarını sağlamak içindir. Uyanan bir halk kütlesi içinde milletvekillerinin mecliste hapsolup kalmaları elbette tasavvur edilemez. ...milletvekillerini de kürsülere bağlı olmaktan kurtulup, halk arasına girip, halkla beraber demokratik bir düzen ve ortamın, gerçeklerini yerine getireceklerdir. Bu işi yaparken milletvekillerinin görecekları görev nedir? Hiç şüphe edilmeksizin halkı olup bitenlerden haberdar etmek, halkı, devlet meseleleri hakkında fikir edinmesi için uyarmak

²²⁴ ÖZBUDUN, **age**, s.294.

²²⁵ TEZİÇ, **age**, s.452.

²²⁶ AKYÜREK, **age**, s.55-56.

ve bütün bunları yaparken de milletvekillerinin söz düşünce ve görüş serbestisinin tıpkı meclis kürsüsünde olduğu gibi korunması şarttır.”²²⁷

2.2.2.2. Parti Meclis Grubundaki Faaliyetler

Siyasi partiler, meclis çalışmalarına parti meclis grupları aracılığı ile katılırlar. Anayasanın, meclis çalışmaları açısından siyasi parti gruplarına verdiği önem , “içtüzük hükümleri, siyasi parti gruplarının, meclisin bütün faaliyetlerine üye sayısı oranında katılmalarını sağlayacak yolda düzenlenir” (md. 95/2) hükmünden anlaşılmaktadır.²²⁸

5.3.1973 tarih ve 584 sayılı Millet Meclisi İç tüzüğünün 18/1 maddesine göre en az yirmi milletvekili olan siyasi parti, grup kurma hakkına sahiptir.

Siyasi Parti Gruplarındaki fiillerin yasama sorumsuzluğu kapsamında olup olmadığı konusunda doktrindeki genel eğilim olduğu yönündedir;

Akyürek, yukarıda belirtilen İç tüzüğün ilgili hükmüne dayanarak siyasi parti gruplarının meclis çalışmaları yapan ve parlamenter fonksiyonun yerine getirilmesine katkı sağlayan organlar olduğunu ileri sürerek buradaki faaliyetlerin yasama sorumsuzluğu kapsamında olduğu görüşündedir..²²⁹

Dönmezer-Erman ise; “Anayasa siyasi parti gruplarına açıkça yer vermiştir. Böylece Anayasa 83. maddesinde ‘meclis çalışmalarında’ demek suretiyle mecliste veya meclis üyeliği ile ilgili çalışmalarda yasama sorumsuzluğunun bulunduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Anayasanın 68.maddesinde siyasi partileri ‘demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları’ olarak belirtmiş ve bu suretle meclis içindeki parti çalışmalarından sayılması gerektiğini açıklamıştır” diyerek siyasi parti gruplarındaki fiillerin yasama sorumsuzluğu kapsamında olduğu görüşünü ileri sürmüştür.²³⁰

Teziç’e göre, “...parti meclis grupları yer olarak sorumsuzluk kapsamında kabul edilirken, buradaki konuşmalar daima parlamenter fonksiyon ölçütü içinde değerlendirilmelidir. Bu ölçütün dışına taşan konuşmalar kötü niyete karine oluşturdukları takdirde, sorumsuzluk dışında mütalaa edilmelidir.”²³¹

Teziç’in bu görüşü Sevinç tarafından, hangi söz ve eylemlerin bu fonksiyona dahil olup olmadığını saptamanın güç, yoruma açık ve belirsiz bir durum yaratabileceğinden bahisle eleştirilmiştir.²³²

Yargıtay eski tarihli bir kararında “Suç mahiyetinde bulunduğu hükümde kabul edilen sözlerin Meclis kürsüsünde söylenilmesi sebebiyle ceza sorumluluğundan müstesna olmasının bunların hakaret mahiyetini kaldırmayacağı ve TCK 485/2. maddesinin uygulanması için karşılık hareketin takip ve dava konusu olmasının şart bulunmadığı ve bu mânada meclis kürsüsüne münhasır olan Anayasadaki istisna ve muafiyetin Meclis dışın-

²²⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 21, 20.7.1967, s.423-42.

²²⁸ ÖZBUDUN, *age*, s.303.

²²⁹ AKYÜREK, *age*, s.57.

²³⁰ Sulhi DÖNMEZER-Sahir ERMAN, *Nazari ve Tatbiki, Ceza Hukuku*, Cilt I, 14.Bası,Der Yayınları , İstanbul, 2016, s.364

²³¹ TEZİÇ, *age*, s.372.

²³² SEVİNÇ, *age*, s.49.

da kalan parti grubuna şamil olamayacağı gözetilmeden...”²³³ diyerek parti grubunda söylenen sözler bakımından yasama sorumsuzluğunun söz konusu olamayacağına karar vermiş iken, yeni tarihli bir kararında; meclis çalışmaları kapsamına, genel kurul, komisyon ve siyasi parti grup toplantılarının da dahil olduğu yönünde karar vererek ve “meclis çalışmaları” deyimini geniş yorumlamıştır.²³⁴

Konuyla ilgili başka bir sorun da seçim konuşmaları sırasında milletvekilinin sorumsuzluktan yararlanıp yararlanamayacağıdır. Yargıtay, konu ile ilgili bir kararında, seçim konuşmasının yasama çalışması ile ilgili olduğunun kabulünün yasal dayanağı olmadığını kabul etmiştir.²³⁵

2.2.2.3. Oy, Düşünce ve Sözlerin Meclis Dışında Tekrarı

Yasama sorumsuzluğu, milletvekillerinin parlamento çalışmaları sırasında söyledikleri söz, ileri sürdükleri düşünce ve kullandıkları oy nedeniyle meclis dışındaki herhangi bir makama karşı sorumlu tutulamazdır. Anayasamıza göre milletvekilleri meclis çalışmalarındaki oy söz ve düşüncelerini meclis dışında tekrarlaması ve açığa vurması nedeniyle de sorumlu tutulamazlar.²³⁶

1961 Anayasasında da mevcut olan bu kural, günümüzde meclis çalışmalarının ancak kamuoyuna duyurulmakla gerçek bir aleniyet kazanabileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Ancak 1982 Anayasası bu konuda bir sınırlama getirmiş ve bir milletvekilinin sözlerinin meclis dışında tekrarlanmasının ve açığa vurulmasının, o oturumu yöneten başkanlık divanının teklifi üzerine meclis kararıyla yasaklanabileceğini hüküm altına almıştır.²³⁷

Milletvekillerinin, meclis çalışmaları sırasındaki tutumu yani verdiği oy ve söylediği sözlerin meclis dışında tekrarlanması temsilcilik fonksiyonun tabi bir sonucudur. Milletin, seçtiği milletvekilinin tutumunu takdir edebilmesi yasama organının faaliyetinden haberdar olmasına, üyenin oy ve sözleri hakkında bilgi edinmesine bağlıdır. Bundan dolayı da üyenin meclis çalışmaları sırasında verdiği oyu ve açıkladığı görüşlerini seçmene duyurması yasama sorumsuzluğu kapsamına girmektedir.²³⁸

Meclis tarafından bir karar alınmadığı takdirde, meclis çalışmalarındaki sözlerin, meclis dışında da sorumsuzluk kapsamı içinde kalması için aynen tekrarı şart mıdır?

Buradaki tekrar, kelimesi kelimesine ayniyet değildir.²³⁹ Önemli olan düşüncenin aynen tekrarlanmasıdır. Düşünce bir öz demektir. Bir özün tekrarlanması söz konusudur, yoksa aynı özün başka başka kelimeler, başka başka cümlelerle tekrarlanması halinde maddedeki “tekrar” kavramı içine girer.²⁴⁰

²³³ Yargıtay 4.CD., 22.6.1950, 2818 /7902.

²³⁴ Yargıtay 16.CD., 18.11.2016, 2016/3657 E., 2016/6896 K.

²³⁵ Yargıtay 4.HD., 18.05.1979, 2860/6675.

²³⁶ İBA, **age**, s.15.

²³⁷ ÖZBUDUN, **age**, s.294.

²³⁸ ALDIKAÇTI, **age**, s.241.

²³⁹ BAŞGİL, **age**, s.14.

²⁴⁰ AKYÜREK, **age**, s.58.

Yalnız, milletvekili mecliste ileri sürdüğü düşünce veya söylediği sözleri gazeteye yazarken veya bunu sözle ifade ederken bir takım yeni beyanlar ekler ve beyanatının he-defini ve manasını değiştirirse bundan dolayı sorumlu olması gerekir. Bunun gibi millet-vekilinin meclisteki beyanatı sırasında kasten veya sinirle bir kişiye hakaret etmesi halin-de sorumsuzluktan yararlanamaz. Çünkü, milletvekilinin söylemiş olduğu hakaret esasen görüş ve açıklama türünden bir şey değildir.²⁴¹

Yargıtay 16.Ceza Dairesi 18.11.2016 tarihli kararında, Anayasanın, yasama so-rumsuzluğunu Meclis çalışmalarıyla sınırlı tuttuğunu ve meclis çalışmaları kapsamına, genel kurul, komisyon ve siyasi parti grup toplantılarının da dahil olduğunu ve milletveki-linin daha önce meclis çalışmaları nedeniyle dile getirmediği, Meclis genel kurulu, ko-misyon ve grup toplantıları dışında söylediği sözlerin yasama sorumsuzluğu kapsamında olmadığına karar vermiştir.²⁴²

2.2.2.4. Meclisçe Başka Bir Karar Alınmamış Olması

Yasama sorumsuzluğu, milletvekilinin meclisin gerek denetim gerekse yasama fa-liyetlerindeki oy ve sözlerinden, bu faaliyetler sırasında ileri sürdükleri düşüncelerden ve bunları meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan dolayı hiçbir şekilde sorumlu tu-tulmamaları demektir. Bunun mecliste sarf edilen sözler ve ileri sürülen düşünceler açı-sından hiçbir istisnası bulunmamakla beraber, bu sözlerin meclis dışında tekrarlanması bakımından bir istisnası bulunmaktadır.²⁴³

Bu istisna bir milletvekilinin sözlerinin meclis dışında tekrarlanmasının ve açığa vurulmasının, o oturumu yöneten başkanlık divanının teklifi üzerine meclis kararıyla ya-saklanmasıdır. Böyle bir karar alındığı takdirde, milletvekili, bu söz ve düşünceleri meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu olacaktır.²⁴⁴

Uygulamada daha çok muhalefet aleyhine işleyecek bu düzenlemeyle, 1982 Ana-yasasının, yasama sorumsuzluğunu, bir ölçüde nispileştirdiği söylenebilir.²⁴⁵

Madde metninden de açıkça anlaşılabileceği gibi mecliste ileri sürülen düşünceler ile söylenen sözlerin meclis dışında tekrarının yasaklanması için, düşüncenin ileri sürül-düğü meclis toplantısındaki Başkanlık Divanı tarafından meclise bir teklif verilmesi gere-kir. Yasaklama kararı için siyasi parti gruplarının bir teklif vermesi mümkün değildir.²⁴⁶

Bu konuda bilinen tek uygulama İstanbul Milletvekili Mehmet Ali Eren'in 19/01/1988 tarihinde Genel Kurulda yaptığı gündem dışı konuşmanın, Başkanlık Divanın teklifi üzerine Genel Kurulun 21.01.1988 tarihli 12.bileşiminde meclis dışında tekrarlan-maması kararı alınmasıdır.²⁴⁷

Mehmet Ali Eren örneğinde olduğu gibi 19 Ocak günü yapılan bir konuşma için iki gün sonra 21 Ocak günündeki bir Başkanlık Divanı tarafından teklif götürülebilir mi?

²⁴¹ BAŞGİL, *age*, s.14.

²⁴² Yargıtay 16.CD., 18.11.2016, 3657 /6896 .

²⁴³ ERDOĞAN, *age*,s.267.

²⁴⁴ ÖZBUDUN, *age*, s.300;GÖZLER, *age*, s.151.

²⁴⁵ TANÖR-YÜZBAŞIOĞLU, *age*, s.248.

²⁴⁶ AKYÜREK, *age*, s.64-65.

²⁴⁷ NEZİROĞLU, *age*,s.448.

Bu Anayasanın açık maddesi karşısında imkânsızdır. Maddede açıkça “o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine” demekle teklifin ancak sözlerin konuşulduğu ve düşüncelerin ileri sürüldüğü oturumdaki Başkanlık Divanınca yapılması gerekir. Aksi durum maddenin amacına aykırıdır. Çünkü söylenen sözler ve ileri sürülen düşünceler kamuoyu tarafından öğrenildikten sonra bunları meclisçe engellemenin hiçbir manası kalmaz.²⁴⁸

Başkanlık Divanının teklifi üzerine meclisçe bir karar alınması gerekir. Tek başına Başkanlık Divanın teklifi hiçbir hüküm ifade etmez.²⁴⁹

Daha önceki Anayasalarımızda bulunmayan fakat 1982 Anayasası ile gündeme gelen bu istisna şu gerekçe ile eleştirilmiştir:

“... Mecliste çoğunluğu elinde bulunduran siyasi parti düşüncelerini beğenmediği bir milletvekilinin düşüncelerinin meclis dışında tekrar ve açığa vurulmasını, meclisçe bir karar almak suretiyle yasaklayabilir. Bu ise millet iradesinin temsilcisi sıfatındaki milletvekillerinin görevlerini gereği gibi yerine getirmelerine engel olur. Bunun sonucu ise çoğulcu değil, çoğunlukçu demokrasidir. Ayrıca bu sınırlama ile yasama sorumsuzluğundan yararlanan meclis çalışmalarının sadece ‘meclis kürsüsünden yapılan konuşmalar ve ileri sürülen düşünceler’ olduğunun da kabulünü gerektirir. Çünkü meclis çalışmalarının meclis dışında tekrarı ve açığa vurulması için; o oturumdaki Başkanlık Divanının denetiminden geçmesi, o oturumdaki Başkanlık Divanı tarafından teklif verilmediği takdirde meclis dışında tekrarı ve açığa vurulması mümkün hale gelmektedir. Başkanlık Divanın ise sadece Meclis Genel Kurulunda toplandığı göz önüne alındığında, milletvekilinin meclis kürsüsü dışında, örneğin komisyonlarda, meclisin salonlarında yapmış olduğu konuşmaların meclis çalışması olarak sayılmamış olması gerekir. Burada yasama sorumsuzluğunun düzenleniş amacı, maddenin gerekçesi ve Anayasa metni arasında bir çelişki söz konusudur. Yasama sorumsuzluğunun düzenleniş amacı milli iradeyi temsil eden milletvekilinin hiçbir baskı altına kalmadan görevini yapabilmesidir. Milletvekili meclis içinde ve dışında bu görevini yerine getirir. O halde görevini yerine getirdiği tüm mekânlarda yasama sorumsuzluğundan istifade etmesi gerekir. Bu sorumsuzluğun düzenleniş gayesinin doğal bir sonucudur. Bu istisna sorumsuzluk kurumunun gayesine ve 1982 Anayasasının 83.maddesi birinci fıkrasının gerekçesine aykırıdır.”²⁵⁰

2.2.2.5.Meclis Görüşmeleri

Parlamento üyelerinin, parlamentodaki çalışmalar sırasında ileri sürdükleri düşünceleri ve söylemiş oldukları sözleri yayınlayanların sorumlu tutulup tutulmayacakları ya nitlendirilmesi gereken sorulardan biridir. Parlamentodaki çalışmalar sırasında ileri sürülen düşünceleri ve söylenmiş olan sözleri yayınlayanlar ya gazeteciler ya da milletvekilinin kendisi olacaktır.²⁵¹

²⁴⁸ AKYÜREK, age, s.66.

²⁴⁹ AKYÜREK, age, s.66.

²⁵⁰ AKYÜREK, age, s.69-70.

²⁵¹ SEVİNÇ, age, s.30.

2.2.2.5.1. Milletvekilinin Özel Yayınından Kaynaklanan Sorumluluğu

Meclis üyeleri, özel yayınlarından, gazete yazılarından dolayı bu yayınlar yasama çalışmalarıyla ilgili olsa bile sorumludur. Konuyla ilgili tarihsel önemde iki örnek vardır. Biri daha önce değindiğimiz Çetin Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılması, diğeri ise CHP Kars Milletvekili Cahit Yalçın'ın dokunulmazlığının gazete yazısı nedeni ile kaldırılmasıdır. Bu iki karar, adı geçen kişilerin dokunulmazlıkları kaldırıldığı için, sorumsuzluk konusuyla ilgisizmiş gibi görünse de; her iki meclis kararında dokunulmazlık sorumsuzluk kapsamına girdiği varsayılan yazılar gerekçe gösterilerek kaldırılmıştır.²⁵²

Ulus Gazetesi'ndeki "Gözü Kapalı Oy Verme" başlıklı yazısı nedeniyle Kars milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın hakkında Türk Ceza Kanununun 159. maddesi uyarınca takibat yapılabilmesi için yasama dokunulmazlığının kaldırılması istenmiştir. Bu talep üzerine Adalet Bakanı, Anayasanın 17. maddesi uyarınca gereğinin yerine getirilmesini talep etmiştir.²⁵³

Hazırlık Komisyonu raporunu 24 Aralık 1951 tarihinde hazırlamıştır. Ulus Gazetesi'ndeki bahsi geçen yazı ayrıntılı bir biçimde incelendikten sonra, TBMM'nin manevi şahsiyetinin hakarete uğradığı ve küçük görüldüğü sonucuna varılmıştır. Bu nedenle, Hüseyin Cahit Yalçın'ın dokunulmazlığının kaldırılması gerektiğine karar verilmiştir.²⁵⁴

Ancak bu rapora karşın Karma Komisyon, Hazırlık Komisyon raporunun aksinde bir karar almıştır. Yazıda geçen "...millet gözü kapalı oy vermiştir...", "...vatandaş şahsiyetine sahip ol, aklını, idrakini ve vicdanını kullan, her iki taraftan teklif edilen namzetler üzerinde düşün...", "Öyle milletvekilleri görüyoruz ki bunların nasıl olup da o mevkie eriştiklerini izah etmek imkânı yoktur. Hatta kendileri bile belki içlerinden hallerine şaşmakta, gülmekte ve milletvekili olabildiklerine inanmamaktadırlar." ifadelerinin TCK 159. maddede belirtilen suçu oluşturmadığı düşünülmüştür. Sonuç olarak, dokunulmazlığın kaldırılmasına gerek olmadığına ve ilgili milletvekili hakkındaki takibatın dönem sonuna bırakılmasına çoğunlukla karar verilmiştir.²⁵⁵

Karma Komisyonun söz konusu kararı karşısında, on milletvekili muhalefet şerhi koymuştur. Ulus Gazetesi'ndeki "Gözü Kapalı Oy Verme" başlıklı yazının TBMM'nin manevi varlığına hakaret ve küçük görme niteliğinde olduğuna inandıklarını belirtmişlerdir. Sonuç olarak, Hüseyin Cahit Yalçın hakkındaki kovuşturma ve yargılamanın dönem sonuna bırakılması kararına muhalif olduklarını açıklamışlardır.²⁵⁶

Genel Kurul, muhalif komisyon üyelerinin görüşleri doğrultusunda karar vermiş ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına karar vermiştir.²⁵⁷

²⁵² SEVİNÇ, age, s.42.

²⁵³ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 14, 18 Nisan 1952, 3/256 Esas Numaralı Kars Milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın'ın Milletvekili Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başbakanlık Tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonlarından Kurulan Karma Komisyon Raporu, S.Sayısı,156, s.1, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d09/c014/tbmm09014063.pdf>, Erişim Tarihi, 5.1.2019.

²⁵⁴ A.g.e. 3/256 Esas Numaralı Karma Komisyon Raporu, s. 2.

²⁵⁵ A.g.e, s.2.

²⁵⁶ A.g.e, s.3.

²⁵⁷ A.g.e, s.447.

Kendisine yöneltilen 765 sayılı TCK'nın 159. maddesinde düzenlenen "TBMM'yi Tahkir ve Tezyif Etme Suçu" ile yapılan yargılama sonucunda beraat etmiştir.²⁵⁸

Meclis kararı incelendiğinde, meclis, gazete yazısını, yasama çalışması dışında bir etkinlik olarak kabul etmiştir.²⁵⁹

Konuya örnek olarak gösterilebilecek, AİHM'nin 1992 tarihli kararına da konu olan olayda ise; İspanya'da, Bask Bölgesinin bağımsızlığını savunan Herri Batasuna'dan aday olarak Senatör seçilen M. Castelles, 1979 haziran ayında, haftalık bir dergide, işlenen siyasi cinayet karşısında hükümetin sessiz kalması nedeniyle eleştiri mahiyetinde bir makale yazmıştır. Bu makale nedeniyle hakkında dava açılmış, senatörün yargılanması için dokunulmazlığı meclis tarafından kaldırılmış ve senatör "hükümeti ve görevlilerini tahkir ve tezyif" etmekten hapis cezasıyla cezalandırılmıştır. İç başvuru yollarını tüketen üye, hakkında verilen kararın, Sözleşme'nin 6,7,10. ve 14. maddelerine aykırılığı iddiası ile AİHM'ye başvurmuştur. AİHM, bu kararı, Sözleşme'nin "düşünce ve ifade özgürlüğü" düzenleyen 10. maddesine aykırı bularak davacı lehine tazminata hükmetmiştir. Mahkeme, kararında, yasama dokunulmazlığı ilkesini tartışmamıştır. Ancak, meclis üyelerinin ifade özgürlüğü ile ilgili olarak, düşünce ve ifade özgürlüğünün asıl amacının, zaman zaman çok rahatsız görüşlerin de serbestçe dile getirilmesini sağlamak olduğunu belirtmiştir. Bu özgürlüğün demokratik toplumun temel harcı olduğu, ifade özgürlüğünün herkes için, ama özellikle halkın temsilcileri için yaşamsal önemde olduğunu belirttiikten sonra, Senatörün düşüncelerini Senatoda değil, bir dergide ifade ettiğini ancak bu gerçeğin, onun, hükümeti eleştiremeyeceği anlamına gelmeyeceğini vurgulamıştır.²⁶⁰

2.2.2.5.2. Gazetecilerin Sorumluluğu

Parlamente müesseselerin ve meselelerin pek çoğu gibi, bu mesele de ilk önce İngiltere'de ortaya çıkmış ve mücadelecı bir gelişme ile olgunlaşmıştır. İngiltere'de önceleri Avam Kamarasının gizliliği esastı. Parlamentodaki görüşmelerin yayınlanması yasası, söz söyleme özgürlüğünün doğal bir uzantısı olarak görülüyordu. Bu yasaklamalara karşın önceleri, dergi ve gazeteler Avam Kamarasındaki görüşmeleri takma isimlerle yayınlıyordu. 1771'den itibaren de günlük gazeteler, parlamento görüşmelerini yayınlamaya ve yorumlamaya başladılar.²⁶¹

1888'de çıkarılan bir yasa ile de her iki kamaranın ve komisyonların açık görüşmelerini tam ve doğru olarak "iyi niyetle" kamuoyunun yararlanması amacıyla yayınlayan gazete basımcılarının sorumsuzluktan faydalanacakları kabul edildi.²⁶²

Günümüzde İngiltere'de, parlamentonun görüşmelerinin yayınlanmasını yasaklama, yalnızca kötü niyetli ve parlamentonun şeref ve haysiyetini düşürücü yayınlar hakkında uygulanmaktadır.²⁶³

²⁵⁸ Kadir AKTAŞ, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Uygulamasında Yasama Dokunulmazlığı*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 67, 2006, s. 371-372, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2006-67-281>, Erişim Tarihi, 5.1.2019.

²⁵⁹ SEVİNÇ, *age*, s.42.

²⁶⁰ SEVİNÇ, *age*, 43, dipnot, 50.

²⁶¹ KIRATLI, *age*, s.38.

²⁶² AKYÜREK, *age*, s.42.

Fransa’da 1881 tarihli Basın Kanununu, sorumsuzluğu, kim tarafından olursa olsun mecliste yapılmış olan bütün beyanlara sağlamıştır.²⁶⁴

Yine Fransa’da 1881 tarihli Basın Kanunu 1958 yılında değiştirilmiş 41. maddesinin 2.fikrasında, parlamentodaki görüşmelerin gazetelerde “iyi niyetle” yayınlanması halinde gazetecilerin de sorumsuzluktan yararlanabilecekleri belirtilmiştir.²⁶⁵

Almanya’da 1949 tarihli Alman Anayasası’nın 42. maddesinin 3. fıkrasında “Federal Millet Meclisi’nin ve komisyonlarının açık oturumları hakkında gerçeğe uygun haberler vermek hiçbir sorumluluk gerektirmez” denilerek gerçeğe uygunluk ölçüt olarak benimsenmiştir.²⁶⁶

Türkiye’de 1924 Anayasasının 20. maddesi meclis görüşmelerinin aleniliğini ve aleni görüşmelerin harfiyen yayınlanacağını kesin bir ifadeyle belirtmiştir. Ancak 27 Aralık 1957’de Meclis İç tüzüğü’nün 147.maddesine eklenen bir fıkra ile meclis görüşmelerinin yayınlayanların sorumsuzluktan faydalanmaları için mecliste geçen sözlerin suç teşkil etmemesini ve yine mecliste geçen bu sözlerle ilgili yayın yasağı konulmamış olması şartlarını aramıştır.²⁶⁷

Bu değişiklik, mahiyeti itibariyle suç teşkil eden sözlerden dolayı milletvekilleri sorumsuz oldukları halde, bu sözleri basın vasıtasıyla nakledenlerin sorumlu olması ve milletvekillerinin meclis dahlindeki oy, söz ve beyanlarından dolayı mesul olmayacaklarına dair anayasalara koyulan hükmün gayesinin milletvekilini sadece korkusuzca konuşturmak değil fakat bu sözlerin kamuoyuna aksettirilmesini sağlamak olması ve kamuoyu duymadıktan sonra meclis kürsüsünde söz söylemiş olmanın ve sorumsuzluk hakkından istifade etmesinin bir anlamı olmayacağı gerekçesiyle eleştirilmiştir.²⁶⁸

1924 Anayasası döneminde uygulamada, Mecliste, milletvekilleri tarafından söylenen ve soyut niteliği ile suç sayılan sözleri yayımlayan basın mensupları da, sorumsuzluk kapsamına giriyordu. Ancak bunun için suç niteliğindeki sözler yayımlanırken, iyi niyetli olma koşulu aranıyordu. Bu da amaç ve zaman kavramları ile değerlendirilmekteydi. Şöyle ki, basın mensubu, yalnızca meclis görüşmelerini, yayımlama amacını taşımalı, görüşmeleri tam olarak yansıtmalı, ekleme ve çıkarmalar yapmamalı ve birisine hakaret kastı ile hareket etmemeli ve meclis görüşmelerinin konunun gündemden düşmediği makul sürede yapması gerekiyordu.²⁶⁹

1961 Anayasasının 87. maddesinde ise “meclis görüşmeleri açıktır ve ilgili meclisin tutanak dergisinde tam olarak yayınlanır... Meclislerdeki açık görüşmeler her türlü vasıta ile yayımı önlenemez” şeklindedir.²⁷⁰ 1961 Anayasasının açık olan bu hükmü karşısında parlamento üyelerinin meclis çalışmalarındaki söz ve düşüncelerini, daha geniş bir

²⁶³ ÖZCAN, *age*, s.61.

²⁶⁴ KIRATLI, *age*, s.39.

²⁶⁵ KIRATLI, *age*, s.39.

²⁶⁶ KIRATLI, *age*, s.39.

²⁶⁷ KIRATLI, *age*, s.41.

²⁶⁸ ARSEL, *age*, s.191.

²⁶⁹ TEZİÇ, *age*, s.451;Yargıtay 1. CD, 31 Aralık 1948 tarihli 407-2583 sayılı kararında, meclis kürsüsünden söylenen sözlerin, basında aynen yayımlanmasının, suç teşkil etmeyeceğine karar vermiştir.

²⁷⁰ KİLİ- GÖZÜBÜYÜK, *age*, s.198.

deyimle, “parlamento görüşlerini” bu sözler suç oluştursa bile hiçbir kişisel görüş eklemeyen, olduğu gibi yayınlayanlar da sorumlu tutulamazlar.²⁷¹

1982 Anayasası, temsili rejimlerin tarihsel bir kuralı olan meclis görüşmelerinin açıklığı ilkesini kabul etmiştir.²⁷² 1982 Anayasasının 97. maddesi, TBMM Genel Kurulundaki görüşmelerin açık olmasını ve tutanak dergisinde tam olarak yayımlanmasını öngördüğü gibi; TBMM’deki açık görüşmelerin, Meclisçe başka bir karar almadıkça her türlü vasıta ile yayımlanmasına serbestlik tanımaktadır.²⁷³

Görüldüğü gibi, görüşmelerin açıklığı ve yayınlanabilmesi temel ilkedir ve basın mensubu için kamuoyunun bilgilendirilmesi açısından mesleki bir haktır.²⁷⁴

Dönmezer-Erman’a göre; “Mutlak dokunulmazlık T.B.M.M. üyesinin şahsına özgü bir tür muafiyetten ibarettir, esasta suç teşkil eden fiil hukuka aykırılığını muhafaza eder. Bu itibarla mutlak dokunulmazlığa giren bir hakaret suç teşkil etmek gerekir. Ancak meclisler müzakerelerinin kamuya yansıtılması basın için bir haktır; mesleki bir hakkın kullanılması ise hukuka aykırılığı kaldırıcı bir hukuka uygunluk sebebidir. Gazete haber yayan bir araç olduğundan, gazetenin hakaret teşkil etse de; meclisteki görüşmeleri yansıtması gerekir ve bunu yapan gazete mesleğe bağlı sübjektif bir hakkı kullanmış olacağı için fiilinde hukuka aykırılık bulunmaz ve fiil suç teşkil etmez.”²⁷⁵

Özek’e göre ise; “Yasama organındaki tartışmalar içeriği ne olursa olsun, kamuoyu tarafından bilinmesi, hem vatandaşlar için bir hak, hem de basın için bir görevdir. Yasama organının, usulüne uygun olarak yaptığı gizli oturumlar dışında kalan tartışmalar sırasında yapılan açıklamalar ise kişi şeref ve haysiyeti açısından nasıl bir etki yaratırsa yaratsın yayınlanması, ‘demokratik açıklık’ kuralı gereği basın mensubu için bir hak olarak doğmaktadır. Bu çerçevede içinde, yasama organında beyanda bulunan üyenin fiili hukuka uygun sayılmayıp sadece ceza sorumluluğu söz konusu olduğu halde, gazetecinin yayını hukuka uygun nitelikte taşımaktadır. Bu hukuki durumun doğal sonucu, saldırıya uğrayan kişi, yasama organı üyesine tazminat davası açma hakkına sahip bulunduğu, fiili hususi hukuk açısından haksız fiil niteliği taşıdığı halde, gazeteci için bu niteliği taşıyamakta olup hakkında tazminat talep ve dava olanağı dahi söz konusu edilemez.”²⁷⁶

Görüldüğü gibi, görüşmelerin açıklığı ve yayınlanabilmesi temel ilkedir ve basın mensubu için kamuoyunun bilgilendirilmesi açısından mesleki bir haktır.²⁷⁷ Basın mensuplarını sorumlu tutmamaktaki amaç, yalnızca milletvekilinin baskı altında kalmadan yasama çalışmalarını yürütmesi değil, fakat aynı zamanda bunların kamuoyuna da yansımalarını sağlamaktır.²⁷⁸

²⁷¹ Server TANİLLİ, **Devlet ve Demokrasi**, 4.Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007, s.266.

²⁷² ÖZBUDUN, **age**, s.306.

²⁷³ TANÖR-YÜZBAŞIOĞLU, **age**, s.248.

²⁷⁴ SEVİNÇ, **age**, s.34.

²⁷⁵ DÖNMEZER-ERMAN, **age**, s.362.

²⁷⁶ ÖZEK, **age**, s.181.

²⁷⁷ SEVİNÇ, **age**, s.34.

²⁷⁸ TEZİÇ, **age**, s.451.

2.2.2.5.2.1.Koşulları

Görüşmelerin yayınlanabileceği ve yayınlayanların sorumsuzluğu temel ilkedir. Ancak bu sorumsuzluk da sınırsız değildir. Meclis görüşmelerini yayınlayanların sorumsuzluktan istifade edebilmesi için üç şart aranır:

2.2.2.5.2.1.1.Yayınlayanın Maksadı

Bu şarta göre gazeteci veya dergici sadece meclis görüşmelerini yayınlamak maksadını gütmüş olmalıdır.²⁷⁹ Gazeteci mecliste geçen müzakereleri yansıtmak amacı ile ve bu maksadı ifade eden şekil ve yöntemler içinde yayında bulunmalı ve kullandığı bütün kelimeler ve olayı anlatış şekli sadece haberi nakletme amacıyla olmalıdır.²⁸⁰ Yani basın üyesi, kendi düşüncelerini, milletvekilinin sözleriyle maskelemek amacını taşımamalıdır.²⁸¹

Üzerinde önemle ve özellikle durulması gereken bir konu da parlamento müzakerelerinin yayınlanması hakkı ile siyasal eleştiri hakkının sınırları konularıdır. Parlamento müzakereleri, çoğunlukla, siyasal eleştirileri kapsadığı için bu müzakerelerde ileri sürülen görüşlerin yayınlanması hukuka uygun mudur?

Özek'e göre; "Tartışma konusu olayla ilgili yorum ve inceleme yapma basın için bir haktır. Sadece yasama organındaki konuşmaların aynen aktarılması durumunda kesin bir hakkın icrası söz konusu iken, yorum ve inceleme, yasama organındaki tartışmalar dışında, basın mensubunun kişisel görüş ve eleştirilerini içerdiği için, bunların hukuka uygun sayılabilmesi, hakkın sınırları içinde kalınmasına bağlıdır. Bu hak ise 'siyasal eleştiri ve yorum hakkı' olup, sınırları ise, "toplumsal yarar ve ilgi" ile "gerçeklik - objektifliktir". Siyasal haber ve eleştirilerin demokratik hayat içinde "kamusal yarar" ve ilgi niteliğine sahip olacağı açıktır. Bu durumda "objektiflik ölçüsü", haberin verilisinde "gerçeklere" dayanmak ve gerek haberin verilış şekli, gerek eleştiride kullanılan ifade yönünden "maksada uygunluk" söz konusudur. Eleştiri ve haber verme hakkı "fonksiyonel bir değer ve dinamizm taşır. Bu açıdan, haber veriş ve eleştirinin de bu fonksiyona yönelik nitelik taşıması zorunluluğu vardır. Demokratik düzenin çoğulcu niteliği, belirli ölçüler içinde siyasal ve idari hayatta rol alan kişilerin denetimini gerekli kılarken, "çoğulculuğun" "nisbi" bir değer taşıdığını da unutmamak gerekir. Eleştiri ve haber vermek, belirli bir siyasal tutuma karşıt bir programı ileri sürmek anlamına gelir; eleştirinin ölçüsü de ileri sürülen program yönünden karşı çıkılan tutum, davranış ve programın eleştirilmesi çerçevesi içinde kalması gerekir. Karşıt görüşler arası çelişkiler yönünden nedensellik bağı bulunmayan ve küçük düşürücü açıklama ve eleştirilerin, "hak" çerçevesi içinde kabulünün olanağı yoktur."²⁸²

Basının sorumluluğu, eleştiri hakkı ve haberin yayınlanmasındaki kamu yararı konuları Yargıtay kararlarına da konu olmuştur.

²⁷⁹ KIRATLI, age, s.41

²⁸⁰ DÖNMEZER-ERMAN, age, s.363.

²⁸¹ SEVİNÇ, age, s.35.

²⁸² ÖZEK, age, s.186.

Bir milletvekili, 1979 mali yılı senato ve meclis bütçesi hakkında şahsi görüşlerini beyan ederken, tabii senatörlük kurumunu eleştirmiş ve tabii senatörler hakkında "gece baskıncıları" deyimini kullanmıştır. Bir gazete ise, bu sözleri aktarırken "gece baskıncıları" deyimini "gece baykuşları" olarak değiştirmiş ve "demokrasi ağacındaki baykuşları taşılayıncaya kadar kovalayacağız" şeklindeki sözleri, milletvekili sarf etmediği halde sarf etmiş gibi göstermiştir. Yargıtay bu yayından ötürü gazeteyi sorumlu tutmuştur.²⁸³

Konuyla ilgili verilebilecek başka bir örnekte; Adnan Menderes'in meclisi tahkir edici mahiyette mecliste söylediği sözleri gazetelerinde aynen nakleden gazeteciler S.Ağaoğlu ve F.Arna'ya karşı açılan davada ilk derece mahkemesince verilen beraat kararının Cumhuriyet Savcılığınca temyiz edilmesi üzerine; Yargıtay beraat kararını, gerek T.B.M.M'de gerekse dışarıda sarfettiği beyanından sorumlu bulunmayan bir meclis üyesinin, suç konusunu oluşturan sözlerini gazetede, hiçbir kişisel görüş ileri sürülmeksizin yayınlanmasının suç olarak kabul edilemeyeceğine hükmetmiştir.²⁸⁴

2.2.2.5.2.1.2. Yayının Zamanı

Yayıncının sorumsuzluğunun ikinci şartı yayın zamanıdır. Meclis görüşmelerinin gazetelerde yayınlamasının normal zamanı genel olarak, ertesi gündür. Aradan uzun bir zaman geçtikten sonra meclis görüşmelerini yayınlamak kötü niyete dayanabilir.²⁸⁵

Ancak burada dergilerin durumunu göz önüne almak gerekir. Ayda bir çıkan dergiler için görüşmeler bir ay sonra yayınlandı diye kötü niyet aranmaması gerekir.²⁸⁶

2.2.2.5.2.1.3. Meclisin Karar Almamış Olması

Üçüncü şart ise meclisin aksi yönde karar almamış olmasıdır. 1982 Anayasasına göre meclisteki açık görüşmelerin her türlü vasıta ile yayını ancak o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine meclisçe başka bir karar alınmadıkça mümkündür. Meclisin kararına rağmen açık görüşmeyi yayınlayan yayıncı sorumlu olur.²⁸⁷

Bir milletvekili diğerine hakaret eder ve basın üyesi bu hakaret içeren sözleri yayınlarsa, gazeteci sorumlu olur mu?

Burada dikkat edilmesi gereken nokta yayıncının haber verme hususundaki sübjektif hakkının sınırlarını aşıp aşmadığıdır. Haberleşme fonksiyonunu aşan bir maksat izlenerek ve bu vesileden yararlanmak suretiyle, milletvekilince meclis görüşmelerinde söylenmiş olan suç teşkil eden sözlerin tekrarı ve hatta, meclis dışına taşırılması amacı güdülmüş ve adeta muhatabı tahkir için, mecliste geçen görüşmeler bir fırsat sayılarak kullanılmış olursa, gazeteci sorumlu olur.²⁸⁸

Bu husus Yargıtay kararında ele alınmış ve Yargıtay suç teşkil eden sözlerin yayımlandığı gazetenin yayın müdürünün sorumlu olacağına ilişkin kararı onarken, görüşmelerin her türlü araç ile yayınlanmasının olanaklı olduğuna ilişkin anayasal hükmü tek-

²⁸³ Yargıtay 4.HD. E.6296- K.10204 sayılı ve 6.10.1980 tarihli karar; YALÇIN, age, s.54 içinde.

²⁸⁴ Yargıtay, 1.CD. E.407, K.2583 sayılı ve 31.12.1948 tarihli karar;

²⁸⁵ TEZİÇ, age, s.451.

²⁸⁶ AKYÜREK, age, s.48.

²⁸⁷ AKYÜREK, age, s.47.

²⁸⁸ AKYÜREK, age, s.49.

rar etmiş ancak, hakaret içeren sözler ve içeriğinden yoksun yayınlanan haberler için geçerli olmadığına karar vermiş, gazetecinin amacının meclis tartışmalarını dürüstlikle aktarmak ve yalnızca haber vermek işlevini yerine getirmek olduğunu, gazetecilerin kendi amaçlarını gerçekleştirmek için meclis görüşmelerini fırsat bilmemeleri gerektiğini belirtmiştir.²⁸⁹

2.2.2.5.3. Radyo ve Televizyon Yayıncılarının Sorumluluğu

Demokratik düzenin ayrılmaz bir ilkesi, kişilerin siyasal hayata katılma ilkesidir. Vatandaş, siyasal hayata katılma hakkını kullanabilmesi için siyasal hayatın işleyişi ve tutumları konusunda bilgi sahibi olmalıdır. Vatandaş siyasal hayatla ilgili bu bilgiyi de ancak basın sayesinde öğrenebilir.²⁹⁰

Basın, özellikle günümüzde, kamuoyunun bilgilendirilmesi ve yönetime katılmasının en önemli araçlarından biri haline gelmiştir. Basın, demokratik siyasal dizgenin işleyişi ve yaşaması açısından yaşamsal öneme sahiptir ve bu nedenle basın özgürlüğü anayasalarımızda da güvenceye kavuşturulmuştur.²⁹¹

Ülkemizde, meclis görüşmelerinin radyo ve televizyon vasıtasıyla yayınlanmasını düzenleyen bir kurallar sistemi yoktur. Ancak 1982 Anayasasının 97.maddesinde meclis görüşmelerinin her türlü vasıta ile yayını serbest olduğuna göre görüşmelerin radyo ve televizyon tarafından yayınlanmasını önleyen bir kuralda yoktur.²⁹²

Ancak radyo ve televizyoncular da parlamento görüşmelerini yayınlarlarken gazetecilerin uymaları gereken kurallara uymak zorundadırlar. Yani radyo ve televizyon yayıncıları haber verme sınırının içinde kalarak görevlerini objektif şekilde yapmaları gerekir. Görüşmelerin özetleri sunulurken sadece bir partinin görüşlerine yer verip, diğer partilere mensup milletvekilinin sözlerini aktarmayan gazeteci sorumlu olur.²⁹³

Meclis görüşmelerinin yayınlanması üçüncü kişilerin cevap hakkını da gündeme getirmektedir. Bu konuda farklı görüşler mevcuttur. Kimi yazarlar,²⁹⁴ basının milletvekilinin suç oluşturan beyanlarını iyi niyetle yayınlaması durumunda, üçüncü kişinin cevap hakkını kullanamayacağını, milletvekili hakkında dava açılmamasının bu hakkın kullanımına engel olacağını ileri sürerken, kimileri de²⁹⁵; milletvekilleri hakkında cezai ve hukuki takibat yapılamamasının onun hiçbir korku duymadan görevini yapabilmesini sağlamak olduğu oysa cevap ve düzeltme hakkının, bu amacı zedelemeyeceği tam tersine, bu görevin daha iyi yerine getirilmesine yardımcı olacağını savunmuştur.

²⁸⁹ Yargıtay 4.CD, 24.01.1964, .5841/165.

²⁹⁰ ÖZEK, **age**, s.182.

²⁹¹ SEVİNÇ, **age**, s.32.

²⁹² AKYÜREK, **age**, s.52.

²⁹³ CENTEL-ZAFER-ÇAKMUT, **Ceza Genel**, s.130-131; AKYÜREK, **age**, s.52.

²⁹⁴ Mehmet Ali AYBAR, **Teşri Masuniyet Esası ve Tatbik Şekilleri**, İÜHF Mecmuası, C.3, S.5-40, 1937, s. 132

²⁹⁵ YALÇIN, **age**, s.233.

2.2.3.Fiiller Bakımından Kapsamı

Yasama sorumsuzluğu, parlamenterin görevi nedeniyle milletvekiline tanınmış bir bağımsızlık olduğuna göre; yasama sorumsuzluğuna giren fiilleri tespit ederken esas alınacak ölçüt fiilin milletvekilinin göreviyle ilgili olup olmadığıdır. Fiil milletvekilinin göreviyle ilgili ise milletvekili sorumsuzluktan faydalanacak aksi halde faydalanamayacaktır.²⁹⁶

İngiltere’de 1688 tarihli Halklar Bildirisinin 9.bölümünde parlamenterlerin, parlamento işlemlerinden dolayı sorumsuz oldukları belirtilmiştir.²⁹⁷

Burada ortaya çıkan sorun milletvekilinin göreviyle ilgili fiillerin neler olduğudur. Tüketici bir sıralama yapmak gerekli olmadığı gibi, buna hukuken imkânda yoktur. Ancak, parlamentoda ileri sürülen görüşler, yapılan konuşmalar, kanun teklifleri, soru ve gensoru önergeleri, hükümete yöneltilen eleştiriler örnek gösterilebilir.²⁹⁸

2.2.3.1.Parlamenterlerin Parlamenterlik Görevine Bağlanan Fiiller

Sorumsuzluğun içine alacağı fiilleri tayin ederken kullanılacak kıstas, bu fiillerin parlamenter fonksiyonun icabı olması esasıdır.²⁹⁹

Ülkemizde 1982 Anayasasının 83.maddesinin 1.fikrasına göre sorumsuzluk kapsamına giren fiiller milletvekilinin meclis çalışmalarındaki sözleri, oyları ve düşünceleridir.³⁰⁰ Ancak oy, söz ve düşüncelerden maksat mutlaka anlam taşıyan ve amaç gözetilerek sarf edilen sözler değildir. Her türlü kelime ile ifade olunan sözler, anlamları ve maksatları ne olursa olsun bu kavramlar çerçevesinde anlaşılmak gerekir.³⁰¹

Anayasanın yasama sorumsuzluğunun kapsamı içinde tuttuğu “oy, söz ve düşünce açıklamaları” fiillerinin ortak özellikleri, milletvekillerinin düşüncelerini ortaya koyabilmesi ve milli iradenin özgürce oluşması için “elverişli ve zorunlu” araçlar oluşlarıdır.³⁰²

Belirtmek gerekir ki; Anayasadaki bu düzenleme parlamenter fonksiyon ile ilgili şekli bir kayıtlama olup bunların içeriği ile ilgili değildir. Başka anlatımla Anayasa koyucu oy, söz, düşünce sözcüklerine yer verirken bunları sorumsuzluk içinde kabul etmekle, bunun dışında kalan davranışları örneğin dövme, yaralama, öldürme gibi eylemleri sorumsuzluk kapsamı dışında tutmayı amaçlamaktadır.³⁰³

Meclis çalışmalarındaki "sözler" den ve ileri sürülen düşüncelerden maksat, en geniş anlamda parlamenterlerin sadece görüş bildirme şeklindeki beyanları değil, özelliklerle ileri sürülen değer yargıları, ithamlar, vakıa iddiaları ve irade açıklamalarıdır. Bunların

²⁹⁶ AKYÜREK, **age**, s.70.

²⁹⁷ AKYÜREK, **age**, s.71.

²⁹⁸ TEZİÇ, **age**, s.452.

²⁹⁹ KIRATLI, **age**, s.50.

³⁰⁰ TEZİÇ, **age**, s.452; AKYÜREK, **age**, s.452.

³⁰¹ DÖNMEZER-ERMAN, **age**, s.360.

³⁰² TANÖR-YÜZBAŞIOĞLU, **age**, s.249

³⁰³ TEZİÇ, **age**, s.452.

doğrudan veya dolayısıyla, yani söz düellosu şeklinde oluşu, sözlü veya yazılı oluşunun önemi yoktur.³⁰⁴

Yasama sorumsuzluğu kapsamına giren fiilleri ve suçları tüketici sayımla belirlemek de mümkün değildir. Yasama sorumsuzluğu kapsamına girebilmesi için önemli olan, meclis çalışmalarındaki eylem ya da suçların oy, söz, düşünce açıklaması yoluyla yapılmış yada işlenmiş olmasıdır.³⁰⁵

2.2.3.1.1.Oy

Anayasanın 83.maddesinin birinci fıkrasına göre yasama sorumsuzluğundan yararlanan fillerden biri “oy” dur. Milletvekillerinin yasama faaliyetleri yerine getirilirken yaptıkları işlerin başında kullandıkları oylar gelmektedir.³⁰⁶ Esasen sadece bir düşünce izharı olarak bile oyun sorumsuzluk kapsamına gireceği tabiidir.³⁰⁷

Milletvekilleri oylarını kullanırken kendi vicdanları ile hareket ederler. Milletvekillerinin kendi vicdanları ile değil de dış etkenlerle oy kullanması, başka bir ifadeyle rüşvet karşılığı oy kullanması durumunda yasama sorumsuzluğundan yararlanıp yararlanamayacağı tartışmalı bir durumdur.³⁰⁸

İngiltere’de bir parlamento üyesinin rüşvet alması veya herhangi bir kanun veya karar teklif etmek veya bunlara muhalefet etmek için ücret, mükâfat alması parlamento-nun şeref ve haysiyetini düşürücü bir fiil olarak parlamento imtiyazlarının ihlali sayılır ve bizzat o milletvekilinin mensup olduğu meclis tarafından cezalandırılır.³⁰⁹

Fransız Yargıtay’ı 1893 yılında verdiği bir kararda, devlet memurlarının rüşvet suçunu cezalandıran Fransız Ceza Kanunun 177. maddesinin parlamento üyelerine de şamil olduğuna hükmetmiştir.³¹⁰

Ülkemizde ise yasama sorumsuzluğunun rüşvet suçunu kapsamayacağı genel olarak kabul edilmektedir.³¹¹

Rüşvet karşılığında oy kullanan milletvekili “oy” sebebiyle değil, ama rüşvet sebebiyle cezalandırılır. Rüşvet suçunun tamamlanma anı, oyun kullanıldığı an değil, paranın alındığı andır. Bu ise, Anayasanın güvence altına aldığı yasama sorumsuzluğu fiilinin dışında kalmaktadır.³¹² Burada milletvekilinin sorumluluğu verdiği oydan değil, fakat oyun saikini teşkil eden yasak fiilden, yani rüşvet fiilinden dolayıdır.³¹³

Rüşvet suçu, görev nedeni ile yetki alanına giren bir konuda işlenebilen bir suçtur. Rüşvet suçu, taraflardan birinin mutlaka memur olmasını gerektirdiğinden milletvekilile-

³⁰⁴ İbrahim KAPLAN, Milletvekillerinin Sorumsuzluğu Dokunulmazlığı ve Manevi Tazminat Davası, s.186, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/2736/3551.pdf>, Erişim Tarihi, 3.11.2018.

³⁰⁵ TANÖR-YÜZBAŞIOĞLU, *age*, s.250.

³⁰⁶ ÖZCAN, *age*, s.64.

³⁰⁷ KIRATLI, *age*, s.57.

³⁰⁸ ÖZCAN, *age*, s.6.

³⁰⁹ KIRATLI, *age*, s.58.

³¹⁰ KIRATLI, *age*, s.57.

³¹¹ KIRATLI, *age*, s.59.

³¹² ÖZEK, Mutlak Yasama Dokunulmazlığı, s. 98.

³¹³ KIRATLI, *age*, s.60.

rinin memur sayılıp sayılmayacağı önem kazanmaktadır.³¹⁴ 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı yeni Türk Ceza Yasasının 6. maddesinde³¹⁵, ceza yasasının uygulanması açısından parlamenterler açıkça memur sayılarak bu problem çözülmüştür.

2.2.3.1.2. Söz

Türk Dil Kurumu “söz” kavramını “Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırtı, kelam, laf, kavl, bir veya birkaç heceden oluşan ve anlamı olan ses birliği, kelime, sözcük, bir konuyu yazılı veya sözlü olarak açıklamaya yarayan kelime dizisi” olarak açıklamaktadır.³¹⁶

Anayasanın 83.maddesinin birinci fıkrasına göre yasama sorumsuzluğu kapsamında bulunan “söz” kavramını geniş yorumlamak gerekmektedir.³¹⁷ Mecliste söylenen sözlerin yanı sıra yapılan jestler ve mimiklerde sorumsuzluk kapsamındadır.³¹⁸ Buna karşılık sözlerle ilgili olmayan, sözleri desteklemeyen hareketler sorumsuzluk kapsamında mütalaa olunamaz.³¹⁹

2.2.3.1.3. Düşünceyi Açıklama

Anayasa’nın 83. Maddesinin birinci fıkrasına göre, yasama sorumsuzluğundan yararlanan fiillerden biri de milletvekilinin meclis çalışmaları esnasında açıkladığı “düşünce” dir.

1981 Anayasası, 25. maddede³²⁰ düşünce ve kanaat hürriyetini, 26. madde³²¹ ise, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetini hüküm altına almıştır. Bu düzenlemeden de anlaşılacağı gibi düşünceyi açıklama hürriyeti, düşünce hürriyetinden ayrılmıştır.³²²

Düşünce ve kanaat hürriyeti demek, kişinin istediği düşünce ve kanaate sahip olması demektir. Bunun korunması için öngörülen müeyyide, kimsenin düşünce ve kanaatini açıklamaya zorlanmaması, hangi kanaattedir onu öğrenmek için o kişi üzerinde hiçbir surette zor kullanılmamasıdır. Buna karşılık düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti bu düşünce ve kanaat hürriyetinin bir uzantısı niteliğindedir.³²³

³¹⁴ KIRATLI, **age**, s.59.

³¹⁵ Türk Ceza Kanununu tanımlar başlıklı 6.maddesinde kamu görevlisi; “kamusal faaliyetin yürütülmesine atama veya seçilme yoluyla yada herhangi bir suretle sürekli, süreli veya geçici olarak katılan kişi” olarak tanımlanmıştır.

³¹⁶ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bcc38c6afdad5.44044738, Erişim Tarihi, 21.10.2018.

³¹⁷ ÖZCAN, **age**, s.66.

³¹⁸ ZAFER, Ceza Genel, s.102.

³¹⁹ SOYASLAN, Ceza Genel, s.197.

³²⁰ 1982 Anayasası’nın 25. maddesi şöyledir: “ Herkes düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.”

³²¹ 1982 Anayasasının 26.maddesinin 1.fıkrası şöyledir: ”Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestisini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.”

³²² Hayri KESER, **Türk Anayasa Sisteminde Düşünceyi Açıklama Hürriyeti ve Sınırları**, s.193.

<http://selcuk.dergipark.gov.tr/download/article-file/262219>, Erişim Tarihi, 21.10.1981.

³²³ KESER, **age**, s.193.

Yasama sorumsuzluğunun koruma altına aldığı düşünce, Anayasa'nın 26. maddesi bağlamında düşünce açıklamasıdır. Anayasa koyucunun meclis çalışmalarına katılan milletvekiline tanıdığı bu imtiyaz, vatandaşın müeyyide ile karşılaşabileceği düşünceleri milletvekillerinin ifade edebilme özgürlüğüdür. Milletvekillerinin meclis çalışmalarında düşüncelerini açıklamaları durumunda yararlandıkları koruyucu hükümler Anayasa'nın 83.maddesinin birinci fıkrasıdır.³²⁴

Ancak Anayasa'nın 83.maddesinin birinci fıkrası, 26. maddenin aksine özgürlüğün sınırlarını ayrıntılı bir şekilde tespit etmemiştir. Anayasanın 26.maddesinin ikinci fıkrasında³²⁵ birinci fıkrada güvence altına alınmış olan düşünceyi açıklama fiilinin sınırları ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. 83.maddenin birinci fıkrasında ise; milletvekillerinin düşüncelerini açıklamamaları konusunda o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine meclisçe karar alınır ve milletvekili bu karara rağmen bunları Meclis dışında tekrarlar ve açığa vurursa bu güvencenin kapsamı dışına çıkmış olacak, milletvekili için sorumluluk doğacaktır.³²⁶

2.2.3.2. Tehdit ve Benzeri Fiiller

Bir parlamenterin meclis çalışmaları sırasında söylemiş olduğu tehdit ve benzeri söz ve fiilleri de yasama sorumsuzluğundan faydalanmaz. Yasama görevinden bahsedebilmek için fiilin görev ile ilgili olması ve görevin kasten kötüye kullanılmaması gerekir. Sadece şahsi kin duygularını tatmin etmek için söylenen sözlerin, meclis çalışmalarında dahi olsa korunması sorumsuzluk kurumunun amaçları ile bağdaşmaz.³²⁷

Diğer yandan meclis kürsüsünde konuşan bir muhalefet üyesinin “ hükümeti düşüreceklerini, sonunu getireceklerini, politikadan sileceklerini” ileri sürmesi, yasama fonksiyonunun yerine getirilmesi ile ilgili olmasa dahi siyasilerin tipik çıkışlarıdır. Tehdit fiilinin bu açıdan bir şahsa yönelik olması lazımdır.³²⁸

Özcan'a göre bir fiilin tehdit fiili olup olmadığına karar verecek merci yargı organı olmalıdır;

“Bu bağlamda cevaplanması gereken soru, oy, söz ve düşüncelerle gerçekleştirilmiş olan fiilin tehdit fiili olup olmadığına karar verecek merciinin sorunudur. Burada ilk akla gelen şüphesiz yargı organıdır. Yasama çalışmaları esnasında işlenen bir fiilin tehdit fiili olarak kabul edilebilmesi için öncelikle yargı organına bu konuda dava açılması ve yargı organının söz konusu fiilin “tehdit” fiili olduğunu tespit etmesi gerekecektir. Bir fiilin tehdit fiili olup olmadığı parlamentoya bırakılmamalıdır. Tehdit fiilinin niteliğini tespit etmek yasama organının görev ve yetkilerinden kabul edilemezler. Yargının ise bu

³²⁴ ÖZCAN, *age*, s.67.

³²⁵ 1982 Anayasası'nın 26.maddesi 2.fıkrası şöyledir: “ Bu hürriyetlerin kullanılması, milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.”

³²⁶ ÖZCAN, *age*, s.72.

³²⁷ AKYÜREK, *age*, s.91.

³²⁸ ÖZCAN, *age*, s.86.

konuda karar verebilmesi için fiili işleyen kişinin dokunulmazlığının kaldırılması lazımdır. Bu da pratikte tehdit fiilinin yargısal denetimini engelleyici niteliktedir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, mağdurun öncelikle tazminat davası ile bu yolu açması gerekecektir.”³²⁹

2.2.3.3. Hakaret Fiilleri

Hakaret ve sövmenin yasama sorumsuzluğu kapsamına girip girmediği, yasama sorumsuzluğunun en çok tartışılan konularından biridir. Niteliği itibarıyla hakaret ve sövme, düşünce özgürlüğü kapsamına girmeyen ifadeler olup, yasama fonksiyonunun yerine getirilmesine de yabancılardır.³³⁰ Konuyla ilgili olarak hakaret suçu genel olarak açıklandıktan sonra hakaret suçunun yasama sorumsuzluğu kapsamında kabul edilip edilmeyeceği doktrin ve yargı kararları ışığında incelenecektir.

2.2.3.3.1. Genel Olarak Hakaret Suçları

Küçük düşürücü, aşağılayıcı davranışlar, bir takım suçların oluşmasına sebebiyet vermekle birlikte, bunlardan bazıları bireyin şerefine ihlalini yaptırma bağlarken, diğer bazıları anayasal organ, halkın bir kesimi gibi başka konulara yönelen fiilleri cezalandırırlar.³³¹ Sadece insanın şeref varlığını ihlal eden suçlara “genel tahkir suçları” adı verilirken şereften başka varlıkları da ihlal eden suçlara “özel tahkir suçları” adı verilir.³³²

Genel tahkir suçları olarak nitelendirilen, kişilerin şeref ve haysiyetini küçültücü nitelikteki fiiller TCK’nın ikinci kitabının kişilere karşı suçlara ilişkin ikinci kısmının sekizinci bölümünde “şerefe karşı suçlar” başlığı altında düzenlenmiştir. Bunlar 125. maddede düzenlenen “hakaret” suçu ile 130. maddede yer alan “kişinin hatırasına hakaret suçudur”.³³³ Görüldüğü gibi 5237 sayılı TCK, genel tahkir suçlarını “şerefe karşı suçlar” bölümünde toplamak suretiyle bu suçlarda korunan hukuki değerin mağdurun şerefi olduğunu ortaya koymuştur.³³⁴

Kanunda, bu suçların dışında “özel tahkir suçları” şeklinde adlandırılacak özel nitelikte hakaret suçlarına da yer verilmiştir. Örneğin “Cumhurbaşkanına Hakaret” (md.299), “Devletin Egemenlik Alametlerini Aşağılama” (md.300), “Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin Kurum ve Organlarını Aşağılama” (md.301) ve “Yabancı Devlet Bayrağına Karşı Hakaret” (md. 341) suçları özel tahkir suçlarıdır.³³⁵

Özel hakaret hallerinde failin hareketi, bir kişinin şerefine ihlal etmekle kalmakta, ayrıca başka bir hukuki varlığı da ihlal etmektedir. Kanun, bu hallerde kişinin, şeref varlığından çok başka bir varlığı korumak istemektedir. Örneğin Cumhurbaşkanına

³²⁹ ÖZCAN, *age*, s.86-87.

³³⁰ TANÖR-YÜZBAŞIOĞLU, *age*, s.250.

³³¹ ARTUK-GÖKCEN-YENİDÜNYA, *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 13.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013, s.477.

³³² Sulhi DÖNMEZER, *Kişilere ve Mala Karşı Cürümler*, 16. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2011, s.271.

³³³ Mahmut KOCA- İlhan ÜZÜLMEZ, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 5. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2018, s.467.

³³⁴ Ahmet Caner YENİDÜNYA-Mehmet Emin ALAŞAHİN, *Bireyin Şerefine Karşı Suçlar*, s.44, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2007-68-286>, Erişim Tarihi, 7.11.2018.

³³⁵ Ali PARLAR-Muzaffer HATİPOĞLU, *Ceza Hukuku ve Özel Hukukta Hakaret Suçları ve Tazminat Davaları*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2008, s.4;KOCA-ÜZÜLMEZ, *Ceza Özel* s.467, s.423.

hakaret edilmesi durumunda, onun her insan gibi sahip bulunduğu şeref varlığından çok, temsil ettiği makamın yani, Devletin manevi dokunulmazlığı korunmaktadır.³³⁶

Hakaret suçu TCK'nın "hakaret" başlığını taşıyan 125.maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir;

“(1) Bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden (...) (1) veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldıran kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Mağdurun gıyabında hakaretin cezalandırılabilmesi için fiilin en az üç kişiyle ihtilat ederek işlenmesi gerekir.

(2) Fiilin, mağduru muhatap alan sesli, yazılı veya görüntülü bir iletiyle işlenmesi halinde, yukarıdaki fıkrada belirtilen cezaya hükmolunur.

(3) Hakaret suçunun;

a) Kamu görevlisine karşı görevinden dolayı,

b) Dini, siyasi, sosyal, felsefi inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamasından, değiştirmesinden, yaymaya çalışmasından, mensup olduğu dinin emir ve yasaklarına uygun davranmasından dolayı,

c) Kişinin mensup bulunduğu dine göre kutsal sayılan değerlerden bahisle,

İşlenmesi halinde, cezanın alt sınırı bir yıldan az olamaz.

(4) (Değişik: 29/6/2005 – 5377/15 md.) Hakaretin alenen işlenmesi halinde ceza altıda biri oranında artırılır.

(5) (Değişik: 29/6/2005 – 5377/15 md.) Kurul hâlinde çalışan kamu görevlilerine görevlerinden dolayı hakaret edilmesi hâlinde suç, kurulu oluşturan üyelere karşı işlenmiş sayılır. Ancak, bu durumda zincirleme suça ilişkin madde hükümleri uygulanır.”

Yasada ayrıca bu suç tipi ile ilgili olarak; 126. maddede mağdurun belirlenmesi için kabul edilen ölçü, 128. maddede iddia ve savunma dokunulmazlığı, 129. maddede ise cezanın kaldırılması veya azaltılmasını gerektiren bir takım sebepler düzenlenmiştir. Kanunun 130.maddesi “kişinin hatırasına hakaret” başlığını taşımakla birlikte, esasen ölünün hatırasına hakaret ve ölüyü tahkir olmak üzere iki bağımsız suç tipine yer vermiştir. 131.madde ise, soruşturma ve kovuşturma usulüne dairdir.³³⁷

2.2.3.3.2. Suçla Korunan Hukuksal Değer

Hakaret fiillerinin cezalandırılmasıyla korunmak istenen hukuksal yarar, kişilerin şeref, haysiyet ve namusu, toplum içindeki itibarı, diğer bireyler nezdindeki saygınlığıdır. Diğer bir deyişle, bu suçla kişilerin manevi varlığı korunmaktadır.³³⁸

Kişinin manevi varlığı olan şeref hakkı, iç ve dış şeref hakkı olarak ikiye ayrılır. İç şeref hakkı, kişinin kendisine yönelik beslediği şeref duygusudur. Yani, kişinin kendisine

³³⁶ Nevzat TOROSLU, **Ceza Hukuku Özel Kısım**, Savaş Yayınevi, Ankara, 2018, s.107.

³³⁷ ARTUK-GÖKCEN-YENİDÜNYA, **Ceza Özel**, s.479.

³³⁸ PARLAR-HATİPOĞLU, **age**, s.4.

biçtiği şeref değeridir. Dış şeref ise, bireye insan onuruna dayanan ve diğer kişilerin ona verdiği değer ve saygıyı ifade eder. O halde şeref karma bir yapıya sahiptir.³³⁹

Öğretide ve uygulamada baskın görüş, karma görüş yönündedir. Buna göre, şeref hakkı hem iç hem de dış şeref hakkını birlikte kapsamaktadır. TCK'da da onur ve şeref ifadesiyle iç şeref hakkı, saygınlık ifadesiyle dış şeref hakkı korunmak istenmiştir.³⁴⁰

2.2.3.3.3. Suçun Faili ve Mağduru

Bu suçta fail bakımından herhangi bir özellik aranmaz; herhangi bir kişi bu suçun faili olabilir. Kanun bir kimsenin “onur şeref ve saygınlığına saldıran kişi” diyerek bunu ifade etmektedir. Ceza sorumluluğu olan herkes bu suçun faili olabilir.³⁴¹

Tüzel kişiler bu suçun faili olamazlar. Çünkü TCK' da şerefe karşı suçlar başlığı altında 125 vd. maddelerinde bu suçlar bakımından tüzel kişilerin ceza sorumluluğu bakımından bir düzenleme bulunmamaktadır. TCK, hangi suçlar bakımından tüzel kişilerin güvenlik tedbiri niteliğindeki bir yaptırıma tabi olacağını o suçu düzenlerken açıkça belirtmektedir. Bu durum karşısında yasa koyucunun hakaret suçu bakımından tüzel kişilerin tedbir sorumluluğunu kabul etmek istemediği sonucuna ulaşılmıştır.³⁴² Ancak, tüzel kişileri temsile yetkili olan gerçek kişiler bu suçun faili olabilirler.³⁴³

Basın yoluyla hakaret suçunda 5187 sayılı Basın Kanunun 11.maddesi uyarınca, eser sahibi sorumludur. Ne var ki, süreli yayınlarda eser sahibinin belli olmaması veya yayım sırasında ceza ehliyetine sahip bulunmaması ya da yurt dışında bulunması nedeniyle Türkiye'de yargılanamaması veya verilecek cezanın eser sahibinin diğer bir diğer suçtan dolayı kesin hükümle mahkûm olduğu cezaya etki etmemesi hallerinde, sorumlu müdür ve yayın yönetmeni, genel yayın yönetmeni, editör, basın danışmanı gibi sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili sorumlu olur. İşlenen bir suçtan dolayı bir başkasını sorumlu tutan bu hüküm, ceza sorumluluğunun kişisel olduğunu öngören Anayasa'nın 38/7 maddesi ile bağdaşmadığı için eleştirilmiştir.³⁴⁴

Hakaret ve sövme suçlarının mahiyetinden gelen istisnalar hariç, ceza hukukunun genel prensipleri gereğince suçun mağduru olabilecek her şahıs hakaret suçunun mağduru olabilir.³⁴⁵ Bu husus TCK'nın 125.maddesinde “bir kimseye” ve “bir kimsenin” denilmek suretiyle ifade edilmiştir.³⁴⁶

³³⁹ ARTUK-GÖKCEN-YENİDÜNYA, **Ceza Özel**, s.479;TEZCAN-Ruhan ERDEM-Murat ÖNOK, **Teorik ve Pratik Ceza özel Hukuku**, 16.Baskı, Ankara, 2018, s.587.

³⁴⁰ Veli Özer ÖZBEK- Mehmet Nihan KANBUR- Koray DOĞAN- Pınar BACAĞIZ- İlker TEPE, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, 5. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2013,s.458; ARTUK-GÖKCEN-YENİDÜNYA, **Ceza Özel**, s.479; Yargıtay Ceza Genel Kurulunun, 14.10.2008., 170/220 .

³⁴¹ ÖZBEK-KANBUR-DOĞAN-BACAĞIZ-TEPE, **age**, s.458.

³⁴² TOROSLU, **Ceza Özel**, s.111;ÖZBEK-KANBUR-DOĞAN-BACAĞIZ-TEPE, **age**, s.458-459.

³⁴³ TOROSLU, **Ceza Özel**, s.111.

³⁴⁴ TEZCAN- ERDEM- ÖNOK, **age**, s.588.

³⁴⁵ Faruk EREM - Nevzat TOROSLU, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Ankara,1994, s.462.

³⁴⁶ KOCA-ÜZÜLMEZ, **Ceza Özel**,s.471.

Tüzel kişilerin suçun mağduru olup olmayacağı öğretide tartışmalıdır. Bir görüşe göre tüzel kişiler hakaret suçunun mağduru olabilir.³⁴⁷ Başka bir görüşe göre ise tüzel kişiler hakaret suçunda mağdur olamazlar.³⁴⁸

Hakaretin yöneldiği kişinin bilinmesi ve belirli olması gerekir. Bu itibarla hedefin belirli olmadığı hallerde suç yoktur. Fakat sözün yöneldiği kimsenin açıkça zikredilmiş bulunması şart değildir. Sözlerden hakaretin kime yönelik bulunduğu anlaşılabilirse hakaret yine de gerçekleşmiş olur.³⁴⁹ Nitekim bu husus TCK'nın 126. maddesinde "hakaret suçunun işlenmesinde mağdurun ismi açıkça belirtilmemiş veya isnat üstü kapalı geçirilmiş olsa bile, eğer niteliğinde ve mağdurun şahsına yönelik bulunduğu duraksanmayacak bir durum varsa, hem isim belirtilmiş ve hem de hakaret açıklanmış sayılır" denilerek hüküm altına alınmıştır.

Mağdurun belli ve belirlenebilir olması karşısında, kişi topluluklarına yönelik hakaretlerde, hakaretimiz fiillerin topluluğa yönelik olduğu ve fakat belirli ve sınırlandırılmış kişilerle ilişkilendirilmediği hallerde suç oluşmayacaktır.³⁵⁰ Örneğin "Katolikler sahtekâr ve yalancıdır" veya "bütün avukatlar yalan söyler" sözlerinin muhatabını belirlemek mümkün olmadığından suç oluşmayacaktır.³⁵¹

Suçun oluşumu bakımından mağdurun sıfatı önemli olmamakla birlikte, hakaretin kamu görevlisine karşı yerine getirdiği kamu görevi nedeniyle işlenmesi suçun nitelikli halini oluşturmaktadır.³⁵² 125. maddenin 5.fıkrasında; "Kurul hâlinde çalışan kamu görevlilerine görevlerinden dolayı hakaret edilmesi hâlinde suç, kurulu oluşturan üyelere karşı işlenmiş sayılır. Ancak, bu durumda zincirleme suça ilişkin madde hükümleri uygulanır" denilmektedir.

2.2.3.3.4. Suçun Manevi Unsuru

Bu suç, kasten işlenebilen bir suçtur. Buradaki kast genel kasttır. Fail gerçekleştirmiş olduğu hareketlerin muhatap kişiyi nesnel anlamda onur, şeref ve saygınlığını rencide edebileceğini bilip istemesi gerekir.³⁵³ Ayrıca tahkir saiki de gerekmez. Şaka yapma, alay etme saiki ile hareket eden kimsenin eylemi hakaretin objektif unsurlarını taşıyorsa, yine de suç oluşacaktır.³⁵⁴

Bu suç doğrudan kasıtlı işlenebileceği gibi, olası kastla da işlenebilir.³⁵⁵ Örneğin bir kimse bahçe de komşusu hakkında konuşurken "duyarsa duysun" diye hakaret içeren sözleri söyler, mağdurda bu suçları duyarsa suç olası kastla işlenmiş sayılacaktır.³⁵⁶ An-

³⁴⁷ TOROSLU, *Ceza Özel*, s.111; TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, *age*, s.591.

³⁴⁸ ARTUK-GÖKÇEN-YENİDÜNYA, *Ceza Özel*, s.489.

³⁴⁹ DÖNMEZER, *age*, s.263.

³⁵⁰ KOCA -ÜZÜLMEZ, *Ceza Özel*, s.472.

³⁵¹ YENİDÜNYA,-ALAŞAHİN, *age*, s.48.

³⁵² KOCA-ÜZÜLMEZ, *Ceza Özel*, s.471.

³⁵³ Mustafa ÖZEN, *Ceza Hukuku Özel Hükümler Dersleri*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2017, s.416.

³⁵⁴ YAŞAR-GÖKCAN-ARTUÇ, *age*, s.4139.

³⁵⁵ YENİDÜNYA-ALAŞAHİN, *age*, s.60.

³⁵⁶ YAŞAR-GÖKCAN-ARTUÇ, *age*, s.4140.

cak Yargıtay’ın hakaret suçunun olası kastla işlenemeyeceği yönünde kararları bulunmaktadır.³⁵⁷

2.2.3.3.5. Suçun Hukuka Aykırılık Unsuru

Hakaret teşkil eden fiiller, hakkın kullanımı çerçevesinde gerçekleştirildiği takdirde hukuka aykırı olmayacağından cezalandırılmayacaktır. Zira TCK’nın 26.maddesinin 1.fıkrasına göre, hakkını kullanan kişiye ceza verilmez. Hakkın kullanımının hakaret suçu bakımından söz konusu olabilecek görünüm şekilleri ise, hakaret suçları yönünden özel olarak düzenlenmiş bulunan iddia ve savunma hakkı, haber verme hakkının kullanımı, eleştiri hakkı ve hakaret suçuna özgü bir hak kullanımı olan isnadın ispatı şeklinde karşımıza çıkar.³⁵⁸

2.2.3.3.5.1.İddia ve Savunma Hakkı

Anayasanın 36. maddesiyle güvence altına alınan “hak arama özgürlüğü” kapsamında Türk Ceza Kanunu’nun 128. maddesinde iddia ve savunma dokunulmazlığı düzenlenmiştir.³⁵⁹ Böyle bir hakkın gerek Anayasa’da gerekse Ceza Kanununda yer almasının temel nedeni, kişilerin belirli olaylarda çeşitli iddia ve savunmada bulunmak hakkının sınırlandırılmamasını sağlamak içindir.³⁶⁰ Anılan maddeye göre, “Yargı mercileri veya idari makamlar nezdinde yapılan yazılı veya sözlü başvuru, iddia ve savunmalar kapsamında, kişilerle ilgili olarak somut isnatlarda ya da olumsuz değerlendirmelerde bulunulması hâlinde, ceza verilmez. Ancak, bunun için, isnat ve değerlendirmelerin, gerçek ve somut vakıalara dayanması ve uyumsuzlukla bağlantılı olması gerekir. ”

Madde başlığında “iddia ve savunmadan bahsedilmekle birlikte, madde metninde “başvuru” ya da yer verilmek suretiyle dilekçe hakkının kullanımı kapsamında bir talebin belli resmi makamlara iletilmesinin de hukuka uygunluk nedeninin kapsamında kaldığı belirtilmiştir. Yani bu dokunulmazlık sadece yargı mercileri önünde değil, idari mercilere yapılan başvurularda da geçerli olacaktır.³⁶¹

Suç ve suçluların yargı makamlarına ya da işi bunlara aktarabilecek makamlara bildirilmesi halinde kişi, yargı faaliyetine katılmakta ve bu alanda bir işlev görmektedir. İşte bu nedenle ihbar ya da şikâyetle bulunan kimsenin ihbarı yanılma sonucu gerçeklere uygun değilse ya da gerçeklik ile arasında bir zıtlık varsa, kişi “hakkını icra ettiği” veya bazı durumlarda “görevini yerine getirdiği” için eylem suç teşkil etmemektedir.³⁶²

Yargı mercileri veya idari makamlar nezdinde yapılan yazılı veya sözlü başvuru, iddia ve savunmalar kapsamında kişilerle ilgili somut isnatlarda ya da menfi değerlendirmelerde bulunulması ancak belli şartlarla hukuka uygun olacaktır. Kanunda başvuru, iddia ve savunma kapsamında kişilerle ilgili olarak gerçekleştirilen isnatların ve menfi değer-

³⁵⁷ Yargıtay 2. CD, 8.2.2012, 3647 /2455.

³⁵⁸ KOCA-ÜZÜLMEZ, **Ceza Özel**, s.483;ARTUK-GÖKCEN-YENİDÜNYA, **Ceza Özel**,s.497-502.

³⁵⁹ Mine ARISOY, **Hakaret**, s.170, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2007-72-357>, Erişim Tarihi, 10.12.2018.

³⁶⁰ SUHEYL DONAY, **Türk Ceza Kanunu Şerhi**, Beta Yayınları, 1.Bası, 2007, İstanbul, s.204.

³⁶¹ KOCA-ÜZÜLMEZ, **Ceza Özel**, s.484.

³⁶² YENİDÜNYA-ALAŞAHİN, **age**, s.62.

lendirmelerin, gerçek ve somut vakıalara dayanması ve uyuşmazlıkla bağlantılı olması halinde hukuka uygun sayılacağı belirtilmiştir.³⁶³

İddia ve savunmanın ilişkin olduğu isnadın doğru veya yanlış olması önemli olmayıp, önemli olan yazılı ve sözlü başvuruların içerdiği konunun sınırı içinde olmasıdır.³⁶⁴

Madde de “kişilerle ilgili olarak...bulunulması halinde ceza verilmez” denilmektedir. Buradaki “kişilerin” her halükarda uyuşmazlıkla irtibatlı kimseler olması aranır. Örneğin görülmekte olan yargılama ile irtibatı bulunmayan üçüncü kişilerin, bu vesileyle şeref ve haysiyetlerinin ihlali, hakaret suçunu oluşturur.³⁶⁵

2.2.3.3.5.2.Basının Haber Verme ve Eleştiri Hakkı

Bu hak kaynağını Anayasa’da bulan basın özgürlüğünün tabii sonucudur. Anayasa’nın 28 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Herkes milli güvenlik, ülke bütünlüğü, genel ahlak ve kamu düzenini bozmamak kaydıyla, her konuda düşünme, düşüncesini yayma, haber alma ve bunu yayma özgürlüğüne sahiptir.³⁶⁶

Basın yoluyla işlenen hakaret iddiaları konusunda çok titiz olmak gerekir. Aksi takdirde basın ve ifade hürriyeti zarar görecektir. Doktrine göre, bilinmesinde kamu yararı bulunan, kamuoyunun aydınlatılması amacına dayalı, gerçeklik derecesi araştırılmış ve büyük ölçüde doğruluğu belirlenmiş olayların özel hayata ilişkin olmaması şartıyla yayınlanmış bulunması hakaret teşkil etmez. Haber verme amacını aşan, haber içeriği ile bağlantısı olmayan küçültücü değerlendirmeler içeren haber ve yazılarda haber verme hakkından söz edilemez.³⁶⁷

Yargıtay’a göre, basın yoluyla işlenen suçlarda hukuka uygunluk nedenleri arasında yer alan ve kaynağını Anayasa’nın 28 vd. maddelerinde düzenlenen “hakkın kullanılması” kapsamındaki haber verme ve eleştiri hakkının söz konusu olabilmesi için, yayınlanan yazının gerçek ve güncel olması, verilişinde kamu ilgi ve yararının bulunması ve olay ile olayın anlatılışı arasında fikri bağ bulunması gerekir. Bu unsurlardan birinin dahi gerçekleşmemesi haber verme ve eleştiri hakkını ortadan kaldırır ve fiili hukuka aykırı kılar.³⁶⁸

Bir milletvekili diğerine hakaret eder ve basın üyesi bu hakaret içeren sözleri yayınlarsa, yayımcının haber verme hususundaki sübjektif hakkının sınırlarını aşıp aşmadığına bakılmalı, haberleşme fonksiyonunu aşan bir maksat izlenerek ve bu vesileden yararlanmak suretiyle, milletvekilince meclis görüşmelerinde söylenmiş olan suç teşkil eden sözlerin tekrarı ve hatta, meclis dışına taşırılması amacı güdülmüş ve adeta muhatabı tahkir için, mecliste geçen görüşmeler bir fırsat sayılarak kullanılmış olursa, gazetecinin sorumluluğu yoluna gidilmelidir.³⁶⁹

³⁶³ KOCA-ÜZÜLMEZ, *Ceza Özel*,s.484.

³⁶⁴ DONAY, *age*, s.205.

³⁶⁵ ARTUK-GÖKCEN-YENİDÜNYA, *Ceza Özel*, s.499.

³⁶⁶ Doğan SOYASLAN, *Ceza Hukuku Özel Hükümler*,10.Baskı,Yetkin Yayınları,Ankara, 2014,s.320.

³⁶⁷ DÖNMEZER, *age*, s.278.

³⁶⁸ Yargıtay 4.CD, 10.12.2007, 6149/1003.

³⁶⁹ AKYÜREK, *age*, s.49.

2.2.3.3.5.3.İsnadın İspatı

İsnat edilen ve suç oluşturan fiilin ispat edilmiş olması halinde kişiye ceza verilmez.³⁷⁰ İsnadın ispatı sadece hakaret suçuna özgü bir hukuka uygunluk nedeni olarak kanunda yer almaktadır.³⁷¹ İspat hakkı ile ilgili genel düzenleme Anayasa'nın 39. maddesinde³⁷², özel düzenleme ise TCK'nın 127. maddesinde ifadelerini bulmuştur. Bu hakkın Anayasada yer almasının nedeni Anayasa'nın ispat hakkına verdiği önemden kaynaklanmaktadır.³⁷³

TCK'nın 127. maddesinde ispat hakkı “ isnat edilen ve suç oluşturan fiilin ispat edilmiş olması halinde kişiye ceza verilmez. Bu suç nedeniyle hakaret edilen hakkında kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararı verilmesi halinde, isnat ispatlanmış sayılır. Bunun dışındaki hallerde isnadın ispat isteminin kabulü, ancak isnat olunan fiilin doğru olup olmadığının anlaşılmasında kamu yararı bulunmasına veya şikayetçinin ispata razı olmasına bağlıdır.” şeklinde düzenlenmiştir

Madde metninde kabul edilen sisteme göre, isnadın doğruluğunun ispat edilebilmesi için, isnadın bir suç vakıasına ilişkin olması gerekir. Yani kişiye belli bir suçu işlediğinden bahisle hakaret edilmiş olması gerekir. Ayrıca, hakaretin yapıldığı anda isnadın konusunu oluşturan suç dolayısıyla kişi hakkında henüz bir hüküm verilmemiş olması gerekir.³⁷⁴

İsnat konusu suç vakıası dolayısıyla açılan ceza davası sonucunda bu suç nedeniyle hakaret edilen hakkında kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararı verilmesi halinde, isnat ispatlanmış sayılır ve faile ceza verilmez.³⁷⁵ Ancak, hakarete uğrayan, isnat edilen fiil dolayısıyla hakkında açılan davada kesinleşmiş bir hükümle beraat etmişse, isnat ispat edilmemiş sayılır ve hakaret eden kişi cezalandırılır.³⁷⁶

İspat hakkının tanındığı ikinci hal isnat edilen fiilin ispatında kamu yararı bulunmasıdır. Kamu yararı bulunup bulunmadığına davaya bakan mahkeme karar verecektir.³⁷⁷ Genellikle isnadın ispatında kamu yararı olup olmadığı değerlendirilirken iddianın toplumun belirli bir kesimini veya bütünü ilgilendirip ilgilendirmediği, mağdurun sosyal statüsü, toplumda üstlendiği görev dikkate alınır. Örneğin mağdurun özel hayatına ilişkin iddiaların ispatında kamu yararı olmadığı söylenebilir.³⁷⁸

³⁷⁰ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, *age*, s.621.

³⁷¹ KOCA-ÜZÜLMEZ, *Ceza Özel*, s.489.

³⁷² Anayasa'nın 39. maddesi şu şekildedir: “ Kamu görev ve hizmetinde bulunanlara karşı, bu görev ve hizmetin yerine getirilmesiyle ilgili olarak yapılan isnatlardan dolayı açılan hakaret davalarında, sanık, isnadın doğruluğunu ispat hakkına sahiptir. Bunun dışındaki hallerde ispat isteminin kabulü, ancak isnat olunan fiilin doğru olup olmadığının anlaşılmasında kamu yararı bulunmasına veya şikayetçinin ispata razı olmasına bağlıdır.”

³⁷³ SOYASLAN, *Ceza Özel*, s.332.

³⁷⁴ Ayfer Akdemir ÇALIŞIR- Kurtuluş Tayanç ÇALIŞIR, *Teoride ve Pratikte Hakaret Suçları*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013, s.75.

³⁷⁵ ARTUK-GÖKCEN-YENİDÜNYA, *Ceza Özel*, s.514.

³⁷⁶ ÇALIŞIR, *age*, s.75.

³⁷⁷ EREM-TOROSLU, *age*, s.487.

³⁷⁸ YENİDÜNYA-ALAŞAHİN, *age*, s.83.

Bu hüküm, kamu yararı kavramının esnek olması, her tarafa çekilebilecek bir içeriğe sahip olması ve suçların kanuniliği ilkesi ile bağdaşmaması gerekçesiyle eleştirilmiştir.³⁷⁹

Hakarete uğrayan milletvekilleri bakımından ispat iddiası ile ilgili ikili bir ayrıma gitmek gerekir. Milletvekillerinin yasama sorumsuzluğu kapsamında kalan hakaret eylemleri ile ilgili ispat iddiasına yer verilmemelidir. Zira Anayasa'nın yasama sorumsuzluğuna ilişkin hükmü, milletvekilliği aleyhinde olabilecek her türlü neticeyi önlemeye matuftur. Milletvekillerinin sorumsuzluğa dahil olmayan ve fakat milletvekilliği sıfatları ile alakalı bulunan isnatlarda ispat iddiasına yer verilmelidir. Bir milletvekiline “nüfuz ticareti” (TCK. 255) yaptığı isnadında bulunan kimse hakkında devam eden hakaret davasında sanığın bu nüfuz ticaretinin hakikaten yapıldığına dair elinde bulunan delilleri ortaya atarak söylediğini ispat etmesine kanundan gelen bir engel yoktur. Eğer milletvekiline yapılan isnadın görevi veya sıfatı ile hiçbir alakası yok ise, diğer herhangi bir vatandaştan daha az himaye görmesi için sebep mevcut olmadığından böyle hallerde ispat iddiasına yer verilmemelidir.³⁸⁰

İspat hakkının tanındığı üçüncü hal mağdurun, isnadın doğru veya yanlışlığını tartışmak için faile ispat hakkı tanınmasıdır. Ancak bu düzenleme mağdurun gerçeğin anlaşılmasından kaçtığı şeklinde yorumlanmaya elverişli olduğu için eleştirilmiştir.³⁸¹

İsnadın gerçeğe uygunluğu hakaret davasının görüldüğü mahkeme huzurunda yapılır ve istemden sonra artık geri dönülemez. Yasada ispat hakkının mağdur tarafından kabulü için belli bir süre konulmamıştır. Hüküm kesinleşinceye kadar, davanın her aşamasında ispat hakkı tanınır. İspat sadece failin görevi değildir. Muhakeme makamlarının işbirliği ile gerçekleştirilir. İsnadın ispatı halinde, mahkeme tarafından düşme kararı verilmelidir.³⁸²

2.2.3.3.6. Suçun Maddi Unsuru

Hakaret suçunun maddi unsurunu oluşturan hareketler somut bir fiil ya da olgu isnat etmek veya sövmektir.³⁸³ Bunların mutlaka kişinin onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte küçük düşürücü olması ve belli bir kişiye yöneltilmesi gerekir. Bu bakımdan isnat edilen fiilin suç oluşturmaya ve mağdurun onur, şeref ve saygınlığını rencide etmesi zorunlu değildir.³⁸⁴

Somut bir fiil ya da olgu isnat etmek suretiyle hakaret suçunun oluşumu için sanığın mağdurun onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek şekilde somut bir fiil ya da olgu isnat etmesi ve bu fiilin ve olgunun “somut” nitelikte olması gerekir. Örneğin bir kimseye sadece “hırsız, sahtekâr” denilmesi somut bir fiil veya olgu belirtmediğinden “sövme” suretiyle hakaret suçunu oluşturur. Buna karşılık bir kimseye “hırsız, babanın

³⁷⁹ SOYASLAN, Ceza Özel, *age*, s.514;Özkan GÜRDOĞAN, **Hakaret Suçu**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, 2012, s.278.

³⁸⁰ EREM-TOROSLU, *age*, s.483.

³⁸¹ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, *age*, s.624.

³⁸² YENİDÜNYA-ALAŞAHİN, *age*, s 83;SOYASLAN, **Ceza Özel**, s.336

³⁸³ ÖZEN, *age*, s.406.

³⁸⁴ YAŞAR-GÖKCEN-ARTUÇ, *age*, s.4123.

evinden paraları çaldın” şeklinde isnatta bulunulması halinde “ somut bir fiil ya da olgu” isnat etmek süratiyle hakaret suçu oluşur.³⁸⁵

Somut bir fiil veya olgu, doğruluğu veya yanlışlığı ortaya çıkarılabilecek, ispatlanması olanaklı bir fiili ifade eder. Hatta bu da yetmez fiil belirli olmalıdır. Buna göre isnat edilen fiilin mahsus olduğunun kabulü için bu madde veya fiili ayırt etmeye yetecek derecede kişi, yer, konu, zaman ve gerçekleşme biçimine ilişkin tamamlayıcı koşulların belirtilmiş olması gerekir.³⁸⁶

Hakaret suçunun “somut bir fiil veya olgu isnadı” dışındaki tüm unsurları, sövme suçu içinde aynen geçerlidir. Bir kimse hakkında olumsuz bir değer yargısının belirtildiği sövmek suretiyle hakaret suçunda mağdurun soyut olarak tahkir edilmesi söz konusudur. Sövme suçunun işlenme tarz ve şeklinin sınırlamak imkânsızdır.³⁸⁷ O halde onur ve saygınlığa yönelen eylem, şayet somut fiil veya olgu isnadı kapsamında değerlendirilemiyorsa, sövmek suretiyle saldırı olarak kabul edilmelidir.³⁸⁸ Kişiye kötü huy, yakıştırma, nite-lik ve hastalık izafe etmek, zaafından bahsetmek, eksikliğinden söz etmek, bedeni bir arızasını dile getirmek sövme suçunu oluşturur. Sövme suçu, yazı, resim, işaret, müstehcen bir el hareketi ile gerçekleştirilebilir.³⁸⁹

2.2.3.3.7. Hakaret Suçunun Çeşitleri

Hakaret bir değer yargısının veya somut bir fiil veya olgu isnadının açıkça veya zımnen açıklanmasını gerektiren bir suçtur. Suçun oluşumu bu düşünce açıklamasının mağdurun veya üçüncü şahsın bilgisine ulaşmasına bağlıdır.³⁹⁰ Bu nedenle, kendi kendine konuşmalar ve günlüğe tutulan kayıtlar açıklama anlamına gelmediğinden hakaret teşkil etmez. Hukukumuzda hakaretin cezalandırılabilirliği bakımından, hakaretin mağdurun huzurunda gerçekleşmesiyle gıyabında gerçekleşmesi arasında bir ayırım yapılmıştır.³⁹¹

2.2.3.3.7.1. Huzurda Hakaret

Suçun huzurda işlenmiş sayılabilmesi için failin söylediği sözü mağdurun herhangi bir aracıya gerek olmaksızın doğrudan doğruya öğrenmiş olması gerekir. Suçun bu türünün oluşumu için faille mağdurun yüz yüze gelmeleri şart değildir. Mağdurun fail tarafından söylenen sözleri duyması, failinde bunu bilmesi yeterlidir.³⁹² Şayet fail bilmeden söylediği sözler mağdur tarafından işitilirse suç ihtilat unsurunun gerçekleşmiş olması durumunda gıyapta gerçekleşmiş sayılmalıdır.³⁹³

TCK’nın 125. maddesi 2.fikrasında fiilin mağduru muhatap alan sesli, yazılı veya görüntülü bir iletiyle işlenmesi halinde, birinci fıkrada belirtilen cezaya hükmolunacağı belirtilmek suretiyle, huzurda hakarete eşit sayılan bir hakaret olacağına işaret etmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla, mağduru muhatap alan mektup, telgraf, telefon ve benzeri araç-

³⁸⁵ PARLAR- HATİPOĞLU, age, s.11.

³⁸⁶ ÖZBEK-KANBUR-DOĞAN-BACAKSIZ-TEPE, age, s.463.

³⁸⁷ EREM-TOROSLU, age, s.493.

³⁸⁸ Murat KAYANÇİÇEK, *Şerefe Karşı Suçlar*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2008, s.63.

³⁸⁹ DÖNMEZER, age, s.274.

³⁹⁰ TOROSLU, *Ceza Özel*, s.119

³⁹¹ KOCA-ÜZÜLMEZ, *Ceza Özel*, s.479;TOROSLU, *Ceza Özel*, s.118.

³⁹² Erol ÇETİN, *Yeni Türk Ceza Yasasındaki Hakaret Suçları*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2008, s.23.

³⁹³ ÖZBEK-KANBUR-DOĞAN-BACAKSIZ-TEPE, age, s.456.

larla tahkir edilmesi halinde de, huzurda hakaret olduğu kabul edilerek fail cezalandırılacaktır.³⁹⁴ Yeter ki, bunlar doğrudan “mağduru muhatap almış” yani bunların içeriği doğrudan doğruya mağdur tarafından öğrenilmiş olsun. Bu yüzden yazının doğrudan doğruya ve ilk olarak mağdur tarafından okunmuş olması gerektiği gibi, telefonla hakaret suçunda da failin doğrudan mağdurla konuşmuş; elektronik postanın doğrudan mağdurun e- posta adresine, mesajında mağdurun cep telefonuna gönderilmiş olması şarttır.³⁹⁵

Meclis çalışmaları sırasında, bir milletvekilinin diğer milletvekiline cep telefonu aracılığıyla ileti göndererek hakaret etmesi, yukarıdaki izah karşısında huzurda hakaret olarak kabul edilmelidir. Burada önemli olan, bu şekilde işlenen hakaret suçunun, yasama sorumsuzluğu kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceğidir. Anayasanın 83. maddesi uyarınca, meclis çalışmaları sırasında açıklanan düşüncelerin tamamı, açıklanma şekline bakılmaksızın sorumsuzluk kapsamında kaldığından, buna olumlu yanıt vermek gerekir. Zira bir milletvekilinin hakaret içeren sözler yazdığı kâğıdı diğer bir milletvekili ne vermesiyle, cep telefonu vasıtasıyla hakaret içerikli bir yazılı iletiyi göndermesi arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır.³⁹⁶

2.2.3.3.7.2. Gıyapta Hakaret

TCK 125. maddesi birinci fıkrasında gıyapta hakaret “... Mağdurun gıyabında hakaretin cezalandırılabilmesi için fiilin en az üç kişiyle ihtilat ederek işlenmesi gerekir.” şeklinde düzenlenmiştir. Kişiye hazır bulunmadığı bir ortamda veya doğrudan muttali olamayacağı bir surette hakaret edilmesi durumunda, gıyapta hakaret söz konusudur.³⁹⁷

Gıyapta hakaret halinde ihtilat unsurunun aranmasının nedeni, hakaret suçunun cezalandırılmasıyla korunan hukuksal değer (şeref, onur ve saygınlığın) ancak üçüncü kişilerin isnat olunan somut fiil veya olgu ya da sövmeyi öğrenmeleri durumunda ihlal edilmiş sayılmasından dolayıdır.³⁹⁸

Gıyapta hakaretin cezalandırılabilmesi için, fiilin mağdurun gıyabında ve fakat en az üç kişiyle ihtilat³⁹⁹ ederek işlenmesi gerekir. Bu kişilerin toplu ya da dağınık olmalarının suçun oluşumu üzerine bir etkisi yoktur.⁴⁰⁰ Fail fiili değişik zamanlarda değişik kimselerle ayrı ayrı ve teker teker bildirse de yine ihtilat unsuru gerçekleşir. Ancak burada önemli olan husus değişik zamanlarda ve ayrı kimselerle ihtilat ederek icra olunan fiilin

³⁹⁴ ÇALIŞIR, *age*, s.13.

³⁹⁵ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, *age*, s.599-600

³⁹⁶ İsmail DURSUN, *Yasama Sorumsuzluğunun Hakaret Suçu Bakımından Değerlendirilmesi*, s.86, <http://dergipark.gov.tr/download/issue-file/449>, Erişim Tarihi, 18.12.2018

³⁹⁷ PARLAR-HATİPOĞLU, *age*, s.14.

³⁹⁸ Abdullah Pulat GÖZÜBÜYÜK, *Alman, Fransız, İsviçre ve İtalyan Ceza Kanunları ile Mukayeseli Türk Ceza Kanunu Açıklaması*, Üçüncü Bası, Kazancı Yayınevi, Ankara, 1976, s.474;Parlar- Hatipoğlu, *age*, s.14.

³⁹⁹ Karşılaşp, Görüşme,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c194717e8f191.02135373, Erişim Tarihi, 18.12.2018.

⁴⁰⁰ Erdener YURTCAN, *Yeni Türk Ceza Kanunu*, Birinci Basım, İstanbul Barosu Yayınları, 2004, s.210.

hep aynı veya hiç değilse bir cinsten olması gerekir. Dolayısıyla fiiller farklı ise artık gıyapta hakaret suçu oluşmaz.⁴⁰¹

İhtilatın hukuki niteliği konusunda farklı görüşler vardır: Öğretide bir görüş⁴⁰² ihtilatı, gıyapta gerçekleştirilen fiilin hakaret teşkil edebilmesi, diğer bir deyişle haksızlık oluşturabilmesi için değil, failin bu fiilden dolayı cezalandırılabilmesi bakımından aranacak olan bir şart olduğundan, hakaret suçu bakımından “objektif cezalandırılabilme şartı” olarak kabul etmek gerektiğini savunurken, başka bir görüş, ihtilatı cezalandırma koşulu değil, suçun bir unsuru olduğunu, kanun koyucunun, hakaretin iki farklı şekilde işlenebileceğini kabul ederek, ihtilatı, hakaretin bir işleniş şekli kabul edip, huzurda hakareten farkını belirlemek için, hakaret oluşturan hareketlerin üç kişiyle konuşularak iletilmesinin istendiğini savunmuştur.⁴⁰³ Bir veya iki kişiyle ihtilat ederek de mağdura hakaret edildiğinde de esasında bir haksızlık gerçekleşmektedir. Ancak izlenen suç siyaseti gereğince, gıyapta hakaretin cezalandırılabilmesi için, mağdurun gıyabında en az üç kişiyle ihtilat edilerek, yani en az üç kişi muhatap alınarak hakaretin yapılması şart olarak arandığına göre ihtilat, hakaret suçu bakımından “objektif cezalandırılabilme şart” olarak kabul edilmelidir.

İhtilat yazı ile de gerçekleşebilir. Hakareti içeren mektubun ikiden fazla kişiye gönderilmesi örneğinde olduğu gibi. Fail, hakaret içeren mektubun başkalarına da okunmasını istemiş ve bu istek mektubu alan kişi ya da kişilerce yerine getirilmiş ise, üçten az kişiye gönderilen mektupla da ihtilat ögesi oluşabilir.⁴⁰⁴

Bir parlamento üyesinin, parlamentodaki konuşmasında, diğer bir üyeyi hedef alan hakaret içerikli sözler sarf etmesi, hakaretin yöneltildiği üyenin, konuşmanın yapıldığı oturumda bulunmaması halinde gıyapta hakaret oluşturur.⁴⁰⁵

2.2.3.3.8. Hakaret Suçlarına Etki Eden Nedenler

Hakaret suçları ile ilgili suça etki eden nedenler, cezayı ağırlaştıran nedenler ve cezayı hafifleten veya cezayı ortadan kaldıran nedenlerdir.

Hakaret suçunda ağırlaştırıcı nedenler 125. maddenin üç ve dördüncü fıkralarında gösterilmiştir:

2.2.3.3.8.1. Hakaret Suçunun Kamu Görevlisine Karşı Görevinden Dolayı İşlenmesi

Kamu görevlisi devlet adına görev yapan, yaptığı görev dolayısıyla devleti temsil eden şahıstır. Bu nedenle mağdura karşı yapılan hakaretimiz fiil, aynı zamanda devlet idaresine karşı da yapılmış olur. Ağırlaştırıcı sebep oluşunun nedeni budur.⁴⁰⁶

⁴⁰¹ ÖZBEK-KANBUR-DOĞAN-BACAĞSIZ-TEPE, *age*, s.457.

⁴⁰² KOCA-ÜZÜLMEZ, *Ceza Özel*, s.481, benzer yönde bkz. ARTUK-GÖKCEN-YENİDÜNYA, *Ceza Özel*, s.506-508.

⁴⁰³ ÖZEN, *age*, s.416.

⁴⁰⁴ ÇETİN, *age*, s.24.

⁴⁰⁵ DURSUN, *age*, s.87.

⁴⁰⁶ SOYASLAN, *Ceza Özel*, s.337.

Bu ağırlaştırıcı nedenin uygulanması için hakaretin kamu görevlisinin yüzüne karşı ve görevini yaptığı sırada işlenmiş olması şart değildir; görevinden dolayı işlenmiş olması yeterlidir.⁴⁰⁷

2.2.3.3.8.2.Hakaret Suçunun Dinî, Siyasî, Sosyal, Felsefî İnanç, Düşünce ve Kanaatlerini Açıklamasından, Değiştirmesinden, Yaymaya Çalışmasından, Mensup Olduğu Dinin Emir ve Yasaklarına Uygun Davranmasından Dolayı İşlenmesi

Bu nitelikli hal ile kişinin şeref ve saygınlığının yanı sıra düşünce ve inanç özgürlüğü de korunmuş olmaktadır.⁴⁰⁸ Bu nitelikli halin uygulanması için doğal olarak, doğrudan inanç, düşünce veya kanaate hakaret edilmesi yeterli değildir, bir kimse doğrudan muhatap alınarak hakaret suçu işlenmelidir.⁴⁰⁹

Yargıtay başörtüsü takması nedeniyle bir kimseye hakaret edilmesi eyleminin, bu nitelikli hal kapsamına gireceğine karar vermiştir.⁴¹⁰

2.2.3.3.8.3.Hakaret Suçunun Kişinin Mensup Bulunduğu Dine Göre Kutsal Sayılan Değerlerden Bahisle İşlenmesi

Kişiye inandığı değerlerden bahisle alay etmenin veya hakaret etmenin daha fazla haksızlık içeriğine sahip olduğu kabul edilerek, bu durum cezanın artırılmasını gerektiren nitelikli hal olarak düzenlenmiştir.⁴¹¹

Bu hükmün uygulanabilmesi için, failin mağdurun sahip olduğu dine göre kutsal sayılan değerlerden söz ederek, ona hakaret etmesi gerekir. Bir değer, dince kutsal sayılıp sayılmayacağı, o dinin temel kaynaklarına göre belirlenmesi gerekir, burada objektif değer önemlidir, mağdurun bir değere kutsallık katması yeterli değildir.⁴¹²

2.2.3.3.8.3.Hakaret Suçunun Alenen İşlenmesi

Aleniyet için aranan temel ölçüt, fiilin gerçekleştiği koşullar itibarıyla belirli olmayan ve birden fazla kişiler tarafından algılanabilir olmasıdır.⁴¹³ Failin hakaret oluşturan sözün duyulması olanağını yaratmış olması yeterlidir; söylenen sözün fiilen duyulmuş olup olmaması, nitelikli halin uygulanması bakımından önem taşımaz.⁴¹⁴ Yargıtay Ceza Genel Kurulu hakaretin herkesin girip çıktığı, bu nedenle herhangi bir kimsenin duyup işitebileceği yerde yapılması halinde aleniyetin olduğunu kabul etmiştir.⁴¹⁵

Aleniyet iki türlü olur. Bunlardan birincisi suçun herkese açık yerlerde işlenmesi, ikincisi de basın ve yayın yoluyla işlenmesidir.⁴¹⁶

TCK'nın ilk biçiminde yer verilen suçun basın yoluyla işlenmesine ilişkin nitelikli hal, 29.06.2005 tarih ve 5377 sayılı kanunla yapılan değişiklikle çıkarılmıştır. Ancak bu

⁴⁰⁷ TOROSLU, *Ceza Özel*, s.124.

⁴⁰⁸ YAŞAR-GÖKCAN-ARTUÇ, *age*, s.124.

⁴⁰⁹ KAYANÇİÇEK, *age*, s.257.

⁴¹⁰ Yargıtay 4.CD, 2.5.2013., 2012/8 E., 2013/4 K.

⁴¹¹ YENİDÜNYA-ALAŞAHİN, *age*, s.451.

⁴¹² YAŞAR-GÖKCAN-ARTUÇ, *age*, s.4150;DONAY, *age*, s.199.

⁴¹³ ARTUK-GÖKCEN-YENİDÜNYA, *Ceza Özel*,s.494; PARLAR-HATİPOĞLU, *age*, s.24.

⁴¹⁴ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, *age*, s.605.

⁴¹⁵ Yargıtay CGK, 5.12.1966, 276/456 .

⁴¹⁶ ÇETİN, *age*, s.30

değişikliğin pratikte bir anlamı yoktur. Çünkü basın yoluyla işlenen hakaret suçunda aleniyet unsuru zaten her durumda gerçekleşmektedir.⁴¹⁷

Aleniyet ile ihtilata karıştırmamak gerekir. İhtilatta, hakareti öğrenmesi zorunlu kılınan belli bir sayıda kimse söz konusu iken, aleniyette kalabalık sayıda kimselerin durumunda, ihtilata dahi gerek kalmayacaktır. Yüze karşı işlenen suçlar da, yoklukta işlenen suçlarda alenen işlenebilir.⁴¹⁸

Kanun hakaret suçlarıyla ilgili olarak cezayı azaltan veya tamamen ortadan kaldıran nedenlerde öngörmüştür:

2.2.3.3.8.4.Hakaret Fiilinin Haksız Bir Fiile Tepki Olarak İşlenmesi

TCK'nın 129.maddesi birinci fıkrasında düzenlenen bu hüküm özel bir tahrik halidir. Bu hükmün uygulanabilmesi için tahriki oluşturan bir fiil olmalı, bu fiil hakarete uğrayan kişi tarafından işlenmiş ve haksız olmalıdır. Tahrikin hiddet veya şiddetli elem doğurmuş olması gerekmez.⁴¹⁹

Bir parlamento üyesinin, diğer bir üye tarafından kendisine tehditte bulunulması halinde ona hakaretamiz sözler söylemesi durumunda, TCK m. 129/1 hükmünün uygulama alanı bulabileceği kuşkusuzdur. Ancak bu durumda, parlamento üyesi hakkında cezaya hükmedilmesi söz konusu olabileceğinden, durumun, yasama sorumsuzluğu çerçevesinde değerlendirilmesi daha uygun olacaktır. Ayrıca, TCK m. 129, bu durumda bulunan herkes bakımından uygulama alanı bulabilecekken, sadece parlamento üyelerine tanınan yasama sorumsuzluğu özel bir düzenleme olduğundan, meselenin sorumsuzluk kuralları çerçevesinde halli gerekir. Aynı husus, TCK m. 129/2 hükmünde düzenlenen, kasten yaralamaya tepki olarak işlenen hakaret suçu bakımından da geçerlidir.⁴²⁰

2.2.3.3.8.5.Hakaret Fiilinin Kasten Yaralama Suçuna Tepki Olarak İşlenmesi

TCK'NIN 129. Maddesi 2.fıkrasına göre hakaret suçunun kasten yaralama suçuna tepki olarak işlenmesi halinde kişiye ceza verilmez. Hakaretin kasten yaralama suçuna tepki olarak işlenmesinin cezasızlık nedeni sayılması, bu durumun kişi üzerinde oluşturduğu olumsuz psikolojik etkiye dayanmaktadır. Bu itibarla hakaret icra edildiği sırada, kasten yaralamanın fail üzerindeki bu olumsuz etkisinin devan ediyor olması gerekir.⁴²¹

2.2.3.3.8.5.Hakaret Fiilinin Karşılıklı Olarak İşlenmesi

Hakaret suçunun karşılıklı olarak işlenmesi hali, kusurluluğu etkileyen özel tahrik hali olarak düzenlenmiştir. TCK' nın 129. maddesi üçüncü⁴²² fıkrasına göre hakim karşılıklı hakaret hallerinde, hangisinin neden olduğunu göz önünde bulundurarak taraflardan her ikisi yada birisi hakkında verilecek cezada indirim yapabileceği gibi, ceza vermekten tamamen vazgeçebilir.

⁴¹⁷ ÇETİN, age, s.31;YENİDÜNYA-ALAŞAHİN, age, s.75.

⁴¹⁸ YAŞAR-GÖKCAN-ARTUÇ, age, s.4152.

⁴¹⁹ TOROSLU, Ceza Özel, s.125.

⁴²⁰ DURSUN, age, s.62.

⁴²¹ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, age, s.625; YENİDÜNYA-ALAŞAHİN, age, s.78.

⁴²² YURTCAN, age, s.217.

Karşılıklı hakaret hükümlerinin uygulanabilmesi için belirli şartların gerçekleşmiş olması gerekir. Bu şartlardan birincisi; karşılıklı olarak işlenen suçların TCK'nın 125. maddesinde yer alan tanıma uygun olmalıdır. Eylem somut bir fiil ya da olgu isnadı şeklinde olabileceği gibi sövmek suretiyle gerçekleşmiş olabilir.⁴²³ İkinci şart ise; İlk hareketi gerçekleştirenin haksız olması, eylemin hukuka aykırı bulunması gerekir. Bir hakkın yerine getirilmesi ya da görevin ifası sırasında gerçekleşen hakarete karşılık veren kimse indirim ya da cezasızlık nedeninden yararlanamaz. İlk hakaretin haksız olması yeterli olup, ayrıca cezalandırılabilir olması önem taşımaz. Örneğin karşılıklı hakaret eden kişilerden birinin milletvekili sorumsuzluğundan yararlanıyor olması, bu maddenin uygulanmasına engel olmaz.⁴²⁴ Üçüncü şart ise; hakaretin karşılıklı ve aralarında nedensellik bağı bulunmalıdır. Bunun için hakaretin aynı anda gerçekleşmiş olması aranmaz. Hakaretin “karşılıklı” olduğundan söz edebilmek için suç kime karşı gerçekleştirilmişse karşılığında onun tarafından verilmesi gerekir.⁴²⁵

Hakaret suçunun karşılıklı olarak işlenmesi halinde, hâkime “ olayın mahiyetine göre” her iki tarafın veya taraflardan birinin cezasını indirmek veya ceza vermekten vazgeçmek konusunda takdir hakkı verilmiştir.⁴²⁶ Hükmün tatbiki yönünden mutlaka tarafların ikisinin de şikayetçi olması ve karşılıklı dava açılmış olması gerekmez.⁴²⁷

2.2.3.3.9. Hakaret Suçlarının Sorumsuzluk Kapsamında Olmasına Dair Görüşler

Bu konuda farklı görüşler vardır. Bazı anayasalar (Almanya ve Portekiz gibi) hakaretlerin sorumsuzluk kapsamında değerlendirilemeyeceğini hükme bağlarken Türkiye'nin de içinde bulunduğu pek çok ülke Anayasası bu konuyu düzenlememiştir.⁴²⁸ Anayasa'da bu konuda düzenleme bulunmaması nedeniyle sorumsuzluğun hakaret ve sövmeyi kapsayıp kapsamadığı konusu tartışmalıdır. Öğretide ise bu konuda dört farklı görüş mevcuttur.⁴²⁹

2.2.3.3.9.1. Hakareti Yasama Görevi Dışında Gören Görüş

Bu anlayışa göre hakaret yasama görevinin yerine getirilmesinde zorunlu değildir. Söz ve düşüncenin bir fikir ihtiva etmesi gerekir. Hakaret ise bir fikir ihtiva etmez. Meclis iç tüzüğüne göre bunların disiplin cezasını gerektirmesi, bu fiilleri ceza kanuna göre suç olmaktan çıkarmaz.⁴³⁰

Öğretide bu görüşü savunan yazarlara göre; milletvekili sorumsuzluğu kapsamından hakaret, hedef göstererek kışkırtma gibi söz ve eylemlerin çıkartılması gerekir. Çünkü kişilerarası eşitliğin sağlanması için hakaret görenler, hedef gösterilenler aynı şekilde söz ve davranışlarda bulunduklarında ne olacak ise milletvekillerine de uygulanmasını ve

⁴²³ YAŞAR-GÖKCAN-ARTUÇ, *age*, s.4276.

⁴²⁴ Muharrem ÖZEN, Hakaret ve Sövmeye Suçlarında Özel Tahrir Halleri, s.37, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/285/2603.pdf>, Erişim Tarihi, 21.12.2018.

⁴²⁵ YENİDÜNYA-ALAŞAHİN, *age*, s.81; NUR CENTEL-HAMİDE ZAFER-ÖZLEM ÇAKMUT, *Kişilere Karşı İşlenen Suçlar*, Cilt I,4.Bası,2017,Beta Yayınevi, İstanbul,s.262.

⁴²⁶ TEZCAN-ERDEM-ÖNOK, *age*, s.616

⁴²⁷ SOYASLAN, *Ceza Özel*, s.330; ÖZEN, *Özel Tahrir Halleri*, s.42.

⁴²⁸ SEVİNÇ, *age*, s.71.

⁴²⁹ ÖZCAN, *age*, s.76.

⁴³⁰ EREM, *age*, s.174.

fikir ve düşünce sayılmayacak iftira, açık hakaret gibi davranışların kesinlikle cezai sorumluluk altına girmesi gerekir.⁴³¹

Bazı ülkelerin Anayasaları, bu görüş doğrultusunda hakaret ve sövmeyi yasama sorumsuzluğu kapsamı dışında tutmuştur. Portekiz Anayasası'nın 89. maddesi, Federal Almanya Anayasası 46.maddesi bu şekildedir.⁴³²

Hakaretin yasama sorumsuzluğu kapsamına girmesi tartışmaları bağlamında Federal Alman Cumhuriyeti Anayasasının 46. maddesinin 1.fıkrası 2.cümlesi farklı bir örnek teşkil etmektedir. Bu maddeye göre yasama sorumsuzluğu “iftira teşkil eden hakaretlere uygulanmaz”. Ancak iftira teşkil eden hakareten ne anlaşılması gerektiği konusunda Alman öğretisinde tam bir fikir birliği yoktur. Öğretinin bir kısmı “iftira teşkil eden hakaret” fiilinin Alman Ceza Kanunun 187. Maddesinde düzenlenen “iftira” suçuna atıf yaptığını ileri sürerken diğer bir kısmı ise “iftira” suçunun yanında 103.madde de düzenlenen “yabancı devlet organlarına ve temsilcilerine hakaret” fiillerini de katmaktadır. Ayrıca öğretiyeye göre “ iftira teşkil eden hakaret” fiilinin tespiti yargı organının takdirindedir.⁴³³

Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasasının 46.maddesinde düzenlenen “ iftira teşkil eden hakaret” fiili TCK’NIN 125. maddesinde düzenlenen hakaret fiili değildir. Türk Ceza Kanunun 125.maddesine tekabül eden Alman Ceza Kanunun 185.maddesinde düzenlenen hakaret fiili yasama sorumsuzluğunun kapsamındadır.⁴³⁴

İngiltere’de 29 Kasım 1763 yılında Hukuk Mahkemesi John Wilkes olayında verdiği kararında sorumsuzluğun iftira türünden sözleri kapsamayacağını belirtmiştir.⁴³⁵

TBMM, 1957 yılında Bölükbaşı olayında verdiği karar⁴³⁶ ile hakaret ve sövme fiillerinin sorumsuzluktan faydalanamayacağını belirterek bu anlayışı benimsemiştir.⁴³⁷

Arsel’e göre bu karar sorumsuzluk kurumunun ruhuna ve Anayasa’nın metnine aykırıdır. Sorumsuzluğun kabul edilmesi nedenlerinden biri meclis çalışmalarındaki söz ve ileri sürülen düşüncenin parlamento dışında herhangi bir mercide tartışlamamasıdır. Meclis çalışmasındaki söz ve düşüncenin meclis dışındaki bir organ olan yargı merciinde tartışılması bu kurumun ruhuna aykırıdır.⁴³⁸

⁴³¹ Yıldızhan YAYLA- Uğur ALACAKAPTAN, **Milletvekili Dokunulmazlığı, Bakanların Sorumluluğu, Cumhurbaşkanının Sorumluluğu**, s.488-509, <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/anayasahukukukurultayi.pdf>, Erişim Tarihi, 28/11/2018.

⁴³² KIRATLI, **age**, s.51.

⁴³³ ÖZCAN, **age**, s.77-79.

⁴³⁴ ÖZCAN, **age**, s.80.

⁴³⁵ AKYÜREK, **age**, s.78.

⁴³⁶ Osman Bölükbaşı’nın dokunulmazlığının kaldırılması ile ilgili tezkere, Adalet Bakanı’nın talebi ve Karma Komisyon mazbataları için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, 1957, C.20/A, Devre.10,İ.3, İnikat no83-91, SS.273, s.1-3, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c020/tbmm10020085.pdf>, Erişim Tarihi, 28.11.2018.

⁴³⁷ AKYÜREK, **age**, s.78; KIRATLI, **age**, s.51.

⁴³⁸ ARSEL, **age**, s.187-188.

2.2.3.3.9.2. Üçüncü Kişilere Karşı Hakareti Yasama Sorumsuzluğu Kapsamında Görmeyen Görüş

Öğreti, bu görüşü İtalyan yazar Manzini'ye dayanarak gerekçelendirmektedir.⁴³⁹ Manzini, mecliste söylenmiş hakaret ve sövmeleri ikiye ayırmaktadır;

Milletvekillerinin birbirlerine yaptığı hakaretlerin sorumsuzluk kapsamına girmesi kabule değer olabilir. Çünkü meclisin sahip olduğu disiplin yetkisi, hakarete uğrayanın karşılık verebilmesi imkânı ile bu suçun tesirinin azaltılması mümkündür. Ancak yasama görevinin yerine getirilmesi için zaruri olmadığı halde, milletvekillerinin, meclis dışındaki kimselere yaptığı hakaretler sorumsuzluktan faydalanamaz. Çünkü üçüncü şahısların bu hakaretlere aynı yaygınlıkla karşılık vermesi mümkün olamayabileceği gibi, Meclisin disiplin yetkisi de üçüncü şahısları korumaya yeterli gelmez. Bu görüşe uygun Anayasasında hüküm bulunan ülke Belçika'dır. Belçika'da bir temsilci veya senatörün dinleyicilerden birine hitaben yaptığı hakaret sorumsuzluktan faydalanamaz.⁴⁴⁰

Türk hukuk öğretisinde milletvekillerinin meclis dışında üçüncü kişilere karşı hakaret etmesi halinin sorumsuzluktan faydalanıp faydalanamayacağı hususu tartışmalıdır;

Erem, milletvekilinin üçüncü şahsa hakaret etmesi halinde sorumsuzluktan faydalanamayacağını savunmaktadır. Yazara göre; milletvekilinin üçüncü şahsa hakareti halinde hakaret ve sövme basın ve yayın yoluyla ve meclis tutanaklarıyla çok geniş bir alana yayılır ki, üçüncü şahsın buna aynı oranda cevap vermesi mümkün değildir.⁴⁴¹

Erem gibi Özcan'da milletvekilinin üçüncü şahıslara hakaret etmesinin meclis çalışmalarına ile alakalı olmaması halinde yasama sorumsuzluğunun koruyucu şemsiyesi altına girebilmesini onun yasama sorumsuzluğunu suiistimal etmesine sebebiyet vereceğinden üçüncü kişilere karşı hakareti yasama sorumsuzluğu kapsamı dışında tutmuştur.⁴⁴²

Ancak genel kabul, hakaret ve sövmenin, yalnızca milletvekilleri arasında değil, fakat parlamento üyesi olmayan üçüncü kişilere karşı yapıldığı durumlarda sorumsuzluk kapsamına girdiği yönündedir.⁴⁴³

2.2.3.3.9.3. Hakaret Fiillerini Görevin Resmen Suiistimal Edilmemesine Bağlayan Görüş

Bu görüş doktrinde Faruk Erem ve Ali Fuat Başgil tarafından savunulmuştur. Yazarlara göre; parlamento üyelerinin hakaret teşkil eden söz ve davranışlarının yasama sorumsuzluğu kapsamında kabul edilebilmesi için, bunların, yasama görevi ile ilgili olması ve yasama görevinin kasten suiistimal edilmemiş olması gerekmektedir.⁴⁴⁴

Suçun Mevcudiyeti; Sorumsuzluktan bahsedebilmek için ortada işlenmiş bir suç olmalıdır. Bu itibarla yasama vazifesinin ifası sırasında, sözle veya yazı ile işlenmesi

⁴³⁹ ÖZCAN, *age*, s.81.

⁴⁴⁰ KIRATLI, *age*, s.56.

⁴⁴¹ EREM, *age*, s.175.

⁴⁴² ÖZCAN, *age*, s.82.

⁴⁴³ TEZİÇ, *age*, s.453, dipnot, 48.

⁴⁴⁴ BAŞGİL, *age*, s.10; EREM, *age*, s.175.

mümkün her suç sorumluluğa dahildir. Anayasada mütalaa ve beyan tabirlerinin kullanılması maddi fiil ile işlenen suçların sorumsuzluğa girmeyeceğini göstermek içindir.⁴⁴⁵

Suç İle Görev Arasındaki Bağlantı; Sorumsuzluk, suç işlemiş olmak endişesinden uzak kalarak yasama vazifesinin ifası için ihdas olduğuna göre suç ile bu vazife arasında bir bağlantı bulunmalıdır. Bu itibarla mesela meclis müzakeresi sırasında ve müzakere salonunda dahi işlenmiş olsa, tamamıyla şahsi bir sebepten dolayı bir milletvekilinin diğerine hakareti sorumsuzluktan istifade edemez.⁴⁴⁶

Başka bir ifade ile, milletvekilinin milletvekilliğine bağlanmayan fiilleri, meclis dahilinde işlenmiş olsalar bile, milletvekilleri bu fiillerden sorumludurlar.⁴⁴⁷

Görevin Kötüye Kullanılmamış Olması; Yasama görevi ile bu görevin kötüye kullanılmasını karıştırmamak lazımdır. Bir milletvekilinin şahsen hoşlanmadığı bir kimseye, ceza görmeksizin hakaret edebilmek için veya diğer bir suçu işleyebilmek için yasama görevini kullanacak olursa sorumsuzluktan faydalanacağı iddia olunmaz. Milletvekili sorumsuzluğunu, TBMM üyelerini, kanun dışında sayan şahsi bir imtiyaz şeklinde anlamak doğru değildir. Sorumsuzluk kurumu, tüm kanun kaideleri gibi, genel hukuk düzeni içinde yorumlanmalıdır. Suç teşkil eden sözlerin veya yazıların parlamenterlik görevi ile ilgili olup olmadığına veya bu görevin kullanılması suretiyle suçun işlenmiş olup olmadığına, davayı gören mahkeme karar verecektir.⁴⁴⁸

2.2.3.3.9.4. Hakareti Yasama Sorumsuzluğu Kapsamında Gören Görüş

Bu görüşe göre, sorumsuzluk Meclis içindeki hakaret ve sövmeleri kapsar.⁴⁴⁹ Bu görüşü savunan yazarlara göre eğer Anayasa koyucu, meclis çalışmalarında kullanılan sözleri sorumsuzluk bakımından sınırlamak isteseydi “hakaret”, “iftira” gibi fiillerin sorumsuzluk kapsamına girmeyeceğini açıkça düzenlerdi.⁴⁵⁰ Ayrıca yasama sorumsuzluğu milletvekillerine tanınan söz hürriyeti olduğu için her milletvekili düşündüklerini, mütalaalarını, duygularını Mecliste serbestçe söyleyebilmelidir; milli hâkimiyet ancak bu şekilde tecelli eder; söz hürriyeti milli hakimiyetin temelidir. Eğer milletvekillerinin Mecliste söyleyecekleri sözler suç sayılarak bundan dolayı mesuliyetleri ve cezalandırılmaları yoluna gidilirse, düşündüklerini, bildiklerini söylemekte tereddüt ederler, hatta bundan çekinirler, bu halde ise sorumsuzluğun gayesi tamamıyla kaybolur. Bu fiillerden dolayı milletvekiline içtüzük hükümlerine göre sadece disiplin cezası verilebilir.⁴⁵¹

Böyle olmakla beraber, bir milletvekilinin sorumsuzluktan istifade ederek Meclis kürsüsünden bir arkadaşına yahut milletvekili olmayan veya orada bulunmaması sebebiyle kendisini savunamayacak bir kimseye karşı hakaret içeren sözler söylemekten kaçın-

⁴⁴⁵ EREM, **age**, s.175.

⁴⁴⁶ EREM, **age**, s.175.

⁴⁴⁷ BAŞGİL, **age**, s.10.

⁴⁴⁸ EREM, **age**, S.176.

⁴⁴⁹ KIRATLI, **age**, s.53.

⁴⁵⁰ Hasan TUNÇ-Faruk BİLİR-Bülent YAVUZ, **Türk Anayasa Hukuku**, Asil Yayınevi, Ankara 2009, s.124; ARSEL, **age**, s.189,

⁴⁵¹ Tahir TANER, **Ceza Hukuku Umumi Kısım**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1958, s.208.

ması gerekir. Herhangi bir sorumsuzluktan istifade edenlerin herkesten çok dikkatli olması gerekir.⁴⁵²

Ülkemizde doktrinde hâkim olan görüş bu görüştür. Milletvekilinin, meclis kürsüsünde söylediği sözlerde suç unsuru bulunsa bile, bunun sorumsuzluk kapsamına girdiği kabul edilmektedir.⁴⁵³ Bu görüşü savunan yazarlara göre, Anayasamız, sorumsuzluğu mutlak olarak kabul etmiştir. Anayasamız meclis çalışmalarında geçen sözleri sorumsuzluk bakımından sınırlamak isteseydi, küfür, hakaret, isnat gibi suçların sorumsuzluk kapsamına girmeyeceğini Portekiz ve Federal Almanya Anayasaları gibi açıkça belirtirdi.⁴⁵⁴ Kaldı ki Anayasamızdaki sisteme göre parlamenterin meclis çalışmalarındaki söz ve düşüncelerinden sorumlu olabilmesi için her şeyden önce sorumluluğunu gerektirir bir suçun işlenmesi gerekir. Bu hususu, Mehmet Ali Aybar, Çetin Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılması görüşmeleri sırasında şu şekilde açıklamıştır;

“Sayın milletvekilleri, Anayasamız diyor ki sorumlu tutulamazlar diyor. Bu kelime üzerinde duralım. Sorumlu tutulamazlar ne demek? Sorumluluğu gerektirecek bir durum olacak, bir fiil olacak da buna rağmen sorumlu tutulmayacaklar demektir. Yani milletvekili suç işleyecektir ama gene de hakkında kovuşturma yapılamayacaktır. Gene de dokunulmazlığı kaldırılmayacaktır. Gayet açık ve kesin olarak Anayasamızın 79. maddesinin 1.fıkrası bu anlama gelir. Esasen suç işlenmeyecek olsaydı sorumlu tutulamazlar sözü bir hiciv olurdu. Sorumlu tutulmamak için, sorumluluğu gerektirecek bir iş yapılmak şarttır. Nitekim iç tüzüğün 188. Maddesi kürsüde işlenen en ağır suçların ancak disiplin muamelesine, işlemine tabi olduğunu ifade etmiştir. Bakınız 188 maddesi ne diyor tüzüğün. Meclisten, muvakkaten çıkarılmak cezasına müstelzim hareketler şunlardır: 1.Takbih cezasına uğradığı halde bunu müstelzim hareketlerden vazgeçmemek. 2.Aynı inikatta üç kere takbih cezasına uğramak., Reisi Cumhuru, Meclis Reisini ve Mecliste heyeti hükümeti tehdit ve tahkir etmek. Heyeti Umumiye müzakerelerinde halkı cebiri muamelelere kıyan ve isyanlara veyahut teşkilatı esasiye kanunu ahkâmına tecavüze teşvik etmek. Sayın milletvekilleri bu okuduğum fiiller son derece ağır suçlardır. Bir milletvekili bu kürsüden bu ağır suçları işlediği halde bile hakkında ancak meclisten muvakkaten çıkarma disiplin işlemi yapılır; başkaca bir adli takibat yapılamaz. Milletvekillerinin burada ifade etmeleri ve tekrarlamaları ise aynı hükme tabidir. Bu kürsüden konuşan Karma Komisyonun Sayın Başkanı, Çetin Altan'ın ağır cezalı bir suç işlediğini ifade ettiler ve bunun komünizm propagandası suçu olduğunu söylediler. Ben kendilerine diyeceğim ki, eğer Çetin Altan suç denilen o düşünceleri bu kürsüden söylemişse hakkında kovuşturma yapılamaz ve komisyonlara intikal eden dosya bu açıdan tetkik edilip evvelemirde dokunulmazlığın kaldırılması isteminin komisyonlarda reddi icap eder.”⁴⁵⁵

Arsel ise, parlamento üyesinin hakaret ve sövme fiillerini sorumsuzluk kapsamına almakla beraber, sorumsuzluğu, parlamento üyesinin Anayasa sınırları içinde hareket

⁴⁵² TANER, **age**, s.209.

⁴⁵³ ÖZBUDUN, **age**, s.300; CENTEL-ZAFER-ÇAKMUT, **Ceza Genel.**, s.130; TANÖR-YÜZBAŞIOĞLU, **age**, s.250; TEZİÇ, **age**, s.453; Kıratlı, **age**, s.53, dipnot 112.

⁴⁵⁴ KIRATLI, **age**, s.45, dipnot.116.

⁴⁵⁵ M. Meclisi, B. 144, 20.07.1967, O:2, TBMM tutanak Dergisi, C. 21, Dönem:2, s. 425, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d02/c021/mm__02021144.pdf, Erişim Tarihi, 29.11.2018.

etmesi koşuluyla kabul etmektedir. “Anayasayı ve onun temsil ettiği millet iradesini ve bu iradenin yarattığı demokratik rejimi ve hürriyet nizamını yok edici mahiyetteki davranışları sorumsuzluk zırhı ile siyanet etmek imkânı olamaz”.⁴⁵⁶

2.2.3.3.9.5. *Türk Yüksek Yargı Organları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Görüşü*

Türkiye’de Yargıtay, pek çok kararında, doktrindeki yaygın görüşün aksine, mutlak dokunulmazlığın bir sınırı olduğunu kabul etmiş ve verdiği kararlarda bu sınırı farklı gerekçelere dayandırmıştır;

Adalet ve Kalkınma Partisi Diyarbakır Milletvekili olan davacı, Barış ve Demokrasi Partisi milletvekilleri olan davalıların, TBMM’NİN 31.10.2012 günlü oturumunda yaptığı konuşma sırasında, kendisine yönelik hakaret mahiyetinde kişilik haklarını rencide edici söz ve ifadeler kullandıklarını belirterek, manevi tazminat talebinde bulunması üzerine talebi temyiz aşamasında inceleyen Yargıtay 22.01.2015 tarihinde verdiği kararında;

“... Dairemizin ve gerekse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin istikrar kazanmış uygulamalarında, siyasetle uğraşan kişilerin kendilerine yönelik sert, ağır ve hatta incitici eleştirilere dahi katlanması gerektiği vurgulanmış ve bu durum demokratik toplum hayatının vazgeçilmez unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir.(AİHM: 2.Daire Tuşalp-Türkiye Davası) A.İ.H.M’nin anılan davada belirttiği gibi A.İ.H.S’nin 10. maddesinin sadece zararsız ve ilgilenmeye değmez olarak görülen “bilgi” ve “fikirlere” değil; aynı zamanda, rahatsız eden, şaşırtan ve gücendirenlere de uygulanabileceği belirtilmiş ve bu var olmadan “demokratik bir toplum” un söz konusu olmayacağı ve bunların çoğulculuk, hoşgörü ve geniş fikirliliğin talepleri olduğu vurgulanmıştır. Dava konusu olayda; davacı iktidar partisi, davalılar ise muhalefet partisi milletvekilleri olup her iki tarafta siyasetçidir. Dava konusu sözler 31/10/2012 tarihli TBMM oturumunda davacının yaptığı konuşmanın ardından sarf edilmiş, *siyasi eleştiri mahiyetinde* olup değer yargılarını içermektedir. Mahkemece açıklanan olgular gözetilerek davanın reddi gerekirken, yerinde olmayan yazılı gerekçeyle davalıların bir kısmı tazminatla sorumlu tutulmuş olmaları doğru bulunmadığından, kararın bozulması gerekmiştir.”⁴⁵⁷

Davacı, 27 Şubat 2014 tarihinde TBMM Genel Kurulu’nda bir kanun tasarısının görüşülmesi sırasında davalının kendisine hakaret ettiğini ve kişilik haklarının zarar gördüğünü belirterek manevi tazminat isteminde bulunmuştur. Mahkemece sözlerin yasama sorumsuzluğu kapsamında kaldığı gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir. Yargıtay ise temyiz incelemesinde;

“Anayasa’nın 83. maddesine göre TBMM üyeleri meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerden, mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden ve bunları meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamaz iseler de, bu sorumsuzluk mutlak bir şekilde sınırsız değildir. Anayasa’nın bu ilkesinin kötüye kullanılıp kullanılmadığı değerlendirilirken

⁴⁵⁶ ARSEL, *age*, s.255.

⁴⁵⁷ Yargıtay 4.HD, 22.01.2015, 2014/4418 E, 2015/748 K.; benzer yönde bkz. Yargıtay 4.HD, 5.4.2007, 2006/6283 E, 2007/ 4541 K.

özellikle *kamu yararı – kişisel yarar* dengesinin iyi kurulması gerekmektedir. Bir milletvekili başkasının kişilik değerlerine saldırı teşkil edecek konuşma yapmışsa bu kişinin milletvekili dokunulmazlığından yararlandırılması dokunulmazlık kurumunun amacı ile bağdaşmaz. Anayasa'nın 83. maddesinde yer alan düzenlemenin amacı, milletvekilinin yasamaya ilişkin olan yetkisini daha özgürce kullanmasını ve bu doğrultudaki çalışmalarını güvence altına almaktır. Madde ile güvence altına alınan ve dokunulmazlığı sağlanan, *salt yasama faaliyeti ile sınırlı olan* eylemlerdir. Bu faaliyetin sınırı dışına çıkılması durumunda, dokunulmazlığın korunmasına yönelik amaç ortadan kalkar. Dosya içeriğinde yer alan TBMM tutanakları ile sabit olduğu üzere davalının “hayvan sensin” şeklindeki sözlerle davacının kişilik haklarına saldırı oluşturacak ifadelerde bulunmuştur. Mahkemeye açıklanan olgular gözetilerek davacı yararına olayın özelliklerine uygun düşecek miktarda manevi tazminata hükmedilmelidir...”⁴⁵⁸ gerekçesiyle yerel mahkeme kararını bozmuştur.

İncelenen kararlardan da görüleceği üzere; Meclis'te sarf edilen sözlerin yasama sorumsuzluğu güvencesi kapsamında olup olmadığının değerlendirilmesinde Yargıtay, milletvekilinin eylemindeki kastın kamu yararı mı yoksa kişisel tatmin mi olduğu; eylemin salt yasama faaliyeti ile sınırlı olup olmadığı; eleştiri sınırının aşıp aşılmadığı gibi hususları göz önünde bulundurmıştır.

Anayasa Mahkemesi, Milletvekili Çetin ALTAN dokunulmazlığının kaldırılması sebebiyle Anayasa Mahkemesinde açmış olduğu iptal davasında, yasama sorumsuzluğunun anlamını şu şekilde açıklamıştır;

“...Sorumluluk parlamento görevinden ayrılması kâbil olmayan eylemleri kapsar. Parlamento üyeleri bu eylemlerinden dolayı ne üyelik sıfatlarının devam boyunca ne de sıfat sona erdikten sonra sorumlu tutulamazlar. Kovuşturmayı izine bağlayan kuralın koruduğu eylemlerin ise parlamento görevi ile doğrudan doruya ilişkisi yoktur. Bunlar adi suçlardır. Kovuşturmayı izne bağlamakla Parlâmentonun böyle dolaylı bir yoldan baskı altına alınması önlenmek istenmiştir.

Sorumlu tutulmamak için sorumu gerektiren bir işin görülmesi, bir suçun işlenmesi gerekir. Demek ki Cumhuriyet Senatosu üyeleri ve milletvekilleri Meclis çalışmalarındaki oy ve sözleriyle, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerle ve bunlar Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmakla suç işleyebilecektir; fakat bu yüzden haklarında her hangi bir adli kovuşturma yapılamayacaktır. Bu gibilere olsa olsa bir disiplin işlemi uygulanacaktır. Sorumsuzluk kapsamına girebilmesi için Mecliste ileri sürülen düşüncelerin dışarıda kelime kelime tekrarlanması şart değildir. Burada düşüncenin öz bakımından tekrarlanması, üyenin Meclis dışında savunduğu görüşün Meclisteki konuşmalarıyla aynı doğrultuda bulunması yeterlidir. Kaldı ki sorumsuzluğu Meclis içi çalışmalara inhisar ettirmek Hükûmeti tenkit ve denetleme eyleminin sınırları son derece daraltır, Parlâmento görevinde kabul edilmeyecek bir kesinti meydana getirir; yasama görevinin Meclis dışına taşan bölümlerinin görülmesini engeller.”⁴⁵⁹

⁴⁵⁸ Yargıtay 4.HD,3.12.2015, 2014/16729 E., 2015/14144 K., benzer yönde bkz. Yargıtay 4.HD, 12.01.2009, 2008/ 5670 E., 2009/228 K.

⁴⁵⁹ Anayasa Mahkemesi, 2.08.1967, 22 /22 .

Anayasa Mahkemesi, milletvekillerinin hakaret içeren sözleri bakımından tazminat sorumluluğu konusunda ise aşağıdaki şekilde karar vermiştir;

“...Başvurucu, milletvekili olması nedeniyle TBMM çatısı altındaki sözlerinden dolayı hiçbir sorumluluğunun bulunmadığını ileri sürmüştür. Yasama sorumsuzluğu Anayasa’nın 83. maddesinin birinci fıkrasında düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesi, yasama sorumsuzluğunun amacının TBMM üyelerinin Meclis çalışmalarında görevlerini yaparken söyleyecekleri söz ve düşüncelerinden ve belirtecekleri oylarından dolayı "herhangi bir soruşturmaya uğramalarını önlemek" olduğunu daha önce açıklamıştır (A YM, E.1994/16, K.1994/35, 21/3/1994; AYM, E.1994/7, K.1994/26, 21/3/1994). Anayasa’nın 17. maddesinin "Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir." biçimindeki ilk fıkrası, devlete bireyin manevi varlığının bir parçası olan şeref ve itibara keyfi olarak müdahale etmeme ve üçüncü kişilerin saldırılarını önleme yükümlülüğü getirmiştir. Dolayısıyla yasama sorumsuzluğunun şartlarının geçerli olduğu bir zeminde ileri sürülen ve başkalarının şahsiyet haklarına saldırı niteliği bulunan sözler nedeniyle başvurucuya karşı hukuk davası yoluyla tazminat davası açılabileceğini kabul etmek gerekir.”⁴⁶⁰

Anayasa Mahkemesi’nin ilgili kararı incelendiğinde; mahkemenin konuyu, ifade özgürlüğü ve kişinin şöhret veya haklarının korunması bağlamında incelediği; başvurunun parlamenter kimliğini ise politik amaç ve içerikli söylemlerinden ötürü kendisi aleyhine manevi tazminata hükmedilmesine engel olarak değerlendirmede ve geçmiş kararlarından örnekler vererek “yasama sorumsuzluğu” bağımsızlığının amacının TBMM üyelerinin, “meclis çalışmalarında görevlerini yaparken söyleyecekleri söz ve düşüncelerden ve belirtecekleri oylarından dolayı ceza muhakemesi prosedürlerinin uygulanacağı “herhangi bir soruşturmaya uğramalarını önlemek” olduğu yönündeki saptamasını bir kez daha hatırlatmayı uygun gördüğü anlaşılmaktadır.⁴⁶¹

AIHM, Keller/Macaristan(B.No:33352/02,4/4/2006 kabul edilemezlik kararında)⁴⁶², bir siyasetçinin başka bir siyasetçiyi ağır sözlerle eleştirmesine ilişkin bir başvuru değerlendirmiştir.

i.Başvurucu, bir parlamenterdir. Başvurucu, parlamentonun bir oturumunda aşırı sağ gruplarla ilgili bir ulusal güvenlik soruşturmasının başarısızlığa uğraması hakkında bazı iddialarda bulunmuştur. Başvurucuya göre söz konusu başarısızlık, bir bakanın babasının bir zamanlar Naziler ile ilişkili aşırı bir sağ grubun üyesi olmasıyla ilgili olabilir. Başvurucu, bakanın ismini açıklamamıştır. Ertesi gün ulusal günlük bir gazetede yayımlanan makalede bakanın kimliğine ilişkin daha ayrıntılı bilgiler ve isminin baş harfleri (E.D.) verilmiştir. Bir süre sonra bir televizyon programında yapılan mülakatta başvuru-

⁴⁶⁰ Anayasa Mahkemesi, 25 Ekim 2017 tarih ve 2014/1577 başvuru sayılı Karar. (Kemal Kılıçdaroğlu Başvurusu), benzer yönde karar için bkz. Anayasa Mahkemesi, 12 Eylül 2018 tarih ve 2015/805 başvuru sayılı Karar,(İsa Gök Başvurusu)

⁴⁶¹ Osman Can, Duygu Şimşek Aktaş, **Yasama Sorumsuzluğunun İşlevsizleştirilmesi**, s.66 https://www.academia.edu/37548133/yasama_sorumsuzluğunun_işlevsizleştirilmesi, Erişim Tarihi, 6.12.2018.

⁴⁶² AIHM’NİN 4.4.2006 tarihli ve 33352/02 başvuru numaralı, Keller/Macaristan kararı, bkz. Anayasa Mahkemesi’nin 25 Ekim 2017 tarih ve 2014/1577 başvuru sayılı Kemal Kılıçdaroğlu Başvurusu kararının içinde.

cu, parlamentoda ileri sürdüğü iddiaların gerçekten de E.D. ile ilgili olduğunu doğrulamıştır.

ii.Bakan E.D. kişilik haklarına müdahalede bulunduğ u. İddiası ile başvuru cu hak- kında dava açmıştır. İlk derece mahkemesi başvuru cunun hiçbir delile dayanmadan yaptı- ğı açıklamalar ile davacının şöhretine ve yaklaş an seçimler ışığında politik itibarına zarar verdiğine karar vermiştir. Başvuru cunun 3.240 avro manevi tazminat ödemesine, masraf- ları başvuru cuya ait olmak üzere kararın günlük bir gazetede ve televizyonda yayımlan- masına karar verilmiştir. Bölge mahkemesi, ilk derece mahkemesi kararını bazı değ işik- liklerle onamıştır.

iii.AİHM, başvuru cunun ifade özgürlüğüne yapılan müdahalenin kanuni dayana- ğının bulunduğ una, başkalarının şöhret ve haklarının korunması meşru amacı taşıdığına ikna olmuştur. "Demokratik bir toplumda gereklilik" kriteri ile ilgili olarak AİHM, başvu- rucunun iddialarının değ er yargıları değ il olgusal ve kanıta duyarlı iddialar olduğunu ve başvuru cunun bu iddiaları kanıtlamakta başarısız olduğunu kabul etmiştir. AİHM, başvu- rucunun görevlerini kişisel sebeplerle kasten yerine getirmediğ i yönündeki iddialarının üst düzey bir kamu görevlisi olan müştekinin dürüstlüğ üne olan kamu güvenine zarar verme kapasitesi olduğunu tespit etmiştir.

iv.AİHM; Sözleşme'nin 10. maddesinin (2) numaralı fıkrasında öngör üldüğü şe- kilde üçüncü kişilerin itibarının korunmasının siyasetçileri de kapsadığını, bir siyasetçinin başka bir siyasetçiyi eleştirdiğ i durumlarda ve özellikle söz konusu eleştirilerin parlamen- to gibi ayrıcalıklı bir alanda dile getirildiğ inde geçerli olduğunu hatırlatmıştır. AİHM, başvuru cunun davacının kim olduğ una ilişkin açıklamalarının televizyon programına yap- tığ ı açıklamalardan sonra iyice belirginlik kazandığını belirterek bu gibi üstü kapalı ima- ların parlamenter müzakerelerin dokunulmazlığından faydalanamayacağını açıklamıştır.

v.AİHM, orantılılık konusunda da değ erlendirmelerde bulunmuştur. AİHM, baş- vurucu hakkında ceza mahkemelerinde değ il yalnızca hukuk mahkemelerinde dava açıl- dığını ve basında bir düzeltme yayımlaması ile başvuru cunun aldığ ı brüt maaşın iki ka- tından daha az bir tutarda manevi tazminata hükmedildiğ ini hatırlatmış; tazminatı müşte- kinin şöhret ve haklarının korunması meşru amacına ulaşmak için orantısız bulmamıştır.

AİHM yukarıda incelenen ve benzer başvurular üzerine verdiğ i kararlarında⁴⁶³ konuyu ifade özgürlüğü kapsamında incelemiş, ifade özgürlüğ ünün seçmenlerini temsil eden, onların kaygılarına işare t eden ve çıkarlarını savunan halk tarafından seçilen kişi için daha değ erli olduğunu, zira vekillerin seçmenleri temsil ettiğ ini, onların endiş e ve kaygılarına dikkat çektiğ ini ve çıkarlarını savunduğ unu, demokrasilerde parlamento veya benzeri organların siyasal müzakereler için hayatî bir forum olduğ unu, öyle ki, bu forum- larda kullanılan ifade özgürlüklerine müdahalenin meşru gör ülmesi için çok ağır gerekçe- lerin ortaya konması gerektiğ ini vurgulamış ancak; ifade özgürlüğü ile başkalarının hak ve özgürlüklerinin çatışması halinde şöhret ve itibarı söz konusu olan kişi bir siyasetçi ise

⁴⁶³ AİHM'nin 17.12.2002 tarihli ve 35373 başvuru numaralı A v. Birleşik Krallık kararı, §79; 30.01.2003 tarihli ve 45649/99 başvuru numaralı Cordova /İtalya kararı, §§62-63; 22.2.2005 tarihli ve 35839/97 başvu- ru numaralı Pakdemirli/Türkiye kararı; 27.02.2001 tarihli ve 26958/95 başvuru numaralı, Jerusa- lem/Avusturya Kararı ,§ 36.

ilke olarak ifade özgürlüğü lehine bir değerlendirmede bulunmuş ayrıca, ifadenin milletvekilleri tarafından parlamenter faaliyet kapsamında ve muhalefet doğrultusunda sarf edilmesi durumunda sözleşmenin koruma etkisinin artacağını kabul etmekle birlikte, yasama faaliyetiyle bağlantısı bulunmayan ifade açıklamalarında -örneğin kişisel bir husus met kapsamına giren konularda- milletvekilinin yasama sorumsuzluğundan yararlanmasının kişilik hakkı ihlâl edilen bireyler yönünden mahkemeye erişim hakkının ihlâli anlamına gelebileceğine de işaret etmiştir.⁴⁶⁴

2.2.3.3.10.Söz Konusu Fiillere Uygulanacak Disiplin Cezaları

Anayasa’da milletvekillerine sağlanan yasama sorumsuzluğu mekanizması ile vekiller; oy, söz ve düşüncelerinden dolayı sorumlu tutulmasalar bile Meclis Genel Kurulu’ndaki görüşme düzenini ya da komisyon toplantıları ile siyasi parti grup toplantılarını – meclis çalışmaları kastedilmektedir- bozucu oy, söz, düşünce ya da davranışlarından dolayı Meclis İçtüzük hükümleri gereğince disiplin cezasına tabi olurlar.⁴⁶⁵

TBMM’de görüşme düzeniyle ilgili ayrıntılı düzenlemeler TBMM İç tüzüğünde gösterilmiştir. İç tüzüğün 13. Kısmı "Disiplin Cezaları" başlığını taşımakla birlikte, kuraları bu kısımda yer almamaktadır. Kural dışı tutum ve davranışlar sergileyen bir milletvekiline Başkan tarafından doğrudan doğruya veya Genel Kurul kararıyla verilebilecek olan başlıca disiplin cezası türleri şöyle sıralanabilir; uyarma, kınama, bir birleşim süresince konuşma yasağı, bir birleşim süresince ceza verilen konuda konuşma yasağı, birleşimden çıkarma, üç birleşim meclisten geçici olarak çıkarma. Disiplin cezaları, milletvekili olmayan bakanlar hakkında da uygulanabilmektedir. Kural dışı tutum ve davranışlar sergileyen milletvekillerine içtüzükte öngörülme-yen bir ceza verilebilmesi olanaklı değildir. Ayrıca, disiplin cezalarının yöntemine uygun olarak verilmiş olması zorunludur.⁴⁶⁶

2.2.3.3.10.1.Uyarma

Uyarma cezası, manevi nitelikli bir disiplin cezasıdır. İç tüzüğün 157. maddesine göre, uyarma cezasını gerektiren fiiller tahdidi olarak sayılmıştır. Başkan, İç tüzükte yer alan bu fiillerle sınırlı olarak uyarma cezasını takdir edip uygulayacaktır. İç tüzüğün 157. maddesine göre, uyarma cezasını gerektiren sebepler şunlardır: Söz kesmek, Sükûneti ve çalışma düzenini bozmak, Şahsiyatla uğraşmak.

Milletvekillerine uyarma cezasının verilmesini gerektiren fiiller, aynı zamanda İç tüzüğün 65. maddesine göre “görüşmelerde genel düzenin sağlanmasına” yönelik yasak fiiller arasındadır. Bir başka ifadeyle, bu fiiller hem uyarma cezasının sebepleri hem de görüşme düzenini bozucu yasak fiillerdir. Meclisteki görüşme düzeninin bozulup bozulmadığı, bu fiillerin işlenip işlenmediğine göre değerlendirilir.⁴⁶⁷

⁴⁶⁴ CAN-AKTAŞ, **age**, s.69.

⁴⁶⁵ KIRATLI, **age**, s.65.

⁴⁶⁶ Şeref İBA, **Türk Parlamento Hukukunda Milletvekillerinin Kural Dışı Tutum Ve Davranışları Ve Disiplin Cezası Uygulamaları** s.35, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/464/5295.pdf>, Erişim tarihi, 24.12.2018.

⁴⁶⁷ Begum İSBİR, **TBMM İç tüzüğü’ne Göre Milletvekillerine Uygulanan Disiplin Cezaları**, s.833, http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/12_32.pdf, Erişim Tarihi,24.12.2018.

Uyarma cezası verilmesinin gereğini takdir ve yerine getirme yetkisi, Başkana aittir. Uyarma cezası alan milletvekili kendisini savunmak için söz isterse, bu üyeye oturumun veya birleşimin sonunda söz verilir. Başkan, gerekirse, daha önce söz verebilir. Başkan, milletvekilinin açıklamasını yeterli görmezse, uyarma cezasını kaldırmaz; yeterli görürse, uyarma cezasını kaldırdığını bildirir. Bir milletvekili aynı birleşimde iki defa uyarma cezası alırsa, durum, tutanak özetinde belirtilir. (İç tüzük, md.158) Aynı birleşimde iki defa uyarma cezası alan milletvekilinin o birle imin sonuna kadar söz söylemesi Başkanın teklifi üzerine, Genel Kurulca görüşmesiz ve işaret oyu ile yasaklanabilir. (İç tüzük, md.159)

2.2.3.3.10.2. Kınama

Kınama cezası verilmesi gereken fiiller şunlardır; Aynı birleşimde iki kere uyarma cezası aldığı halde bunu gerektiren harekettten vazgeçmemek, bir ay içinde üç kere uyarma cezasına uğramış olmak, kaba ve yaralayıcı sözler sarf etmek ve hareketler yapmak, Türkiye Büyük Millet Meclisi bina, tesis, eklenti ve arazisine silahlı olarak girmek, Mecliste gürültü ve kavgaya sebep olmak veya Meclisin görevini yerine getirmesini önlemek için toplu bir harekete girişilmesine önayak olmak, Genel Kurulun çalışma düzenini ve huzurunu bozucu döviz, pankart ve benzeri materyali getirmek ve kullanmak. (İç tüzük, md.160)

160. maddeden de anlaşılacağı üzere kınama cezası, milletvekillerinin uyarma cezasına göre daha ağır nitelikteki fiil ve davranışlarından kaynaklanır. Bir üye, aynı birleşimde iki kez uyarma cezası almış; fakat söz konusu tutum ve davranışında ısrar ediyorsa, kendisine kınama cezası verilir.⁴⁶⁸

Kınama cezasına çarptırılan milletvekilinin bir aylık ödenek ve yolluğunun üçte biri kesilir.(İç tüzük, md.163/5)

Örneğin, 24. Yasama Döneminde Genel Kurulun 16.12.2013 tarihli 33. Birleşiminde Van Milletvekili Özdal Üçer'in “ Ben de PKK'nın bir terör örgütü olmadığını, Kürdistan İşçi Partisi olarak ...”(x) olarak geldiğini...” “Kürdistan İşçi Partisinin üyesi olmaktan gurur duyuyorum...” sözleri nedeniyle Meclis Başkanı'nın ilgili Milletvekilinin yerinden sarf ettiği sözlerin İç Tüzük'ün 160.maddesinin 3'üncü bendi kapsamında yaralayıcı nitelikte olduğundan bahisle 163. madde uyarınca kendisine kınama cezasının verilmesini Genel Kurula teklif etmesi üzerine, MHP milletvekili Oktay Vural, Milletvekilinin PKK'nın bir terör örgütü olmadığını, Kürdistan İşçi Partisinin üyesi olmaktan gurur duyduğunu ifade eden kelimelerle İç Tüzük'ün 161.maddesinde yer alan, görüşmeler sırasında halkı kanun dışı hareketlere teşvik veya tahrik etmek suçunun işlendiğinden bahisle, bu ifadenin bir terör örgütünü meşrulaştırmak ve halkın da bu terör örgütünü desteklemesi amacıyla, tahrik ettiğini ve bu ifadelerin İç Tüzük 'ün 161. maddesinin dördüncü fıkrasına uygun olduğunu, kanun dışı hareketlere teşvik ve tahrik eyleminin gerçekleştirildiğini, bu çerçevede, Başkanlık Divanının bu eylemi bu şekilde değerlendirmek suretiyle, gruplara bu konuda görüşünü belirtmesinin uygun olacağını belirtmiştir. Bingöl Milletvekili İdris Baluken ise; Genel Kurulda kürsüden ve yerinden, mikrofondan yapılan

⁴⁶⁸ İŞBİR, age, s.836.

bir konuşma söz konusu olmadığını, Mecliste, çıkmış bir gerginlik ve sonrasında oluşmuş bir kavga sırasında Sayın Özdal Üçer'in kullanmış olduğu sözlerin tutanağa yansıtıldığını ve bu sözlerin Sayın Oktay Vural'ın bahsettiği cezai yaptırım gerektirmediğini belirtmiştir. Meclis Başkanı, ilgili milletvekiline savunma hakkı tanıdıktan sonra konuyu oylamaya sunmuş ve milletvekili hakkında kınama cezası verilmiştir.⁴⁶⁹

2.2.3.3.10.3. Meclisten Geçici Olarak Çıkarma

Meclisten geçici olarak çıkarma cezası şu hallerde verilir: Aynı birleşim sırasında üç kere kınama cezasına uğramak; Bir ay içinde beş kere kınama cezası almak; Görüşmeler sırasında Cumhurbaşkanına, Türkiye Büyük Millet Meclisine, Başkanına, Başkanlık Divanına, Başkanlık görevini yerine getiren Başkanvekiline, milletvekiline, Türk Milletinin tarihine ve ortak geçmişine, Anayasanın ilk dört maddesinde çerçevesi çizilen Anayasal düzene hakaret etmek ve sövmek, Türkiye Cumhuriyetinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü esasında Anayasada düzenlenen idari yapısına aykırı tanımlamalar yapmak; Görüşmeler sırasında halkı veya Devlet kuvvetlerini yahut kamu organ, kuruluş ve görevlilerini kanun dışı hareketlere, ayaklanmaya veya Anayasa hükümlerini bozmaya teşvik veya tahrik etmek; Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kuruluna ve komisyonlara silahlı olarak girmek; Meclis yapıları yahut eklentileri içinde yasak bir eylemde bulunmak; Fiili saldırıda bulunmak.(İç tüzük, md.161)

TBMM İç tüzüğünün 162. maddesi uyarınca Meclisten geçici olarak çıkarma cezası, en çok üç birleşim için verilir. Bu ceza, verilir verilmez derhal yerine getirilir. Bu cezaya uğrayan milletvekili cezasının yerine getirilmesine karşı gelirse, Başkan, oturumu derhal kapatarak o milletvekilinin salondan çıkartılmasını idare amirlerinden ister. Bu cezaya çarptırılan milletvekili, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Genel Kurul, komisyon, Başkanlık Divanı ve Danışma Kurulu çalışmalarına cezası süresince katılamaz. (İç tüzük, md.162)

Kınama ve geçici olarak Meclisten çıkarma cezaları Başkanın teklifi üzerine Genel Kurulca görüşmesiz, işaret oyu ile kararlaştırılır. Böyle bir cezaya uğratılması teklif edilen milletvekilinin savunmasını yapmak yahut bunu bir arkadaşına yaptırmak hakkıdır. Geçici olarak Meclisten çıkarma cezaları, tutanak özetine geçirilir. Geçici olarak Meclisten çıkarma cezasına uğrayan bir milletvekili izin alıp kürsüden açıkça af dilerse izleyen birleşimden itibaren Meclise girmek hakkını kazanır. (İç tüzük, md.163)

Kınama cezasına çarptırılan milletvekilinin bir aylık ödenek ve yolluğunun üçte biri, Meclisten geçici olarak çıkarma cezasına çarptırılan milletvekilinin bir aylık ödenek ve yolluğunun üçte ikisi kesilir. “Meclisten geçici olarak çıkarma cezasına çarptırılan milletvekilinin bir aylık ödenek ve yolluğunun üçte ikisi” bölümü, Anayasa Mahkemesinin 17/10/2018 tarihli ve E.: 2017/162, K.: 2018/100 sayılı Kararı (R.G: 3/1/2019, 30644) ile 161’inci maddenin birinci fıkrasının (3) numaralı bendinde yer alan “Türkiye Cumhu-

⁴⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 24, Cilt 66, 4.Yasama Yılı, 16.12.2013 Tarihli 33.Birleşim, s.712-716, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d24/c066/tbmm24066033.pdf>, Erişim Tarihi, 29.12.2018.

riyetinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü esasında Anayasada düzenlenen idari yapısına aykırı tanımlamalar yapmak” ibaresi yönünden iptal edilmiştir.

Mahkeme ilgili iç tüzük hükmünü, yasama sorumsuzluğunun amacının milletvekillerinin yasama ve denetim görevlerini korkusuzca ve tam bir serbesti içinde yerine getirmelerini sağlayan bir parlamenter bağımsızlık olduğunu, yasama sorumsuzluğunun iç tüzük hükümlerinin uygulanmasına engel olmadığını ancak disiplin suç ve cezasının yasama sorumsuzluğunu ve temelinde yatan ifade özgürlüğünü ihlal etmemesi gerektiğini belirttikten sonra, “*Meclisten geçici olarak çıkarma cezasına konu olan “Türkiye Cumhuriyetinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü esasında Anayasada düzenlenen idari yapısına aykırı tanımlamalar yapmak” eyleminin belirsiz, soyut ve öngörülemez olması ve Meclis kapsamında kullanılan sözlerin bu kapsamda olup olmadığına Meclis çoğunluğu tarafından karar verilmesi nedeniyle muhalif milletvekillerinin çoğunluk tarafından cezalandırılma tehdidi altında kalmaları nedeniyle yasama ve denetim faaliyetlerine gereği gibi katılamamalarına yol açması gerekçeleriyle iptal etmiştir.*⁴⁷⁰

Uygulamada Kocaeli Milletvekili Lütfü Türkkan’a, 684 sıra sayılı Kanun Tasarısı’nın 43’üncü maddesiyle ilgili önerge üzerinde yaptığı konuşmasında ki “Cumhurbaşkanınız, Başbakanınız, MİT Başkanınız, İçişleri Bakanınız; alayınız teröristin yorganının altındasınız bel!” sözleri nedeniyle meclisten geçici olarak çıkarma disiplin cezası uygulanmıştır.⁴⁷¹

2.2.3.4.Yasama Çalışmalarındaki Söz ve Eylemlerin Mahkemelerde Delil Olarak Kullanılması

Meclis üyelerinin yasama çalışmaları sırasında dile getirdikleri söz ya da verdikleri oy nedeniyle sorumsuz olmaları, yasama bağımsızlığı kurumunun en temel ilkesidir. Kürsü dokunulmazlığı olarak da adlandırılan sorumsuzluk ilkesinin kabulü, bu kapsama giren davranışların, mahkemelerde delil olarak kullanılıp kullanılmayacağını sorun haline getirmektedir.⁴⁷²

Delil sorunu Türkiye bağlamında iki açıdan ele alınabilir. İlki, bir milletvekilinin sorumsuzluk kapsamına giren eylemlerinin, o milletvekilinin yargılanmasıyla ilgili olarak mahkeme de delil olarak kullanılması, ikincisi bu eylemlerin, o milletvekilinin üyesi bulunduğu siyasi partinin kapatılması davasında delil olarak kullanılmasıdır.⁴⁷³

⁴⁷⁰ Anayasa Mahkemesinin 17/10/2018 tarihli ve E: 2017/162, K: 2018/100 sayılı Kararı (R.G.: 3/1/2019, 30644).

⁴⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 24, 5.Yasama Yılı, 4.03.2015 Tarihli 64.Bileşim, s. 165-168, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=22375&P5=H&page1=164&page2=164&web_user_id=17168437, Erişim Tarihi, 30.12.2018 .

⁴⁷² SEVİNÇ, age, s.97.

⁴⁷³ SEVİNÇ, age, s.99.

2.2.3.4.1.Milletvekilinin Sorumsuzluk Kapsamındaki Eylemleri Nedeniyle Yargılanması

Bir milletvekilinin yasama sorumsuzluğu kapsamına giren oy ve sözlerin mahkemelerde delil olarak kullanılması doktrinde tartışmalıdır. Kimi yazarlar⁴⁷⁴ yasama sorumsuzluğunun mutlaklığının temel bir sonucu olarak, sorumsuzluk kapsamındaki sözlerin, Anayasa'nın 38. maddesinin beşinci fıkrası⁴⁷⁵ gereği hukuka aykırı delil olarak elde edilmiş kabul edilmesi gerektiği, dolayısıyla yargılamalarda delil olarak kullanılamayacağı, aksine bir yorumun hukukun siyasallaşması sonucunu doğuracağını savunurken, bazı yazarlar bu konuda ikili bir ayrıma giderek Milletvekilinin mecliste söylediği sözler hukuka aykırı ise ve suç niteliğini taşıyorsa mahkemelerde delil olarak kullanılabileceğini, aksi durumda yasama sorumsuzluğunun, hakaret ve benzeri suçlar için dahi milletvekillerini her tür hukuki takibattan beri kılan bir hukuka uygunluk sebebi olarak kabul etme sonucunu doğurabileceğini hâlbuki yasama sorumsuzluğunun, doktrindeki baskın görüşe göre, hukuka uygunluk sebebi, hakeza suç sayılan fiilin suç niteliğini bertaraf eden bir sebep olarak kabul edilmediğini, sadece milletvekillerinin sorumsuzluk kapsamındaki fiilleri bakımından cezalandırılmalarını önleyen bir müessese olarak kabul gördüğünü yasama sorumsuzluğunun tazminatı gerektiren sözler bakımından da fiili hukuka uygun hale getiren bir mahiyet arz etmediği, dolayısıyla bu tür sözlerin hukuka aykırılık niteliklerinin varlığı nedeniyle tazminata hükmedilmesine bir engel olmadığı doğrultusundaki Yargıtay kararlarının da bu savı destekleyici mahiyette olduğunu, yasama sorumsuzluğu kapsamında sarf edilmiş olan sözlerden sadece milletin temsili adına açıklanan düşüncelerin, mahkemelerde delil olarak kullanılamayacağını zira milletin temsili adına söylenen sözlerin yargılamalarda delil değeri taşımasına hukuken ve fiilen imkân olmadığını savunmuşlardır.⁴⁷⁶

Bu husus 1924 Anayasası döneminde Demokrat Partili milletvekillerinin 27 Mayıs darbesinin ardından yargılanmaları sırasında gündeme gelmiş, Başbakan, Bakan ve milletvekillerinin, parti grubundaki ve Genel Kuruldaki konuşmaları yargılamalarda delil olarak kullanılmıştır. Yargılama sırasında sanıklar, bu sözlerin 1924 Anayasası'nın yasama bağımsızlıklarını düzenleyen 17. maddesi kapsamında olduğunu ileri sürmüşler ancak bu savunmaları kabul edilmemiştir.⁴⁷⁷

2.2.3.4.2.Sorumsuzluk Kapsamındaki Fiillerin Siyasi Parti Kapatma Davasında Delil Olarak Kullanılması

Demokratik rejimin işleyebilmesi, çok partili siyasal hayata; çok partili siyasal hayat için ise, siyasal partilerin faaliyetlerini serbestçe yerine getirmesi yani milletvekillerinin fikirlerini özgürce ifade edebilmesi gerekir. Siyasal parti kapatma davalarında, millet-

⁴⁷⁴ Erdener YURTCAN, **Ceza Yargılaması Hukuku**, 10. Bası, Kazancı Kitap, İstanbul, 2004, s.89; SEVİNÇ, age, s.99.

⁴⁷⁵ Anayasanın 38.maddesi 5. fıkrası şu şekildedir: “Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.”

⁴⁷⁶ Ömer KESKİNSOY, **Meclis Kürsüsünden Sarf Edilen Sözlerin Siyasi Parti Kapatma Davalarında Delil Olarak Değerlendirilip Değerlendirilemeyeceği Üzerine**, s.88-89, www.yasader.org/web/yasama_derGISI/2008/sayI9/Meclis_Kursusunden_Sarf_Edilen.pdf, Erişim Tarihi, 14.11.2018.

⁴⁷⁷ Bu konudaki tartışmalar hakkında daha fazla bilgi için bkz. SEVİNÇ, **age**, s.99-100, dipnot:135.

vekillerinin yasama sorumsuzluğu kapsamındaki söz ve davranışlarının, Anayasa Mahkemesi tarafından parti kapatma yaptırımı için kanıt olarak değerlendirilmesi, hukuken çözümü gereken bir sorunu ortaya koymaktadır.⁴⁷⁸

Anayasa, siyasi partileri, parti üyelerinin eylemleriyle dolaylı bir şekilde bağlı kılmış, sorumlu tutmuştur. Anayasa 69. maddesinin altıncı fıkrasının ikinci cümlesinde⁴⁷⁹, siyasi parti üyelerinin 68. maddenin dördüncü fıkrası⁴⁸⁰ hükümlerine aykırı eylemlerinin, bu eylemlerin işlendiği parti büyük kongresi, genel başkan, merkez karar ve yönetim organları veya TBMM’deki grup genel kurulu veya yönetim kurulunca açıkça veya zımnen benimsendiği takdirde partiyi bağlayacağını ifade etmiştir.⁴⁸¹

Anayasa mahkemesi ise milletvekillerinin söz ve davranışları nedeniyle Refah ve Fazilet Partisinin kapatılmasına karar vermiş, Adalet ve Kalkınma Partisini ise, partili milletvekillerinin söz ve fiillerinden dolayı hazine yardımıdan yoksun kılma yaptırımı ile cezalandırmıştır.⁴⁸²

Refah Partisinin kapatılması davasında Necmettin Erbakan’ın hem parti grubu toplantısında hem de Meclis Başkanı’nın başkanlığında yapılan ve siyasi parti liderlerinin katıldığı toplantıda, anayasa değişiklikleri konusunda yaptığı konuşmalar Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının hazırlamış olduğu iddianamede delil olarak sunulmuştur.⁴⁸³

Davalı Parti ise savunmasında, bu suçlamaların geçerliliği olmadığını, sorumsuzluk kapsamında kabul edilmesi gerektiğini, çünkü Meclis Başkanının daveti üzerine gerçekleşen bir toplantıda dile getirilen sözlerin yasama çalışması sırasında sarf edilmiş sayılması gerekeceğini öne sürmüştür.⁴⁸⁴

Anayasa Mahkemesi, Refah ve Fazilet Partileriyle ilgili kapatma davalarında Anayasanın 68. maddesinin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerin meclis çalışmaları sırasında meydana gelmesi halinde “milletvekillerinin yararlandığı yasama sorumsuzluğunun parti tüzel kişiliği yönünden doğuracağı sonuçları” şöyle değerlendirmiştir:⁴⁸⁵

“...Anayasa’nın 83.maddesine göre, “ Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o otu-

⁴⁷⁸ Mesut AYDIN, **Milletvekillerinin Yasama Sorumsuzluğunun Siyasal Parti Kapatma Davalarına Etkisi**, s.712, www.dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1503/16578, Erişim Tarihi, 15/11/2018.

⁴⁷⁹ Anayasanın 69. maddesinin altıncı fıkrasının ikinci cümlesi şöyledir: “Bir siyasi parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır.”

⁴⁸⁰ Anayasanın 68. maddesinin dördüncü fıkra şöyledir: “Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz, (Sağlam, 1999) (YerTutucu3)suç işlenmesini teşvik edemez.”

⁴⁸¹ Merih ÖDEN, **Türk Anayasa Hukukunda Siyasi Partilerin Anayasaya Aykırı Eylemleri Nedeniyle Kapatılmaları**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003, s.110.

⁴⁸² AYDIN, **age**, s.712.

⁴⁸³ Anayasa Mahkemesi, 16.01.1998 1997/1 E, 1998/1 K.

⁴⁸⁴ Anayasa Mahkemesi, 16.1.1998 tarihli Refah Partisi Kararı.

⁴⁸⁵ ÖDEN, **age**, s.113.

rumdaki Başkanlık Divanı'nın teklifi üzerine Meclisçe başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar.” Anayasa'nın bu kuralıyla, Meclis çalışmalarında ulusal istencin en iyi biçimde yansıtılması bakımından Milletvekillerinin görevlerini hiçbir etki altında kalmadan yapabilmeleri için kişiliklerine bağlı özel bir koruma getirilmiştir. Bu korumadan parti tüzel kişiliğinin yararlanması söz konusu olamaz.

Siyasi Partiler Yasasının 103.ve buna dayanak oluşturan Anayasanın 69. maddesi uyarınca bir siyasi partinin, yasak fiillerin işlendiği odak haline geldiğinin saptanması, yalnız tüzel kişiliğin faaliyetlerinin değil, üyeler tarafından yürütülen faaliyetlerin de incelenmesi ile olanaklıdır. Çünkü “odak olma” durumunun oluşması için gerekli olan yasak eylemlerdeki nitelik ve nicelik ile bunların tekrarındaki kararlılık gibi öğelerin varlığı konusunda, Milletvekillerinin Meclis içindeki ve dışındaki söz ve eylemlerinin tümü değerlendirilmedikçe sağlıklı bir sonuca ulaşılamaz.

Yasak eylemlerin ağırlık ve yoğunluğu değerlendirilerek partinin kapatılmasına karar verilmesi durumunda, buna neden olanların milletvekilliklerinin sona ermesi ise Anayasasının 84. maddesinin öngördüğü özel ve ayıksı bir yaptırımdır. Anayasanın 83. ve 84. maddelerinin getiriliş amaçlarındaki farklılıklar nedeniyle davalı partinin ileri sürdüğü gibi aralarında bir bağlantı kurmak olası değildir.”⁴⁸⁶

Böylece mahkeme, anılan partilerin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca parti kapatma nedeni olarak ileri sürülen bazı eylemlerin Anayasanın 83.maddesindeki yasama sorumsuzluğu kapsamında bulunduğu ve partiyi bağlamayacağı yönündeki savunmalarını kabul etmemiştir.⁴⁸⁷

Sağlam'a göre Mahkemenin kararı gerekçeleri yeterince aydınlatıcı olmasa da temelde doğrudur:

“...Çünkü Anayasa'nın gerek 83. ve gerekse 100. maddesi cezai sorumluluk bakımından milletvekiline ya da bakana kişisel düzeyde bir koruma sağlamaktadır. Burada ki cezai sorumluluk bakımından milletvekiline ya da bakana kişisel düzeyde bir koruma sağlamaktadır. Burada ki cezai sorumluluk kişilerle ilgili olup, parti tüzel kişiliğinin de aynı korumadan yararlanmasını bu maddenin konuluş amacını aşan bir sonuç olur. Bu maddeler partinin kapatılması yanında geçerliliklerini yine de korumaktadır. Çünkü milletvekilinin veya bakanın partinin kapatılmasına yol açan sözü mecliste söylenmişse kendisine cezai yaptırım uygulamak mümkün olamamaktadır. Parti kapatmayı suç işlenmesine bağlı bir sonuç sayma, Refah Partisinin tüm savunmasına egemen olan bir anlayışı yansıtmaktadır. Bu yaklaşım hukuk dogmatığı açısından yanlıştır. Çünkü yukarıda da açıklandığı gibi parti kapatma bir ceza normunun ihlaline bağlı bir sonuç olmayıp, özgürlükçü demokratik düzenin kendini koruma amacıdır. Bu özelliği ile koruyucu önleyici bir nitelik taşır. Bu anlayışta ceza normu ile parti kapatma birbirinden bağımsız iki ayrı ko-

⁴⁸⁶ Anayasa Mahkemesinin 16.1.1998 tarihli Refah Partisi Kararı.

⁴⁸⁷ ÖDEN, **age**, s.114.

ruma önlemidir. Bunları bir arada kullanmak ya da birinde karar kılmak bir siyasal tercih konusudur...”⁴⁸⁸

Refah Partisi, Anayasa Mahkemesinin kapatma kararına karşı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurmuştur. Parti buradaki savunmasında da, sorumsuzluk kapsamına giren sözlerin delil olarak kullanılmayacağını iddia etmiştir.

AİHM, Refah Partisi Genel Başkanı ve Başbakan Necmettin Erbakan’ın açıklama ve eylemlerinin tartışılmaz bir şekilde partiye yöneltilebileceğini, Genel Başkanın konunun partinin simgesi olarak basit üyelere farklı olduğunu, onun açıklamalarının kamuoyunda partinin görüşü olarak algılandığını belirtmiştir. Ayrıca AİHM’ye göre, milletvekili sıfatı taşıyan ve yerel yönetimlerde görevler üstlenen diğer kişilerin görüşleri, eylem ve konuşmaları, parti bunları reddetmediği sürece bağlayıcıdır. Olayda, parti bu düşünceleri hiç eleştirmemiş, dile getirenler hakkında disiplin işlemi yapılmamıştır. Bu nedenlerle, parti milletvekili ve liderlerinin, kapatma kararına gerekçe olan fiil ve konuşmaları bütün partiyi bağlayıcı niteliktedir.⁴⁸⁹

Sonuç olarak Anayasanın 69. maddesinin altıncı fıkrasına göre açılan kapatma davalarında, siyasi partilerin üyelerinin 68. maddesinin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı her türlü eylemlerinin, bu eylemlerin ilgililerin cezai, hukuki ve siyasi sorumluluğuna yol açıp açmadıklarına bakılmaksızın, parti yönünden değerlendirilebileceğini ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle bir siyasi partinin üyelerinin her türlü eylemleri, Anayasanın 69. maddesinin altıncı fıkrasındaki şartlar gerçekleştiği takdirde, o partiyi sorumluluk altına sokabilir ve onun kapatılmasına yol açabilir.⁴⁹⁰

⁴⁸⁸ Fazıl SAĞLAM, *Siyasal Partiler Hukukunun Güncel Sorunları*, Beta Yayınevi, İstanbul, 1999, s.142-143.

⁴⁸⁹ SEVİNÇ, *age*, s.105, ayrıca karar için bkz. AİHM’nin 13 Şubat 2003 tarihli "**Refah Partisi (RP) ve Diğerleri -Türkiye Davası**"(Başvuru no: 41340/98, 41342/98, 41343/98 ve 41344/98).

⁴⁹⁰ ÖDEN, *age*, s.115.

BÖLÜM:3

YASAMA SORUMSUZLUĞUNUN YASAMA DOKUNULMAZLIĞI İLE KARŞILAŞTIRILMASI, SONUÇLARI VE ÖZELLİKLERİ

3.1. Genel Olarak Yasama Dokunulmazlığı

Milletvekilinin görevini hakkıyla yapabilmesi için, onu haksız kovuşturmalara karşı korumak gerekir. Bu gereksinimi gidermeye yönelik oluşturulan yasama dokunulmazlığı milletvekillerinin yasama çalışmalarıyla ilgili olmayan fiilleri nedeniyle Meclisin kararı olmadıkça tutulamayacağını, sorguya çekilemeyeceğini, tutuklanamayacağını, yargılamayacağını ve verilen cezaların ertelenmesini ifade etmektedir⁴⁹¹.

Yasama dokunulmazlığının tarihi gelişimi yasama sorumsuzluğunun tarihi gelişimi ile benzer mahiyettedir. Yasama dokunulmazlığı da önce İngiltere’ de başlayan bir uygulama olmuştur. Parlamentonun temeli olan Genot Meclisi üyelerinin, bu meclise gidip gelirken Kral’ın özel koruması altında olmalarıyla ilk temelleri atılmıştır.⁴⁹²

XIX. Yüzyılda diğer Avrupa ülkelerinde, örneğin Fransa’da uygulanmaya başlanan dokunulmazlıktan, Türk hukukunda ilk kez 1876 Kanuni Esasi’nde söz edilmiş, devamında 1924,1961 ve 1982 Anayasalarında da bu ayrıcalık tanınmıştır.⁴⁹³

Yasama dokunulmazlığı, 1982 Anayasası’nda, yasama dokunulmazlığı kenar başlıklı 83.maddede, yasama sorumsuzluğu ile beraber düzenlenmiştir. İlk fıkrası yasama sorumsuzluğuna, takip eden fıkraları da yasama dokunulmazlığına dair olan bu madde hükmü şöyledir:⁴⁹⁴

Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturulmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14. Maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır. Ancak bu halde yetkili makam, durumu hemen ve doğrudan doğruya Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirmek zorundadır.(md. 83/2)

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi hakkında, seçimden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır; üyelik süresince zamanaşımı işlemez.(md.83/3)

Tekrar seçilen milletvekili hakkında soruşturma ve kovuşturma, Meclisin yeniden dokunulmazlığını kaldırmasına bağlıdır.(md.83/4)

Türkiye Büyük Millet Meclisindeki siyasi parti gruplarınca, yasama dokunulmazlığı ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz.(md.83/5)

Madde kapsamı incelendiğinde, dokunulmazlığın, mutlak dokunulmazlığı yani yasama sorumsuzluğunu tamamladığı söylenebilir. Çünkü meclis üyesinin sorumsuzluktan yararlanabilmesi, öncelikle meclise girebilmesi, oturumlara ve meclis çalışmalarına katı-

⁴⁹¹ AKTAŞ, age, s.2.

⁴⁹² CENTEL-ZAFER-ÇAKMUT, **Ceza Genel**,s.132.

⁴⁹³ AKTAŞ, age, s.16

⁴⁹⁴ O.Serkan GÜLFİDAN, **Yasama Dokunulmazlığı**, 1.Baskı, İstanbul, Ekim 2011, s.11.

labilmesiyle olanaklıdır.⁴⁹⁵ Bir milletvekili parlamento içinde ne kadar sorumsuz olursa olsun, eğer belirli sebeplerle onun parlâmentoya katılmasına engel olunabiliyorsa, milletvekilinin ve dolayısıyla o parlâmentonun tam bağımsız olduğu söylenemez.⁴⁹⁶

Dokunulmazlık, yasama organı üyelerinin görevlerini tam olarak yerine getirmelerini engelleyecek gereksiz suçlamalara karşı bir güvencedir. Milletvekillerini cezai soruşturmalara karşı korumaktadır.⁴⁹⁷ Ancak dokunulmazlığın amacı milletvekiline cezasızlık sağlamak değil, siyasi nedenlerle açılacak kovuşturmalara karşı onu korumak, daha açıkçası, iktidar çoğunluğunun, bir takım bahanelerle muhalefetteki milletvekillerinden kurtulmak istemelerini önlemektir.⁴⁹⁸

Yasama dokunulmazlığı kurumunun amacı, milletvekillerinin meclisin çalışmalarına iştirak etmelerini ve siyasi rakipleri tarafından engellenmesinin önüne geçmek olduğuna göre bu korumadan kural olarak sadece milletvekillerinin faydalanması gerekir.⁴⁹⁹ Ancak 1982 Anayasası'nın 6771 sayılı yasa ile değişik 106.maddesinin 10.fıkrası milletvekilleri ile birlikte Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların da yasama dokunulmazlığına sahip olduklarını hükme bağlamıştır⁵⁰⁰. Bunlar dışında yasama faaliyetlerine katılanların dokunulmazlık koruması olmadığı gibi, bunların suç ortakları da dokunulmazlık kapsamına girmez⁵⁰¹.

Yasama dokunulmazlığının, Anayasa hukuku bakımından hukuki niteliği aynen sorumsuzluk gibi parlamento üyelerine tanınmış ve sağlanmış sübjektif bir hak ve ayrıcalık olmayıp, parlamentonun işlevsel fonksiyonunun yerine getirilmesini engelleme, kısıtlama ve tehdit gibi baskılardan uzak, tam ve bağımsız biçimde icrası için parlamentoya tanınmış, objektif bir anayasal statüdür.⁵⁰²

Ceza Hukuku yönünden ise; ceza yasaları karşısında yurttaşların eşitliği ilkesinin istisnası niteliğinde olan dokunulmazlık, sorumsuzluktan farklı olarak cezasızlık sonucu doğurmaz sadece kovuşturmayı engeller.⁵⁰³ Bu farklı niteliklerinden dolayı, yasama sorumsuzluğu maddi ceza hukuku kurumu iken yasama dokunulmazlığı ceza muhakemesi hukuku ve ceza infaz hukuku kurumudur.⁵⁰⁴

Muhakeme engeli olan dokunulmazlığın hangi hususları kapsadığı Anayasanın 83. maddesinin ikinci fıkrasında sayılmıştır. Buna göre, seçimden önce veya sonra bir suç işlediği iddia edilen milletvekilinin, kural olarak meclis kararı olmadıkça, tutulması (yakalanması), sorguya çekilmesi, tutuklanması ve yargılanması mümkün değildir. Anayasa madde 83/ 2'deki bu saymanın tahdidi olup olmadığı tartışmalıdır. Kimi yazarlar tahdidi

⁴⁹⁵ SEVİNÇ, *age*, s.111.

⁴⁹⁶ KIRATLI, *age*, s.78.

⁴⁹⁷ İBA, *age*, s.17.

⁴⁹⁸ TEZİÇ, *age*, s.456.

⁴⁹⁹ KIRATLI, *age*, s.81.

⁵⁰⁰ 1982 Anayasasının 106.maddesinin 10.fıkrası şöyledir: "Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar, görevleriyle ilgili olmayan suçlarda yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümlerden yararlanır."

⁵⁰¹ TANÖR-YÜZBAŞIOĞLU, *age*, s.248.

⁵⁰² AKTAŞ, *age*, s.50.

⁵⁰³ SEVİNÇ, *age*, s.119.

⁵⁰⁴ AKTAŞ, *age*, s.51.

olmadığını savunurken ⁵⁰⁵, kimilerine göre ise dokunulmazlıktan dolayı yapılamayacak muhakeme işlemleri tahdidi olarak sayılmıştır. ⁵⁰⁶

Yasama dokunulmazlığı, milletvekiline parlamenter fonksiyon ile ilgili olmayan fiillerinden dolayı cezai kovuşturmalara karşı bir koruma sağlar. Anayasa'nın 83.madesi 2.fıkrası "suç" sözcüğünü kullanmakla dokunulmazlık kapsamına giren suçlar bakımından bir ayrım yapmamıştır. Öte yandan, dokunulmazlık, üye hakkında hükmedilmiş olan cezaların infaz edilmesini de erteler ⁵⁰⁷.

Anayasa, dokunulmazlığın kapsamı bakımından suçlar arasında bir ayrım yapmamış ise de; Anayasanın 83. maddesinin 3.fıkrasında "... Ağır cezayı gerektiren suçüstü ve seçimden önce soruşturulmasına başlanmış olmak kaydıyla, Anayasanın 14. madde-sindeki ⁵⁰⁸ durumlar bu hükmün dışındadır diyerek bu iki hali dokunulmazlık kapsamı dışında tutmuştur. ⁵⁰⁹.

25.07.2016 tarihli ve 6718 sayılı kanunla Anayasaya eklenen geçici 20.madde ile yasama dokunulmazlığına bir istisna daha getirilmiştir. Anayasaya eklenen geçici madde ile kanun yürürlüğe girdiği tarihe kadar Adalet Bakanlığına, Başbakanlığa ve Türkiye Büyük Millet Meclisine iletilmiş dosyaları bulunan milletvekilleri hakkında Anayasanın dokunulmazlığı düzenleyen Anayasanın 83.maddesinin ikinci fıkrasının birinci cümlesinin uygulanmayacağı hüküm altına alınmıştır.

Anayasa değişikliğine göre; milletvekillerine görevlerini engellenmeden yapabilmeleri için tanınan yasama dokunulmazlığının somut ifadesi olarak yapılamayacağı belirtilen işlemlerin hepsi, mevcut dosyalar bakımından ilgili milletvekilleri hakkında uygulanabilecek; dolayısıyla bu milletvekilleri, Meclis kararıyla yasama dokunulmazlıklarının kaldırılmasına gerek olmaksızın tutulabilecek, sorguya çekilebilecek, tutuklanabilecek ve yargılanabilecektir. ⁵¹⁰

Yasama dokunulmazlığının kaldırılması için yapılan başvurunun TCK'nın 67. maddesi ⁵¹¹ kapsamında zamanaşımını durdurup durdurmayacağı konusunda öğretide farklı görüşler vardır: *Dönmezer- Erman göre*, adli makamlarca yapılacak başvuru üzerine duran dava zamanaşımı, Meclisçe, dokunulmazlığın kaldırılması talebinin ertelenme-

⁵⁰⁵ FEYZİOĞLU, *age*, s.27-28.

⁵⁰⁶ AKTAŞ, *age*, s.53.

⁵⁰⁷ TEZİÇ, *age*, s.458.

⁵⁰⁸ 1982 Anayasasının 14.maddesi şöyledir: "Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz. Anayasa hükümlerinden hiçbirisi, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz. Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir."

⁵⁰⁹ AKTAŞ, *age*, s.82.

⁵¹⁰ Hikmet Sami TÜRK, *Dokunulmazlıkları Kaldıran Anayasa Değişikliği*, www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusuncesi/dokunulmazliklari-kaldiran--anayasa-degisikligi--2--2229505/, Erişim Tarihi, 13.10.2018.

⁵¹¹ TCK'nın 67. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: "Soruşturma ve kovuşturma yapılmasının, izin veya karar alınması veya diğer bir mercide çözülmesi gereken bir meselenin sonucuna bağlı bulunduğu hallerde; izin veya kararın alınmasına veya meselenin çözümüne veya kanun gereğince hakkında kaçak olduğu hususunda karar verilmiş olan suç faili hakkında bu karar kaldırılıncaya kadar dava zamanaşımını durur."

si şeklinde karar verilirse, sanki bu yönde talep yapılmamış gibi hesaplanır ve zamanaşımı hiç durmadan işlemiş olur. Dokunulmazlığın kaldırılması kararı verilmesi durumunda ise izin veya karar alındığı için zamanaşımı kaldığı yerden devam edecektir.⁵¹² *Kunter-Yenisey* ise; yasama dokunulmazlığının kaldırılması için yapılan başvuruyu TCK'nın 67.maddesi ile aynı içerikte olan mülga 107.madde kapsamında değerlendirmemiş, "izni" aktif ve pasif diye ikiye ayırarak yasama dokunulmazlığının kaldırılma talebini aktif izin çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Yazarlara göre aktif izin, suçun niteliğine değil, failin sıfatına bakmaktadır ve muhakemenin değil, yasama üyeliği, diplomatlık gibi görevlerin serbest yapılabilmesindeki toplumsal yarar bakımından kabul edilmiştir ve muhakeme engeli olan izin çerçevesinde düşünülmemelidir.⁵¹³

1982 Anayasasının 83.maddesi çerçevesinde dokunulmazlığın zamanaşımına etkisi Anayasanın 83 maddesi 3.fıkrasında düzenlenmiştir. Madde metnine göre milletvekili hakkında, seçimden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır; üyelik süresince zamanaşımı işlemez. Söz konusu maddede ifade edilen zamanaşımının dava zamanaşımını kapsayıp kapsamadığı konusunda öğretide farklı görüşler vardır. Kimi yazarlara göre her ne kadar fıkranın düzenleniş şekli ceza zamanaşımını ifade eder şekilde ise de, bu hükmü genişletici yoruma tabi tutarak dava zamanaşımını da kapsar şekilde anlamak gerekir.⁵¹⁴ Bu görüş, zamanaşımının maddi ceza hukukuna ilişkin bir kavram olmasından dolayı kanunilik ilkesi gereği kıyas yoluyla dava zamanaşımına uygulanmasının mümkün olmaması nedeniyle eleştirilmiştir.⁵¹⁵

Dokunulmazlık, sorumsuzlukta olduğu gibi, üyelik sıfatının kazanıldığı anda başlamaktadır. Ancak üyelik sıfatının ne zaman kazanılacağı konusunda Anayasada bir hüküm yoktur. Anayasada bu konuda bir hüküm bulunmaması konuyu tartışmalı hale getirmektedir.

Bazı yazarlara göre, dokunulmazlığın başlama anı milletvekillerinin seçildikleri an değil, Meclisin ilk toplantı günüdür. Çünkü dokunulmazlık milletvekillerini asılsız suç bahaneleriyle Meclis görüşmelerinden alıkonulamaması gayesi güttüğünden, meclis görüşmeye başlamadan önce milletvekiline böyle bir himaye tanımaya gerek yoktur.⁵¹⁶

Ancak, doktrinde milletvekili sıfatının kazanılma anı hakkında da görüş birliği yoktur. *Tanör/ Yüzbaşıoğlu*, milletvekilliği sıfatının 2839 Sayılı Kanunun 36. maddesinde belirtilen, milletvekillerinin, seçim bölgesindeki il seçim kurullarından, seçildiklerine dair mazbatayı aldıklarında kazanılacağı görüşünde iken⁵¹⁷, *Arsel'e göre*, milletvekili sıfatı oy verme günü son bulup da oylar tasnif edildiği anda kazanılmış olacağından milletvekilliği o anda başlamış olur.⁵¹⁸

⁵¹² DÖNMEZER-ERMAN, age, C:III, s.275., benzer yönde bkz. EREM , age, s.1015.

⁵¹³ KUNTER- YENİSEY, age, s.79.

⁵¹⁴ DÖNMEZER-ERMAN, age, C:III, s.274.

⁵¹⁵ FEYZİOĞLU, age, s.32.

⁵¹⁶ AYBAR, age, s.131.

⁵¹⁷ TANÖR-YÜZBAŞIOĞLU, age, s. 258. ,benzer yönde bkz. SEVİNÇ, age, s.168-169.

⁵¹⁸ ARSEL, age, s.238.

Dokunulmazlığın devam edeceği süre konusunda iki sistem bulunmaktadır. Milletvekilliği süresinin esas alınması ve toplantı süresinin esas alınması⁵¹⁹. Türk hukukunda dokunulmazlıktan yararlanma konusunda milletvekilliği süresi esas alınmıştır. Dokunulmazlık, tüm üyelik süresince devam eder. Üyelik süresince zamanaşımı işlemez.⁵²⁰ Dokunulmazlık milletvekilliği ile sınırlı geçici bir koruma sağladığından, üyelik sıfatı sona erdikten sonra milletvekilleri hakkında ceza kovuşturması yapılabilir veya hakkında verilmiş ve milletvekili sıfatı nedeniyle infazı ertelenmiş ceza hükmü çektirilir.⁵²¹

Yasama dokunulmazlığı milletvekiline sağladığı koruma nispidir. Çünkü yasama dokunulmazlığı milletvekilinin parlamenter fonksiyon ile ilgili olmayan fiillerinden dolayı bir koruma sağlamakta ve gerektiğinde kaldırılabilir.⁵²²

Yasama dokunulmazlığı da yasama sorumsuzluğu gibi kamu düzenindendir. Milletvekili, kendi isteği ile dokunulmazlığından vazgeçemez. Bir ceza kovuşturmasında, parlamento üyesi bunu def'i olarak ileri sürmese de, hâkimin bunu görevinden ötürü, yani kendiliğinden re'sen dikkate alması gerekir.⁵²³

Dokunulmazlık kural olarak meclis kararıyla kalkar. Bu kuralın yine Anayasadan kaynaklanan iki önemli istisnası vardır. Ağır cezayı gerektiren suçüstü halinde yakalanan veya seçimden önce soruşturmasına başlanmış olmak kaydıyla Anayasanın 14. maddesindeki suçları işlediği iddia olunan milletvekilinin dokunulmazlığı kendiliğinden kalkar.⁵²⁴

Yasama dokunulmazlığı iki şekilde sona erer. İlki, meclis üyeliğinin sona ermesi, ikincisi dokunulmazlığın meclis tarafından kaldırılmasıdır. Meclis üyeliğinin sona ermesi ise üç şekilde olur: Kişinin yeniden seçilememesi, istifa ve üyeliğin düşmesi. Üyeliğin düşmesi ise iki durumda söz konusu olmaktadır: Kişinin meclis üyeliği sırasında, seçilme koşullarından birini kaybetmesi ve üyenin, seçilme koşullarından birine sahip olmadığına anlaşılması.⁵²⁵

Anayasa'nın 83. maddesinin son fıkrasına göre, yasama dokunulmazlığı ile ilgili TBMM'deki siyasi parti gruplarınca görüşme yapılamaz, karar alınamaz. Bir milletvekilinin yasama dokunulmazlığının kaldırılması istemi savcılıklar veya mahkemeler tarafından Adalet Bakanlığına ulaştırılır. Bakanlık durumu gerekçeli bir tezkere ile Başbakanlık kanalıyla Meclis başkanlığına bildirir. Bunun üzerine yapılacak işlemler TBMM İçtüzüğü'nün 131 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Bir milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması hakkındaki istemler Başkanlıkça Anayasa ve Adalet Komisyonları üyelerinden kurulu Karma Komisyona havale edilir. (md.131/1). Karma Komisyon, "dokunulmazlığın kaldırılması"na veya "kovuşturmanın milletvekilliği sıfatının sona ermesine kadar

⁵¹⁹ KIRATLI, *age*, s.91.

⁵²⁰ CENTEL-ZAFER-ÇAKMUT, *Ceza Genel.*, s.138.

⁵²¹ TANÖR-YÜZBAŞIOĞLU, *age*, s.255.

⁵²² TEZİÇ, *age*, s.462.

⁵²³ TEZİÇ, *age*, s.463.

⁵²⁴ FEYZİOĞLU, *age*, s.34.

⁵²⁵ SEVİNÇ, *age*, s.175.

ertelenmesi”ne karar verir. (md.133/2). Ertelemeye karar vermişse, Komisyon raporu Genel Kurul’da okunur. On gün zarfında bu rapora yazılı olarak itiraz gelmezse kesinleşir. Karma komisyon raporu dokunulmazlığın kaldırılması yolunda ise ve erteleme kararına itiraz gelmişse itiraz Genel Kurulda görüşülür ve oylanır.(md.133). Dokunulmazlığının kaldırılmasını üyenin bizzat istemesi yeterli değildir. (md.134). Bu nedenle, ⁵²⁶üye dokunulmazlığının kaldırılmasını istese bile, dokunulmazlığını genel kurul kaldırmayabilir.

Anayasanın 85. maddesi uyarınca dokunulmazlığının kaldırılmasına karar verilen milletvekili veya bir diğer milletvekili dokunulmazlığın kaldırılması kararının, Anayasaya, kanuna veya içtüzüğe aykırılığı iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Anayasa Mahkemesi, iptal istemini onbeş gün içerisinde kesin karara bağlar.

Dokunulmazlığı kaldırılan milletvekili, cezai takibat bakımından artık diğer vatandaşlar gibi tutulabilir, sorguya çekilebilir, tutuklanabilir ve yargılanabilir. Ancak, milletvekilinin dokunulmazlığı, sadece yasama dokunulmazlığının kaldırılması kararında belirtilen fiil için kalkar. Yasama dokunulmazlığının kaldırılması, milletvekilinin milletvekilliği sıfatını sona erdirmez. Yasama dokunulmazlığı kaldırıldıktan sonra yeni seçimlere gidilmesi ve o kişinin tekrar milletvekili seçilmesi durumunda, o milletvekili tekrar yasama dokunulmazlığından yararlanır.⁵²⁷

3.2.Yasama Sorumsuzluğu İle Dokunulmazlığı Arasındaki Benzerlikler

Hem yasama dokunulmazlığı hem de yasama sorumsuzluğu kamu düzenindendir. Bundan dolayı milletvekilinin kendi isteği ile bunlardan vazgeçmesi mümkün değildir. Yine bunun bir sonucu olarak da milletvekili bunların her birini def i olarak ileri sürmese bile, hâkim kendiliğinden bunlardan birinin varlığını dikkate almak zorundadır.⁵²⁸

Bu iki kurum özelde farklı amaçlara hizmet etse de, nihai olarak benzer amaca hizmet ederler.⁵²⁹ Her iki kurumda milletvekillerinin yasama görevlerini her türlü baskıdan uzak, ceza soruşturması ve kovuşturma endişesi taşımadan yerine getirme amacını güder.⁵³⁰

Hem yasama sorumsuzluğunun hem de yasama dokunulmazlığının kamu düzeninden olmaları sebebiyle bunlardan feragate yönelik tasarruf milletvekilleri bakımından söz konusu değildir.⁵³¹

3.3.Yasama Sorumsuzluğunun Özellikleri ve Sonuçları

Anayasamıza göre, yasama sorumsuzluğunun işlemesi için sorumsuzluk kapsamındaki eylemin meclis çalışması sırasında(Genel Kurul, Komisyon, Siyasi Parti Grup Toplantıları, vs.) işlenmesi ve oy, söz, düşünce açıklaması şeklinde yapılmış olması gereklidir.⁵³²

⁵²⁶ GÖZLER, **age**, s.153-154.

⁵²⁷ GÖZLER, **age**, s.155.

⁵²⁸ KESKİNSOY, **age**, s.158; TEZİÇ, **age**, s.463.

⁵²⁹ AKTAŞ, **age**, s.47.

⁵³⁰ SEVİNÇ, **age**, s.1.

⁵³¹ KESKİNSOY, **age**, s.158.

⁵³² GÖZLER, **age**, s.150.

Bu şartların gerçekleşmesi halinde yasama sorumsuzluğu milletvekiline mutlak bir koruma sağlar. Bu koruma milletvekilliği sona erdikten sonrada devam ettiğinden sürek-
lidir ve milletvekili kendiliğinden bu korumadan vazgeçemediği için sorumsuzluk aynı
zamanda kamu düzenindendir.⁵³³

3.3.1.Mutlaktır

Yasama sorumsuzluğunun mutlak olması, milletvekilinin parlamenter fonksiyon-
unun yerine getirilmesi ile ilgili “oy, söz ve düşüncelerden” dolayı (bunların içeriği suç
teşkil etse bile) sorumsuz olmasıdır.⁵³⁴

Sorumsuzluk müessesinin mutlak olmasının önemli bir sonucu vardır: sorumsuz-
luk korumasının, 1982 Anayasasına özgü ve istisnai nitelikte olan “Meclis Başkanlık Di-
vanının teklifi üzerine, Meclisçe dışarıda tekrarlamama ve açığa vurmama kararı” dışında,
Meclis ya da başka bir makamca kaldırılamamasıdır.⁵³⁵

Sorumsuzluk mutlak olmakla beraber, parlamento üyelerini sadece adli kovuştur-
malara karşı korur. Meclislerin iç disiplin yetkilerine karşı bir engel teşkil etmez. Bu
Meclis kürsüsünün ancak Meclise karşı sorumlu olduğu ilkesinin bir sonucudur.⁵³⁶

Sorumsuzluk milletvekillerine cezai takibata karşı mutlak olarak koruma sağlar.
Ancak yasama sorumsuzluğunun aynı zamanda hukuki takibata karşı da koruyup koru-
yamayacağı konusu tartışmalıdır.⁵³⁷

Öğretide yasama sorumsuzluğunun cezai kovuşturmalara karşı korumanın yanında
hukuki korumayı da kapsadığı yönünde görüş bildiren yazarlar⁵³⁸ olduğu gibi, sorumsuz-
luğun sadece cezai takibata karşı koruma sağladığı, başkalarının kişilik haklarına saldırı
niteliğindeki söz ve düşüncelerden dolayı mağdur tarafın tazminat davası açabileceği yön-
ünde görüş bildiren yazarlarda mevcuttur.⁵³⁹

Yasama sorumsuzluğunun cezai korumanın yanında hukuki korumayı da kapsadı-
ğı yönünde görüş bildiren yazarlara göre; Anayasa koyucu hukuki takibatı sorumsuzluğun
kapsamının dışında tutmak isteseydi bunu açıkça belirtildi.⁵⁴⁰ Ayrıca sorumsuzluk millet-
vekillerinin hiçbir şeyden çekinmeden, tam bir vicdan huzuru içinde oylarını kullanmala-
rını, söz söylemelerini ve düşüncelerini açıklamalarını sağlamayı amaçladığından sorum-
suzluk hem cezai hem de hukuki takibatı engelleyecek şekilde mutlak olmalıdır.⁵⁴¹ Bu
görüş, parlamenter fonksiyon ile ilgili fiillerin hukuki kovuşturmalara konu olmasının
hangi açıdan bu fonksiyonu engellediğini tam olarak ortaya koyamamasından dolayı ve
parlamenter fonksiyonun engellenmesinin söz konusu olabilmesi için her şeyden önce
ceza vermiş gibi fahiş bir tazminatın söz konusu olması gerekli olduğu, oysa ki manevi
tazminat davalarında dikkat edilen noktanın tarafların mali durumlarının olduğu, mahke-
menin milletvekilinin mali ve içtimai durumu göz önünde tutularak yapmış olduğu haksız
fiilden dolayı aleyhine bir tazminata hükmetmesinin onun parlamenter fonksiyonuna bir

⁵³³ GÖZLER, **age**, s.151.

⁵³⁴ TEZİÇ, **age**, s.455.

⁵³⁵ TANÖR-YÜZBAŞIOĞLU, **age**, s.251; TEZİÇ, **age**, s.455.

⁵³⁶ KIRATLI, **age**, s.67.

⁵³⁷ ÖZCAN, **age**, s.102.

⁵³⁸ SOYASLAN, **Ceza Genel**, s.197; HAKERİ, **age**, s.133; ÖZBEK, **age**, s.193; GÖZLER, **age**, s.150;

İBA, **age**, s.40; TEZİÇ, **age**, s.455; KIRATLI, **age**, s.66.

⁵³⁹ ARTUK-GÖKÇEN-ALŞAHİN-ÇAKIR, **Ceza Genel**, s.239; ÖZBUDUN, **age**, s.278; ARSEL, **age**,
s.188.

⁵⁴⁰ GÖZLER, **age**, s.150.

⁵⁴¹ İÇEL- DONAY, **age**, s.144.

zarar vermeyeceği ve sadece haksız fiile uğrayan şahsın duyduğu elem ve ızdırabı azaltmış olacağı gerekçesiyle eleştirilmiştir.⁵⁴²

Öğretide yasama sorumsuzluğunun hukuki ve cezai takibata karşı koruma sağladığı yönündeki yaygın görüşe rağmen uygulamada gerek Yargıtay⁵⁴³ tarafından gerekse Anayasa Mahkemesi⁵⁴⁴ tarafından verilen kararlarda yasama sorumsuzluğunun kapsamı konusunda cezai ve hukuki sorumluluk yönünde bir ayrıma gidildiği görülmüştür.

Sorumsuzluk mutlak olmakla beraber, parlamento üyelerini sadece adli kovuşturmalara karşı korur. Meclislerin iç disiplin yetkilerine karşı bir engel teşkil etmez. Bu Meclis kürsüsünün ancak Meclise karşı sorumlu olduğu ilkesinin bir sonucudur.⁵⁴⁵

3.3.2.Süreklidir

Yasama sorumsuzluğu, sürekli niteliktedir. Yasama meclisi üyeleri, meclis çalışmaları sırasında sarf ettiği sözler, açıkladığı düşünceler ve kullandığı oylardan dolayı hem milletvekilliği esnasında hem de bu sıfatı sona erdikten sonra hiçbir şekilde sorumlu tutulamazlar. Bu niteliği ile yasama sorumsuzluğu milletvekillerine ömür boyu koruma sağlayan bir bağışıklıktır.⁵⁴⁶

Yasama sorumsuzluğunun başlangıcı, milletvekilinin meclis çalışmalarına başlaması ile bağlantılıdır. Bu nedenle yasama sorumsuzluğundan yararlanma anı Anayasanın 81. maddesine göre göreve başlarken meclis kürsüsünden yemin edildiği an olarak kabul etmek gerekir. Çünkü milletvekilleri Anayasanın 83.maddesinin 1.fıkrasına göre meclis çalışmalarındaki yasama fonksiyonu ile ilgili oy, söz ve düşüncelerinden dolayı sorumlu tutulamazlar. Bir milletvekili adayını mazbatasını aldığı an milletvekilidir, ama meclis çalışmalarına 81.maddeye göre ant içmeden başlayamazlar.⁵⁴⁷

Milletvekilinin bağımsızlığını sağlamak amacıyla sorumsuzluğun sürekli olmasının lüzumu açıktır. Milletvekilliği sona erdikten sonra, Meclisteki yasama faaliyetinden dolayı kovuşturmayaya uğrama ve herhangi bir şekilde sorumlu olma ihtimali altında bulunan bir milletvekilinin tam bir şekilde bağımsız olmasının imkânı yoktur.⁵⁴⁸

3.3.3.Kamu Düzenindendir

Sorumsuzluk milletvekilinin şahsı için değil, kamu yararı için konmuştur. Burada kamunun yararı, parlamentonun bağımsız ve iyi bir şekilde çalışmasındadır. Kamu için, kendi iradesinin tam bir şekilde ifade ve tecelli etmesinden daha önemli bir şey olamaz. Kamunun iradesi ile parlamento tecelli eder. Parlamentoda söz hürriyetinin kısılması demek, kamunun sesinin kısılmasıdır.⁵⁴⁹

⁵⁴² ARSEL, *age*, s.188.

⁵⁴³ Yargıtay 4. HD, 22.04.2004, 2003/1548 E., 2004/5385 K.

⁵⁴⁴ Anayasa Mahkemesi, 25.10. 201 , 2014/1577. (Kemal Kılıçdaroğlu Başvurusu).

⁵⁴⁵ KIRATLI, *age*, s.67.

⁵⁴⁶ Hikmet TÜLEN, *Yasama Sorumsuzluğunun Mutlaklığı Üzerine Düşünceler*, s.118, <http://hukukdergi.erkincan.edu.tr/yasama-sorumsuzlugunun-mutlakligi-uzerine-dusunceler-yrd-doc-dr-hikmet-tulen/>, Erişim Tarihi, 5.11.2018; ÖZGENÇ, *Ceza Genel*, s.674; ZAFER, *age*, s.103; GÖZLER, *age*, s.151; TEZİÇ, *age*, s.456.

⁵⁴⁷ ÖZCAN, *age*, s.105.

⁵⁴⁸ KIRATLI, *age*, s.69.

⁵⁴⁹ KIRATLI, *age*, s.69.

Sorumsuzluk kişiye bağı bir ayrıcalık olmadığından ve fonksiyonun yerinde yapılabilmesi için hizmete bağı zorunlu bir güvence olduğundan milletvekili kendi isteğı ile dahi sorumsuzluktan vazgeçemez.⁵⁵⁰

Sorumsuzluk kamu düzeninden olunca, milletvekili sorumsuzluk kapsamına giren sözlerinden dolayı aleyhinde açılmış davada, davanın her aşamasında “sorumsuzluk defı” nde bulunabileceğı gibi, hâkimin de bunu re’sen, görevinden ötürü, yani kendiliğinden dikkate alması ve açılmış davayı reddetmesi gerekir.⁵⁵¹

⁵⁵⁰ AKYÜREK, **age**, s.190.

⁵⁵¹ TEZİÇ, **age**, s.456.

SONUÇ

Yasama bağıışıklıkları tarihsel gelişim sürecinde, parlamento üyelerini krala karşı korurken, günümüz demokrasilerinde artık parlamentoyu yürütme organına karşı korumak gibi, son derece önemli bir işleve sahip hale gelmiştir. Bu önemli işlevinden dolayı siyasi rejim tarzı ne olursa olsun siyasi teşkilatında temsilci meclis bulunan her ülkede yasama bağıışıklıkları mevcuttur.

Milletvekilleriine tanınan bu bağıışıklıklar genelde anayasadan kaynaklanmaktadır. Ancak İsviçre, Finlandiya ve İspanya gibi ülkelerde bağıışıklıklar anayasada değil kanunlarda düzenlenmişlerdir.

Milletvekilleriine tanınan bağıışıklıklar “sorumsuzluk” ve “dokunulmazlık” olmak üzere iki yönlüdür. Sorumsuzluk, milletvekilleriine tanınan söz hürriyeti iken, dokunulmazlık, milletvekilleriini asılsız soruşturma ve kovuşturmalara karşı koruyan bir bağıışıklıktır. Her iki bağıışıklığın tanınmasındaki amaç, genel olarak milletvekilleriinin yasama çalışmalarını özgür bir şekilde yerine getirmesini sağlamaktır. Bu iki bağıışıklık aynı zamanda birbirlerini tamamlar niteliktedir. Bir milletvekilinin meclis kürsüsünde söz hürriyetine sahip olabilmesi için meclise girebilmesi gerekmektedir. Eğer, milletvekilinin meclise girmesi soruşturma veya kovuşturmalara engellenirse meclise giremeyen milletvekilinin söz hürriyetinin olduğundan bahsedilemeyecektir.

Milletin temsilcileri olan milletvekilleriine meclis çalışmaları esnasında ve yasama fonksiyonu ile ilgili oy, söz ve düşünceleri sebebiyle muafiyet tanımak veya suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili hakkında soruşturma veya kovuşturma yapmayı parlamento-nun iznine bağlamak onları milletin üstünde kabul etmek anlamına gelmemektedir. Bu muafiyetler kişilerin yararı için değil, fakat bir fonksiyonun veya toplumsal bir kurumun iyi işlemlerini ve korunmasını sağlamak için konulmuşlardır. Kanun koyucu, burada, özel menfaat ile genel menfaat arasında bir tercih yapmak zorunluluğunda kalmıştır.

Yukarıda yasama bağıışıklıklarının siyasi teşkilatında temsilci meclis bulunan her ülkede tanındığını ve kaynağını istisnalar hariç Anayasadan aldığını belirtmiştik. Türk hukukunda da yasama bağıışıklıkların 1876 tarihli ilk anayasa olan Kanuni Esasi ile kabul edilmiştir. 1921 Anayasası’nda Anayasa’nın kabul edildiği siyasi koşullar nedeniyle bağıışıklıklar konusunda bir hüküm bulunmazken 1961 ve 1982 Anayasası’nda, yasama bağıışıklıkları, biri sorumsuzluk diğeri dokunulmazlık olmak üzere iki şekilde düzenleme altına alınmıştır.

Tezimizin konusunu oluşturan yasama sorumsuzluğunun kökeni İngiltere olması-na rağmen Avrupa’ ya Fransa’dan yayılmıştır. XIX. yüzyılda Avrupa’da hâkim olan genel akıma uygun olarak Türkiye’de sorumsuzluk ilkesini kabul ederken Fransız sistemini örnek almıştır.

1982 Anayasası’nın 83. maddesinin birinci fıkrasında yasama sorumsuzluğu ya-sama dokunulmazlığı başlığı altında şu şekilde hüküm altına alınmıştır. Buna göre; “Tür-

kiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Mecliste başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar.”

Sorumsuzluğun Anayasa’da “yasama dokunulmazlığı” başlığı altında düzenlenmesi “yasama sorumsuzluğunun” isimlendirilmesi noktasında öğretilerde farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kimi yazarlar “mutlak yasama dokunulmazlığı” olarak tanımlarken kimisi de “ muhakeme engeli olarak dokunulmazlık” olarak adlandırmaktadır. İsimlendirme konusunda bu farklı söylemlere engel olmak amacıyla sorumsuzluk ve dokunulmazlığın farklı maddelerde veya madde başlığının “yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığı” şeklinde değiştirilmesi kanımızca daha uygun olacaktır.

Yasama sorumsuzluğunun hukuki niteliği bakımından farklı görüşler vardır. Ancak genel olarak kabul edilen görüş, sorumsuzluğun fiilin hukuka aykırılığını ortadan kaldırmadığı sadece cezalandırmaya engel şahsi cezasızlık sebebi olduğudur. Bu nedenle cezasızlık gibi bir sonuç doğuran sorumsuzluğun kapsamının belirlenmesi oldukça önemlidir. Ancak çalışmada da görülebileceği gibi sorumsuzluk kapsamına giren “söz” ve “düşünce” ifadeleri yeterince açık değildir. Özellikle herhangi bir fikir ihtiva etmeyen hakaret fiilleri bakımından konu bir hayli tartışmalıdır. Hakaret içeren sözlerin, herhangi bir düşünce ihtiva etmemesinden dolayı sorumsuzluk kapsamında olmadığını savunan yazarlar olduğu gibi, anayasada bu fiilleri istisna tutan bir hüküm olmaması nedeniyle, sorumsuzluk kapsamında kaldığı yönünde görüş bildiren yazarlarda vardır. Ancak; genel olarak kabul edilen görüş hakaret fiillerinin sorumsuzluk kapsamında olduğu yönündedir. Bu nedenle hakaret içeren sözler yönünden Federal Almanya Anayasası’nda olduğu gibi Anayasa’ya bir hüküm konulması daha uygun olacaktır.

Mecliste dile getirilen hakaret fiilleri ile ilgili tartışmalı başka bir konu ise; yasama sorumsuzluğunun, bu fiillere maruz kalan kişilerin tazminat davası açmasına engel olup olmayacağıdır. Bu konuda öğretilerde çoğunluk tarafından kabul edilen görüş, sorumsuzluğun tazminat davasına engel olmayacağıdır. Bu görüştekilere göre; sorumsuzluk fiilin hukuka aykırılığını ortadan kaldırmadığından tazminat davası açmaya engel değildir. İncelenen Yargıtay kararlarında da, çoğunluk tarafından kabul edilen görüşün kabul edildiği görülmektedir. Yasama sorumsuzluğunun şahsi cezasızlık sebebi olması dikkate alındığında işlenen fiilin hukuka aykırılık vasfı devam edeceğinden tazminat sorumluluğun olması gerekir. Kaldı ki ceza ve hukuk davalarının amaçları birbirinden farklıdır. Ceza davasında amaç sosyal tepkiyi tatmin etmektir. Bu tatminde meclisin disiplin cezası ile sağlanmaktadır. Fakat hukuk davasında amaç, kişinin manevi haklarına yönelik saldırı neticesinde ortaya çıkan elem ve ızdırabın tatminini sağlamaktır. Manevi tazminat bir ceza değil, haksız fiilin mağdurunun bu haksız fiil karşısında duyduğu elem ve ızdırabı azaltıcı bir araçtır.

Milletvekillerinin söz ve eylemlerinin mahkemelerde delil olarak kullanılması tartışmalı olan diğer bir konudur. Ancak bu konuda, asıl tartışma siyasi partilerin kapatılması davalarında, milletvekillerinin sorumsuzluk kapsamına giren fiillerinin delil olarak kullanılıp kullanılamayacağı noktasında toplanmaktadır. Sorumsuzluk ilkesi gereği, millet-

vekili yasama çalışması sırasındaki söz, oy ve düşüncelerinden sorumlu değildir. Bu bağı-
şıklığın tanınmasındaki amaç üyenin görüşlerini hiçbir baskı altında kalmadan korkusuz-
ca dile getirebilmesini sağlamaktır. Parti kapatma davalarında yargılanan üye değil, parti-
dir. Dolayısıyla, milletvekilinin meclisten başka bir kurum tarafından cezalandırılmaya-
cağı ilkesi zedelenmemelidir.

Yine madde metninde geçen “meclis çalışması” ifadesi de yeterince açık değildir. Burada da kabul gören genel görüş meclis çalışmasının yer ile ilgili olmadığı çalışmanın niteliği ile ilgili olduğudur. Parlamenter fonksiyon, sorumsuzluğun kapsamını belirleme de yeterli olmalıdır. Çünkü, parlamenter fonksiyon, meclis genel kurul salonunda, meclis kürsüsünde yapılabileceği gibi, meclis komisyonlarında ve de parti meclis gruplarında da yapılmaktadır. Kaldı ki, “soruşturma komisyonları” zaman zaman, parlamento binası dı-
şında da görev yapabilmektedir. Bunun gibi belli konularda yalnızca bilgi edinilmek için, “meclis araştırması” yapmakla yetkili kılınan bir komisyon, nerede faaliyet görürse gör-
sün, “parlamenter fonksiyon” yaptığı için, sorumsuzluktan yararlanması gerekir.

Yasama sorumsuzluğundan yararlanabilecek olanlar, parlamenter fonksiyonun ye-
rine getirilmesine katılanlardır. İngiltere’de, parlamento üyesi olmayan, ancak komisyon-
larda tanıklık edenler, Avam kamarasına dilekçe verenler, danışmanlar, parlamento için-
deki işlemlere katılanlar da, sorumsuzluktan yararlanırlar. Fransa’da, sorumsuzluk kural
olarak, yalnızca parlamento üyelerine özgü olmakla birlikte, 1881 Tarihli Basın Kanunu
uyarınca parlamento çalışmalarında serbestliği sağlamak amacıyla meclislerdeki açıklama
ve konuşmalar da, sorumsuzluk kapsamına girer. Türkiye’de 1924, 1961 ve 1982 Anaya-
saları, sorumsuzluğu, parlamento üyeleri ile sınırlamıştır.. Buna karşılık, komisyonlardaki
görüşmelerde yer alan görevlilerin, uzmanların ve tanıkların sorumsuzluktan yararlanıp
yararlanamayacakları tartışmalıdır. Her ne kadar bazı yazarlar tarafından uzmanların ve
tanıkların yasama sorumsuzluğundan yararlandırılması sorumsuzluğun kapsamını geniş-
leteceğinden bahisle eleştirilmiş ise de; yasama sorumsuzluğunun işlevsel niteliği dikkate
alınırsa “meclis çalışmaları” ve “yasama çalışmaları” ile ilgili olduğu takdirde, bu kişile-
rinde sorumsuzluktan faydalanması gerektiği görüşünün daha doğru bir görüş olduğu
ortadır.

Sorumsuzluktan yararlanacak kişiler bakımından bir başka konu özellikle, görüş-
meleri basın yoluyla yayınlayanların durumudur. Türkiye’de, meclis üyelerinin parlamen-
toda söyledikleri sözlerin, basın yoluyla yayımlanması, sorumsuzluk kapsamına dahildir.
Çünkü, 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları uyarınca, meclis görüşmeleri açık olup, bunlar
tutanak dergisinde tam olarak yayımlanır. Bunlardan alıntılar yapılması ve böylece basın-
da aynen yayımlanmaları sorumsuzluk kapsamına girer. Meclis görüşmelerini tam olarak
yayınlayan, ekleme çıkarma yapmayan ya da birisine hakaret etme kastı ile hareket etme-
yen ve meclis görüşmelerini konunun gündemden düşmediği makul bir sürede yayımla-
yanın herhangi bir sorumluluğunun olmaması gerekir. Şöyle ki; Yasama organındaki tar-
tışmalar içeriği ne olursa olsun, kamuoyu tarafından bilinmesi, hem vatandaşlar için bir
hak, hem de basın için bir görevdir. Yasama organının, usulüne uygun olarak yaptığı gizli
oturumlar dışında kalan tartışmalar sırasında yapılan açıklamalar ise kişi şeref ve haysiye-
ti açısından nasıl bir etki yaratırsa yaratsın yayımlanması, ‘demokratik açıklık’ kuralı ge-

reği basın mensubu için bir hak olarak doğmaktadır. Bu çerçeve içinde, yasama organında beyanda bulunan üyenin fiili hukuka uygun sayılmayıp sadece ceza sorumluluğu söz konusu olduğu halde, gazetecinin yayını hukuka uygun kabul edilmelidir.

Yasama sorumsuzluğunun tamamlayıcısı olan ve Anayasanın 83. maddesi ikinci fıkrasında düzenlenen yasama dokunulmazlığı, muhakeme ve infaz engeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar dokunulmazlığı bulunan milletvekili hakkında yapılamayacak olan muhakeme işlemleri konusunda, öğretilerde bu işlemlerin tahdidi olup olmadığı hususunda bir tartışma mevcut ise de; Anayasa bu konuda yeterince açıktır. Eğer Anayasa tahdidi olarak saymama yoluna gitmiş olsaydı 1958 Fransız Anayasası gibi dokunulmazlığın nelere karşı güvence sağladığını tek tek belirtmek yerine, hürriyetten mahrum edici veya hürriyeti sınırlayıcı bütün diğer tedbirler ifadesini kullanırdı.

Anayasanın 83. maddesi 3.fıkrasında düzenlenen “Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi hakkında, seçimden önce veya sonra verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi, üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır; üyelik süresince zamanaşımı işlemez.” şeklindeki düzenlemenin, ceza zamanaşımı yanında dava zamanaşımını da kapsayıp kapsamadığı tartışmalı bir konu ise de; zamanaşımının maddi ceza hukukuna ilişkin bir kavram olması ve kanunilik ilkesi gereği kıyas yoluyla genişletilmesinin mümkün olmaması nedeniyle Anayasada belirtilen zamanaşımını ceza zamanaşımı olarak değerlendirmek gerekir.

KAYNAKÇA

- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük. 10 21, 2018 tarihinde [http:// www.tdk.gov.tr](http://www.tdk.gov.tr). adresinden alındı
- TBMM Tutanak Dergisi*. (1952, 04 18). 05.01, 2019 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Web Sitesi: <http://www.tbmm.gov.tr> adresinden alındı
- TBMM Zabıt Ceridesi*. (1956, 07 02). 02 01, 2019 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Web Sitesi: <http://www.tbmm.gov.tr>.adresinden alındı
- TBMM Tutanak Dergisi*. (1967, 07 20). 1 3, 2019 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Web Sitesi: [http:// www.tbmm.gov.tr](http://www.tbmm.gov.tr). adresinden alındı
- Venedik Komisyonu'nun Parlamenter Bağışıklıkların Kapsamı ve Kaldırılmasına Dair 14 Mayıs 2014 Tarihli Raporu*, CDL-AD (2014)011, 20.05.2019 tarihinde <https://www.venice.coe.int>. adresinden alındı.
- Akın, R. (2001). *TBMM Devleti (1920-1923)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktaş, K. (2006). Türkiye Büyük Millet Meclisi Uygulamasında Yasama Dokunulmazlığı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*(67).
- Aktaş, K. (2009). *Yasama Dokunulmazlığı*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Akyürek, A. (1989). *Parlamentarlerin Yasama Faaliyetlerinden Dolayı Hukuki ve Cezai Sorumlulukları*. İstanbul.
- Aldıkaçtı, O. (1978). *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Altan, Ç. (2005). *Ben Milletvekili İken*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Arısoy, M. (2007). Hakaret, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2007-72-357>, Erişim Tarihi, 10.12.2018.
- Artuk, M. E., & Ahmet Gökçen,E.A. (2019). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara.
- Artuk, M. E., Gökçen, A., & Yenidünya, A. C. (2013). *Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Atar, Y. (2000). *Türk Anayasa Hukuku*. İstanbul: Mimoza Yayınevi.
- Aybar, M. A. (1937). Teşri Masuniyet Esası ve Tatbik Şekilleri. *İÜHF Mecmuası*, 3.
- Aydın, M. (2009). Milletvekillerinin Yasama Sorumsuzluğunun Siyasal Parti Kapatma Davalarına Etkisi, s.712, www.dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1503/16578, Erişim Tarihi, 15/11/2018.
- Başgil, A. F. (1941). Teşrii Masuniyet Meselesi. *istanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, VII.
- Can, O., & Şimşek, D. (2018). Yasama Sorumsuzluğunun İşlevsizleştirilmesi, s.66 https://www.academia.edu/37548133/yasama_sorumsuzluginun_islevsizlestirilmesi, Erişim Tarihi, 6.12.2018.

- Centel, N., Zafer, H., & Çakmut, Ö. (2017). *Türk Ceza Hukukuna Giriş*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Centel, N., Zafer, H., & Çakmut, Ö. (2017). *Kişilere Karşı İşlenen Suçlar*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Chafetz, J. (2007). *Democracy's Privileged Few*.
- Çalışır, A. A., & Çalışır, K. T. (2013). *Teoride ve Pratikte Hakaret Suçları*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Çetin, E. (2008). *Yeni Türk Ceza Yasasındaki Hakaret Suçları*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Çoban, A. R., & Erdağ, A. İ. (2008). Göreviyle İlgili Olmayan Suçlarından Dolayı Cumhurbaşkanı'nın Sorumluluğu ve Yargılanması, s.180, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2008-75-406>, Erişim Tarihi, 24.05.2019.
- Don Wallece, T.A. (2005). *Introduction To Turkish Law*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- Donay, K. İ. (1999). *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku Genel kısım*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Donay, S. (2007). *Türk Ceza Kanunu Şerhi*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Dönmezer, S. (2001). *Kişilere ve Mala Karşı Cürümler*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Dönmezer, S., & Erman, S. (2016). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları, Kitabevi.
- Dunbay, S. (2013). *Türk Parlamento Tarihinde Yasama Sorumsuzluğu ve Dokunulmazlığı 1908-1995*. (Basılmış Doktora Tezi). Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü . İstanbul.
- Durdu, M. B. (2003). *Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri*. 01 02, 2019 tarihinde <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1271/14637.pdf> adresinden alındı
- Durmuş Tezcan, M. R., & Önok, M. (2018). *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*. İstanbul: Seçkin Hukuk.
- Dursun, İ. (2013). *Yasama Sorumsuzluğunun Hakaret Suçu Bakımından Değerlendirilmesi*, s.86, <http://dergipark.gov.tr/download/issue-file/449>, Erişim Tarihi, 18.12.2018.
- Erdoğan, M. (2012). *Anayasa Hukuku*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Erem, F. (1976). *Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku*. Ankara.
- Erem, F., & Toroslu, N. (1994). *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara.
- Ergüneş, İ. (2006). *Yasama Sorumsuzluğu*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Feyzioğlu, M. (1991). *Yasama Dokunulmazlığı*, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/300/2809.pdf>, Erişim Tarihi, 03.01.2019.

- Gözler, K. (2019). *Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözübüyük, A. P. (1976). *Alman, Fransız, İsviçre ve İtalyan Ceza Kanunları ile Mukayeseli Türk Ceza Kanunu Açıklaması*, . Ankara: Kazancı Yayınevi.
- Gözübüyük, A. P. (1976). *Türk Ceza Kanunu Açıklaması* (Cilt 1v). Ankara: Kazancı Yayınevi.
- Gülfidan, O. (2011). *Yasama Dokunulmazlığı Müessesinin Amacı Karşısında 1982 Anayasası'nda Yasama Dokunulmazlığının Kapsamı ve İstisnaları*. İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık.
- Gürdoğan, Ö. (2012). *Hakaret. (Basılmamış Doktora Tezi)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Hafızoğulları, Z., & Özen, M. (2018). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara.
- Hakeri, H. (2017). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Has, V. (2009). *Türk Parlamento Hukukunun Kaynakları ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin Çalışma Düzeni*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Hasan Tunç, F. B., & Yavuz, -B. (2009). *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Asil Yayınevi.
- İba, Ş. (2010). *Parlamento Hukuku*. İstanbul: Kültür Yayınları .
- İba, Ş. (2014). *Türk Parlamento Hukukunda Milletvekillerinin Kural Dışı Tutum Ve Davranışları Ve Disiplin Cezası Uygulamaları*
s.35<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/464/5295.pdf>, Erişim tarihi, 24.12.2018.
- İçel, K. (2018). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Beta.
- İşbir, B. (2008). , Tbm İç tüzüğü'ne Göre Milletvekillerine Uygulanan Disiplin Cezaları, http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/12_32.pdf, Erişim Tarihi, 24.12.2018.
- Kaplan, İ. (1992). *Milletvekillerinin Sorumsuzluğu Dokunulmazlığı ve Manevi Tazminat Davası*, s.186, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/2736/3551.pdf>, Erişim Tarihi, 3.11.2018.
- Kayançiçek, M. (2008). *Şeref Karşı Suçlar*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Kaynar, H. (2002). *Türk Anayasa Sisteminde Düşünceyi Açıklama Hürriyeti ve Sınırları*, <http://selcuk.dergipark.gov.tr/download/article-file/262219>, Erişim Tarihi, 21.10.1981.
- Keskinsoy, Ö. (2008). , *Meclis Kürsüsünden Sarf Edilen Sözlerin Siyasi Parti Kapatma Davalarında Delil Olarak Değerlendirilip Değerlendirilemeyeceği Üzerine*, www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2008/sayi9/Meclis_Kursusunden_Sarf_Edilen.pdf, Erişim Tarihi, 14.11.2018.
- Keskinsoy, Ö. (2007). *Yasama Sorumsuzluğu. (Yayımlanmış Doktora Tezi)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .Ankara.

- Kili, S., & Gözübüyük, Ş. (2000). *Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifaktan Günümüze)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kıratlı, M. (1961). *Parlamenter Muafiyetler Bizde ve Yabancı Memleketlerde*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Kunter, N. (1986). *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*. İstanbul: Kazancı Matbaası.
- Levent Göneç, O. E. 1982 Anayasası'na Göre Yasama Sorumsuzluğu ve Yasama Dokunulmazlığı
(http://www.yasayananayasa.ankara.edu.tr/belgeler/analizler/yasa_sor_yasa_dok.pdf, Erişim Tarihi, 22.01.2019.
- Mehmet Emin Artuk, A. G. (2019). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara.
- Mumcu, A. (1976). *Kanun-i Esasinin 100.Yılı Sempozyumu Osmanlı Devletinde 1876 Anayasasına Değın Temel Hak ve Özgürlükler İle 1876 Anayasasının Temel Yapısı*. Ankara.
- Neziroğlu, İ. (2008). *Türk Parlamento Hukukunun Genel Kavramları*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Nur Centel, H. Z. (2016). *Türk Ceza Hukukuna Giriş*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Osman Yaşar, H. T. (2004). *Türk Ceza Kanunu* (Cilt 3.cilt). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Öden, M. (2003). *Türk Anayasa Hukukunda Siyasi Partilerin Anayasaya Aykırı Eylemleri Nedeniyle Kapatılması*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Öden, M. (2003). *Türk Hukukunda Eşitlik İlkesi*. Ankara.
- Özbek, V. Ö. (2013). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Seçkin Hukuk.
- Özbek, V. Ö., Kanbur, M. N., Doğan, K., Bacaksız, P., & Tepe, İ. (2013). *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Özbudun, E. (2016). *Türk Anayasa Hukuku*. İstanbul.
- Özcan, H. (2006). *Yasama Bağışıklıkları*. Ankara: Sevinç Yayınevi.
- Özek, Ç. (1966). Mutlak Yasama Dokunulmazlığı Sınırlanabilir mi? *İHFM*, XXXI.
- Özek, Ç. (1978). *Türk Basın Hukuku*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Özen, M. (2017). *Ceza Hukuku Özel Hükümler Dersleri*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Özen, M. (2002). *Hakaret ve Sövme Suçlarında Özel Tahrik Halleri*, s.37, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/285/2603.pdf>, Erişim Tarihi, 21.12.2018.
- Özgenç, İ. (2019). *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Özgenç,İ.(2019). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Fransız Anayasası*. (2011). (A. Özteznel, & Z. Pirim, Çev.) Ankara.

- Parlar, A., & Hatipoğlu, M. (2008). *Ceza Hukuku ve Özel Hukukta Hakaret Suçları ve Tazminat Davaları*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Sağlam, F. (1999). *Siyasal Partiler Hukukunun Güncel Sorunları*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Sevinç, M. (2004). *Milletvekillerinin Dokunulmazlıkları*. Ankara: Kırilangıç Yayınları.
- Soyaslan, D. (2014). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları
- Soyaslan, D. (2014). *Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Soysal, M. (1969). *Anayasaya Giriş*. Ankara.
- Taner, T. (1958). *Ceza Hukuku Umumi Kısım*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Tanilli, S. (2007). *Devlet ve Demokrasi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Tanör, B. (2011). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tanör, B., & Yüzbaşıoğlu, N. (2016). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Teziç, E. (2016). *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Toroslul, N. (2018). *Ceza Hukuku Genel Kısım*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Toroslul, N. (2018). *Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Tunç, H., Bilir, F., & Yavuz, B. (2009). *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Asil Yayınevi.
- Tülen, H. (1999). Yasama Sorumsuzluğunun Mutlaklığı Üzerine Düşünceler, <http://hukukdergi.erkincan.edu.tr/yasama-sorumsuzlugunun-mutlakligi-uzerine-dusunceler-yrd-doc-dr-hikmet-tulen/>, Erişim Tarihi, 5.11.2018.
- Türk, H. S. (2016,19 Nisan). Dokunulmazlıkları Kaldıran Anayasa Değişikliği. <http://www.milliyet.com.tr>. Erişim Tarihi, 13.10.2018.
- Tüzel, S. (1969). *Anayasa Hukuku*. İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası.
- Üçok, C., Mumcu, A., & Bozkurt, G. (2002). *Türk Hukuk Tarihi*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası*. (2001). (Ş. Ünal, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Üzülmüş, M. K. (2018). *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Veli Özer Özbek, M. N. (2013). *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Seçkin Hukuk.
- Yalçın, T. (1992). Yasama Sorumsuzluğu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*(2).
- Yalova, Y. (1995). Türkiye Örneğinde Yasama Dokunulmazlığı. (Basılmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Yayla, Y., & Alacakaptan, U. (2001). Milletvekili Dokunulmazlığı, Bakanların Sorumluluğu, Cumhurbaşkanının Sorumluluğu. *Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı*, <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/anayasahukukukurultayi.pdf>, Erişim Tarihi, 28/11/2018., (s. 488-509).

- Yenidünya, A. C., & Alaşahin, M. E. (tarih yok). Bireyin Şerefine Karşı Suçlar, s.44, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2007-68-286>, Erişim Tarihi, 7.11.2018.
- Yurtcan, E. (2004). *Ceza Yargılaması Hukuku*. İstanbul: Kazancı Kitap.
- Yurtcan, E. (2004). *Yeni Türk Ceza Kanunu*. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- Yüksel, C. (2013). Uluslararası Karşılaştırmalar Işığında Parlamenterlere Tanınan Güvenceler ve Yasama Dokunulmazlığı Sorununun Değerlendirilmesi. *İÜHF*, LXXI(1).
- Yüzbaşıoğlu, B. T. (2016). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. İstanbul.
- Zafer, H. (2016). *Ceza Hukuku Genel Hükümler TCK m.1-75*. istanbul : Beta yayınevi.

ÖZGEÇMİŞ

29 Ekim 1981 tarihinde Ankara’da doğdu. 2004 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. 2006 yılında İstanbul hâkim adayı olarak mesleğe başladı. Sırasıyla Hizan, Lapseki, Gölcük hâkimliği, İnebolu ve Iğdır Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı olarak görev yaptı. Halen Çanakkale hâkimi olarak görev yapmaktadır.

Zeynep Çiğdem HAMURCU

